

Tartalom

„kávéházi szegleten...”

<i>Hartay Csaba</i>	A csend is egy bútor; Valaki nélkül; Ő	3
<i>Ayhan Gökhan</i>	mese 1.; mese 2.	6
<i>Filip Tamás</i>	Soha, Pessoa; Hold a Halakban; Fél; Sodrás	8
<i>Nemes Z. Márió</i>	Selyemalagút; Múmia	12
<i>Kántás Balázs</i>	Ujjaim között...; Rétegekre bontott...; A visszaszámlálás poétikáját...	14
<i>Mezősi Miklós</i>	Versműfaj-tipológia / Éjjeli óda; Vasárnapi óda; Két szonett; Utolsó mentése	15
<i>Suhai Pál</i>	Van Gogh ütött-kopott bakancsa; Két impromptu; Téli munkák elé	20
<i>Bíró József</i>	Kilenc haiku	23
<i>Székelly Ákos</i>	Hat színes kis fonák / Serena Williams felfutásai a hálózathoz az Amerikai Nyílt Teniszbajnokságon	25
<i>Szávairatok</i>	Diafilmszag	26

Próza és vidéke

<i>Csabai László</i>	Az utolsó zarándoklat	30
<i>Szécsi Noémi</i>	Nyughatatlanok (<i>Regényrészlet</i>)	39
<i>Lukáts János</i>	A farkasember	53

Kutatóterület

<i>Déri Eszter</i>	A családi portré változatai három mű tükrében / A <i>Hahn-Hahn grófnő pillantása, az Egy polgár vallomásai</i> és egy 18. századi prédikáció	59
<i>Németh Zoltán</i>	A katasztrofális félreértelmezés mint ironia / Fredric Jameson: <i>A posztmodern, avagy a kései kapitalizmus kulturális logikája</i>	68

Találkozási pontok

<i>Nagy Csilla</i>	A kultúra közélet / Beszélgetés Dr. Barta Lászlóval	72
--------------------	---	----

Kép-tér

<i>Németh Bozó Andrea</i>	Formák újrateemtve / Beszélgetés Balázs István festőművésszel	76
---------------------------	---	----

Ami marad

<i>Bódi Katalin</i>	Mítoszteremtés haladóknak / Csabai László: <i>Szindbád, a detektív</i>	82
<i>Barna Péter</i>	Szószátyár minimalista / Chuck Palahniuk: <i>Altató</i>	85
<i>Csongrády Béla</i>	Egy műfordító „jutalomjátéka” / <i>Vándorvirágok</i> . Bolgár szavak és színek Szondi György közvetítésében	90
<i>Baráthi Ottó</i>	Földtan, vasút, kővár / <i>A Nógrád, a varázslatos világ</i> című sorozat 12-14. füzetéről	93

Jelen számunk borítója Balázs István *Bum Torzó* című festményének felhasználásával készült. A borító belső oldalain a *Kép a kép mögött* (elöl) és a *Judit és Holofernéz* című munkái láthatók, belső illusztrációként a *Tanulmány Campanella után* (29.), *Háttérjelenet* (38.), *Double Spiral* (52.), *Makrospace* (58.), *Gradáció* (67.), *Energia* (81.), *Paradicsomudvar* (95.) és *Az ideálok bukása* (96.) című festmények szerepelnek.

Főszerkesztő

Mizser Attila
(attila.mizser@gmail.com)

Szerkesztő

Nagy Csilla
(csillester@gmail.com)

Lektor/Korrektor

Tóth Kinga
(tothkinga@gmail.com)

Főmunkatársak

Nagy Pál (*Párizs*)
Pál József (*Salgótarján*)
Tózsér Árpád (*Pozsony*)

Kiadja

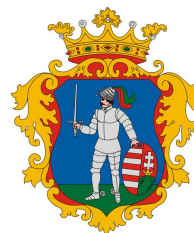
Balassi Bálint Megyei Könyvtár
és Közművelődési Intézet
(3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

Felelős kiadó

Molnár Éva
igazgató

Készült a Polar Stúdióban (*Salgótarján*)

**A Nógrád Megyei
Önkormányzat
Közyűlése irodalmi,
művészeti, közéleti
folyóirata**

Támogatóink

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

József Attila Művelődési
és Konferencia Központ

Médiapartnerünk

NÓGRÁD HÍRLAP

Nógrád Megyei Hírlap

• Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. • Telefon: 32/521-560 • Fax: 32/521-555 • Internet: www.bbmh.hu • E-mail: palocfold@gmail.com • Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) • Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézetnél, a Palócföld Könyvek sorozatban megjelent kötetek megrendelhetőek ugyanitt • Megvásárolható Budapesten az Írók Boltjában (*VI. kerület, Andrásy út 45.*), Balassagyarmaton a Kincsestár Könyvesboltban (*2660 Balassagyarmat, Rákóczi út 61.*), valamint Losoncon (Szlovákiában) a Phoenix Könyvesboltban (*98401 Losonc, Kubinyi tér*) • 2011-ben megjelenik 6 alkalommal • Egy szám ára 400,- Ft; előfizetési díj egy évre 1 800,- Ft, amely a postaköltséget nem tartalmazza • Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza • ISSN 0555-8867 • INDEX 25925 •

HARTAY CSABA

A csend is egy bútor

Vársz-e valakit? Vársz-e valamire? Vagy csak maga a várakozás vár téged, te pedig időzöl kényelmesen. Az alkalom les rád. Évszakok árnyai vetülnek rád. Kezedben szőlőlevelet tartasz. Vagy egy fotót. Egy arc néz vissza rád, mintha várna valahol, az idő mögötti térben.

Kimész a folyóhoz, hátulról látod magadat, ahogy ott állsz. Hosszú kabátban vagy. A hídon egy kamion halad el, ponyváján tizenkettes. „Leltári tárgy valaki képzeletében a pillanatnyi tizenkettes kamion.”

Máskor egy kihűlt szobában ébredsz. Elhúzd a függönyt, odakint varjak tollászkodnak. Köd van. Arra nyitod szemeid, hogy ébredésed maga a cél, a megérkezés. Az egyszeri álom olyan, mint a múltad. Visszakíváncozol.

Nyár van és elindulsz éjjel sétálni a parton. A földút sávjai szürkén derengenek. Cigarettd felparázslík. Moccanó díszletek körülötted. Óriás makett. A táj bútorai. Neszek, roppanások. Szemben alvó horgász.

A csend is egy bútor. Kirakott fotel az éjben. Beleülsz, kényelmes a mozdulatlanság. A csend teste ez, súlyos, de puha.

Gyermek vagy még, állsz a mólón, nézed a hullámok adását. Apró halak rajba verődve vonulnak. Kezedben fagyalt, a megolvadt vanília rácsurog a csuklódra. Talpad alatt forrót érzel, mégis beleborzongsz.

Megérkezik, akire vártál, s most már egyedül szeretnél lenni. Csak ültök egymás mellett némán. Kezedben fotó valaki másról. Vagy egy szőlőlevél. Erezete útjaid. Semerre, úgy érzed, az lenne a legjobb.

Valaki nélkül

Órák óta él bennem a hajnali álom. Hogy eltörött a karja az egyik szereplőmnek, de úgy, hogy letörött, ott volt a betonlépcsőn, a telkünkkel szemben. Leesve. Átúszunk, és megkértük a parton napozó lányokat, hogy vigyenek be bennünket autóval a városba, de azt mondták, hogy semmi kedvük. Ott álltunk, a szereplőm kezében a letörött karjával, és álltunk, csöpögött hajunkról a víz. A lányoknak nem volt kedvük bemenni. Flegma picsák, gondoltam. Kiúsztam abból az álomból. Bele az ébrenlétbe.

Csurom vizesen keltem ki az ágyamból, mint aki megfürdött. Még párnahuzatot is cseréltem.

Akkor gyakran álmodom azt, hogy nagyvárosban élek. Nem Budapest, csak részleteiben. Időpontokra figyelek. Járművekre várok, tömegbe fúrom magam, utazom, és az órámot nézegetem. Majd hosszú gyaloglás a pályaudvarig. Nincs megérkezés. Elindulás sem. Csak a készülődés, az állandó készenlét sürgető jelenléte. Itt is, ott is lakom. Kollégium, albérlet, szülői ház. Látom a boltokat, boltíveket, macskaköves tereken cipelem magam és a táskám. S az érzést, hogy innentől hetekig nélküle. Valaki nélkül. A hiányérzet örök ezekben az álmokban.

A múltkor belenéztem a tükörbe. Mélyen. Jobbra-balra fürkésztem benne. Egész különleges a tér, állapítottam meg. Kívülről érdekes a rutin is. A teáscsésze az asztalon. Talán más lenne minden íz, ha a tükrön keresztül érezném. Talán nem lenne íz és vágyakozás. Bárcsak ne vágnék a tükörbe s az álmokba.

Nyitott, Trabant márkájú repülővel indultunk vissza a vacsoráról. Az Árpádban volt megterítve néhány asztal. Csak salátát ettem. A szék túl alacsony volt, nem láttam, mi van a tányéromban. Majd felszálltunk. Felettünk egy másik repülő zúgott el alacsonyan, s párszáz méterrel odébb a földbe csapódott. Úgy lógattam a lábam, mint egy libegőn. Alattunk május elsejei felvonulás haladt. A cipőm orrával majdnem elértem az egyik transzparenst.

Reggel szédültem, ahogy felültem az ágyamban.

Ő

Mintha látná a forgalmat.
Felszisszen veszélyes előzéskor.
Ismeri a csavaros fagyí ízét,
amit az Árpád sarkán mértek,
még a nyolcvanas években.

Elmondja tíz év múlva.
Vagy húsz.
Ilyen vagy, közli majd.
És én nem fogadom el.
Harcolunk.

Felfedezem régi fotókon.
Mintha állna valaki a tuja mögött.
Ott volt velünk, a telken.
Ő hagyta égve hátul a lámpát.
Elvitte reggelre a csónakot.

Halat pucolt a parton.
Azok az apró csukapikkelyek.
Bebetóstit dobott az akadóhoz.
Visszajárt hajnalonta.
Világom volt az öröme.

AYHAN GÖKHAN

mese 1.

az ikon ugyanazt a történetből kibukó levegővételt,
az utolsó szent ember levegővételét őrzi magában.

a meséből kanyarulat, hosszú ösvény vezet keresztül
a házaset fényes hajópadlójához. ott üldögél

a feleségem. hajóúton, azt mondja, hosszú, öreg folyón
a vízbe ejtették a székesegyházból hozott összes ikont.

az arcukon összeért a csillogó víz. abban az időben
a hírek más úton érkeztek, más csatornákon át.

a történelem csuklóján függő utolsó ikon zárta
magába végül az előtte térdeplő szent levegővételét.

amióta a házasság hajópadlóján sétál férfi és nő,
azóta a villanyoszlop mellett hull a hó.

mese 2.

a mesék nyugalmával írok neked. a fejedelem
rodostói könyvtárából előkerült tekercs be-

bizonyította, a könyvekről gondolt összes tudás
hamis, amennyiben ezt a levelet olvasod, hát

ez sem egészen igaz. vagyis, nem teljesen úgy.
mesélek egy történetet. nem, pontosítok: egy

történet fog most elmesélni engem.
három falu és három város, nem sok, szóval

annyival innen élt egy ember. vak volt, soha
könyv vagy papír nem került a kezébe. egyszer

a király arra sétált és betért az öreghez. könyvekről
kezdtek el beszélgetni, kint a lovak, katonák

nyugodtan megpihentek. a beszélgetés végén
könnyűnek érezte magát a király. az öregember

sértetlen, szűz tudásán áthatolt a könyvek súlya és
lélegzete, a király boldog arca, mint a tiszta

papírlap. az öreg lassan és nagyon sokáig,
három órán át szédülve dőlt a király lábai elé.

FILIP TAMÁS

Soha, Pessoa

Sehogy se akar véget érni
a jégtáblák közt zajló
ütközet. Egyetlen hadvezér
irányít minden sereget, és nem
tud megbirkózni a feladattal.

A víz épp fölfal egy csokor
virágot, és éhes marad.
Akihez tartozik, zsebébe dugja
az üresen maradt kezét, és
úgy siet tovább a hídon, hogy
figyelmét nem kötik le a sirályok,
se a villamosok.

Állóhajóra váltott jegyet, és
nem akarja lekésni
a soha-el-nem-indulást.

Hold a Halakban

Mikola Péternek

Óvodás táskám a fogasra tettem,
benne lakik a vajaskifli illat.
Csak a fogas nincs már meg,
akár a ház, ahol laktam.

Az óvoda áll még, a napló
ki tudja melyik oldalán. Ha
keresem, elsőre sosem találok,
mindig bele kell írnom újra.

Így lesz egyre több óvodám;
de hiába: egyedül játszom
mindegyikben. A barátaim
ugyanis már nem gyerekek.

Fél

Hirtelen itt van, de nem
áll meg, csupán lassít egy
kicsit, ahogy a fapados
légitársaságok gépei szoktak
a célállomás fölött.

-- Most ugorjon, uram.

Kapkodok levegő után,
lelkiismeret-fulladás
gyötör, mint egy szerencsétlen
pillanatban jött nyelvbtlás
az ünnepi szónokot.

Valamiért át kellett
rohannom a piszkítótűzön;
jól bekormozta fehér ingemet.

Artéria-erdőm lombjába tép
a napszél, összezilálja
sejtjeimet, mintha csak
kockázna velem a felettes ő.
Csikorogtatja, aminek
áramlania kéne.

És nem tudom, kitől lehetne
megkérdeni, hogy ha
van félmúlt, miért
nincs féljövő?

Sodrás

Az értéképen eltévedtem – valami
történhetett vele. Egy láthatatlan
kéz talán a világtájakat összekeverte?

Máááj Vééééj – mindig ezt énekeltem –
pedig százezer éve evezem ezt a folyót,
érezem a lapátra fonódó sodrást –
egyenlő erők küzdenek.

Arany Lélegzetnek hívják a házat,
ahova tartok. Egyetlen szobája van,
egy szék, egy ágy, egy asztal.

Hívogat, hogy megfulladjak benne,
önkívületben lapátolok, hogy még
időben odaérjek, a levegőm fogyni kezd,
mégis egyre messzebbre vagyok tőle –

Az nem lehet, hogy nem ott halok meg.

NEMES Z. MÁRIÓ

Selyemalagút

A félmajmok éjszaka járnak. Nagy füleik vannak, velük vitorláznak az éjszakai égben. Ilyenkor a parasztok vérrel locsolják a fák alját. A félmajmok nem az éjszakai urai, de megbecsülik az áldozatot és visongva kergetőznek a grófi szérún. Batthyány Ilona is vérrel csalogatja őket magához: mióta férjét börtönbe vetette a birodalom, azóta csak félmajmokkal tud aludni. Izmos legényei lesben állnak a bokrok között (néha élcelődnek egymás izmán) és hálót vetnek minden mohó majomra. Az állatokat aztán a grófnő elé hurcolják, aki ledugja ujját a legkövérebb torkán, mert érezni akarja selymes alagútját. Mivel egy majomnak mindegy, hogy melyik végén tágul, az áldozat jólesően hörgög. Ilona az ágya fölé lógatja a hálóba csavart lényt és a férjéről beszél neki, aki annyira rettegett a parasztoktól, hogy soha nem mert bejárni saját uradalmát, nehogy megpillantson egy ápolatlan testet. A félmajom hörgésekkel adja úrnője tudtára, hogy szeretni és ápolni kell, hiszen ugyan többféle fajból rakták össze, mégis magányos maradt az élet erdejében. A grófnő egy éjszaka általában két félmajmot használ el, mert édes álmát nehéz biztosítani. Az uradalom lakói már egyre jobban szoronganak, hogyha egyszer elfogynak a majmok az égről, akkor majd hogyan talál el az úrnő a selyemalagútba.

Múmia

A kislány egyre izmosabb, letolja nadrágját és mutogatja a múmiáját. A múmia egy régi világban a király legkisebb fia volt, de mérget evett a mezőn, és a népe sírva temette az ősök közé. Most már nincsen népe, csak egy száraz fej maradt belőle. Ha elmúltál tíz éves, viselj pizsamát, súgják a kerti bokorban, de a kislány kineveti a hangokat, mert ő már elmúlt tíz éves, és nem hord mást este, csak egy halott kisfiút. „Együtt nővünk fel és virágok leszünk, melyek egymást eszik.” – mondja a múmiának, de a száraz testet rázza a köhögés. Ő már nem nő sehová, csak inni szeretne a kerti csapból, mielőtt felégetik az erdőt, hiszen a gyerekek nem aludhatnak sötétben.

KÁNTÁS BALÁZS

UJJAIM KÖZÖTT

fekete kavicsokat morzsolgatok.
Bolygók.

Pályájuk a tenyerembe
vésett szinusz-görbe.

Ha elég türelmes vagyok,
talán leírják
valaki szívdobbanását.

RÉTEGEKRE BONTOTT

Orfeusz-történet.

Palackpostába száműzött,
újraélhetetlen éjszaka.

A fák még emlékeznek
az utolsó arcvonásokra,
de nem rajzolják őket
a levegőbe többé.

A VISSZASZÁMLÁLÁS POÉTIKÁJÁT

veted papírra.
A nyakadban lángol
az érzéketlen jádekereszt.

Cezúrát iktatsz a foghíjas
házfalak közé,
a szétégett esernyő alumínium-
vázára zöld ponyvát vízionálsz.

MEZŐSI MIKLÓS

Versműfaj-tipológia

Éjjeli óda

(enyhe blaszfémiával)

köszöntöm eszmeraldine-t
ki mindig szép mosollyal int
kedvesen felém
hogyha bármit ír
mert az énekem csak ír
nem mintha most egy mély seb
gyötörne meg
vagy tompa fájdalom
miből dalom
édesen-szókén fakad
nem lankad és el nem lohad
míg drága metszésű szemed
mosolyban fürdetné szíved

Balzsamos szavad ha kortyolom:
olyan nekem, mint víz, ha szomjazom,
vagy mint gyümölcs levének árja:
úgy üdít, mert szívem lesi-várja;
olyan, mint bor ha benne szikra táncol.

A tűzlopó titánnak látszom?
Annak, ki láncon
függve hegyfalon feszült keresztbe?
Nem! Nem Prométheusz, mert nem titán,
csupán egy kedves isten legföljebb, ha tán –
egy isten ő, ki így teremt világot:
szívedbe pompát-fényt-derűt lopott.

Minek? – hisz pompád messzi elragyog.
Minek fényt napba hordani, tejútra csillagot,
kedvet szívedbe – mondd, mivégre, mondd?
Szívedbe zengem én a kedvet, édes,
édes Kháriszom, ki kedvem nem szegted soha!

Szeretlek most – ezért e verset költöm én.
Hogy jó legyen neked: majd úgy akarlak én
szeretni téged, Gráciám, te női költemény.

Vasárnapi óda

Minden kérdések mostan legnagyobbika
úgy fújtat bennem, mint a mitikus bika
(tudod, Poszeidón isten félelmes-nagy állata,
ki szépséges-szűztiszta Hippolütoszt
könyörtelen-szörnyűen elpusztította).
Hogy mondhatnám, mi mondhatatlan,
ám dübörgve legbelül feszít a katlan?

Most hogy belső erőm szabaddá tetted, Grácia,
kedvem nem szegted és kedves valál:
dolgoznom illenék, alkotni volna jó!
Én alkotásom most te vagy, te lány:
ajándék vagy nekem, kiváltság.

Balsejtelem fészkelt belém,
furdalni kezdő sejtelem.
Pompássá tettelek – szép izgalommá
varázsoltam kedves leányos életed.

Pedig csupán előcsaltam szívedből
azt, mi lényeged: kedvesség és zavar,
szépség és kedv kart karba öltve jártanak.
Így alkottalak téged én
pompásnak és varázslatosnak...

Pompád tiéd, e kedves és részvételen-derült,
magából feslő és kibomló s rám mosolygó,
éltem tövisse közt az útat szegélyező
rózsacsokrú kedv-tökéletesség.

Őszi reggelen ha szépen átragyog szemed,
a szőlő sincs ilyen, ha vízcsepp iramlík róla el.
Honnét, honnét nem kelt e pompa és derű,
akármekkorka részem volt e tágterű
szépségben, feltéve hogyha volt egyáltalán –
az tiéd, sajátod és rendelkezel vele.

Elmondom néked azt azért,
dúdolgatok neked sok szép mesét,
e pompát és szépséget hogy miért
keltettem és ébresztettem föl én.

Elmondom hát, hogy áll a pompa és a vers.
Költő, ki költ – ez, mint vakablak, oly világos.
Nézzük a *szót*, fejtsük fel a szó fonálát a szövevből:
költő akkor az ember, hogyha felébreszt.

Költő, ki kelt – vágyat, pompát, szerelmet:
egyremegy, a lényeg mindben egy:
alvót s a mélyen szunnyadót éber állapotba tesz.
Egy érzést felkelt, mondhatom: felébreszt,
álom lágy paplanját félrehajtja –
van, hogy szemérmetlenül tárja
fel, mi rejtve volt.

Őtőle érzed azt, hogy felkelt már a nap,
meg azt, ha nyugszik épp aranyló pírja.
Kelés van szíveden: őtőle fölfakad
s már nem mérgez, nem fáj, mi mart;
keltészta így kel meg s lesz édes-jó a fánk
farsang-időben, belésütött szalaggal ízlik ám.
Pedig, hidd el, semmit nem csinál és nem teremt,
olyat, mi eleinktől fogva nem lenne meg.

Költés ez, ő igen: tojás melengetése ez,
rejtőzködő fiókák hogy napvilágra bújjanak.
Tojást költ hát a költő? Világtojás az, nem övé.
Napvilágra jó, mi rejtve volt: így keletkezik derű.
Ő, a költő, csupán e világ-omlett mellett sündörög,
nem-létező vagy épp csak rejtező formákat ő
létezőkként napvilágra hoz: eképp ő a felfedő.
Az, mi eddig ráborult s alaktalan homályba bújt:
kihozza onnan, ködvészt körűle szertefúj,
keltő-dalt dudorászva – mi köd volt, vonja derűbe.

Fölkel, akár trónjáról a Hajnal, vagy Semirámis,
az, kit a költő kelt, ébreszt föl az éjjeli ködből.

A vers, mint mindig (ez törvényszerű),
opálosan homályló vissza-fény csupán
tárgyához képest: nem magába-forduló
tökéletesség, és nem is részvételen derű.

Ámde ottan, túl a nagyszobán, ebédbe fordult reggelim
aranylevessel és egyébbel plusz még némi sör
már int nekem – mégis jobb élni, így van-e?

Két szonett

1.

Ködből fölfénylő rózsaujjú hajnalom
jó éjszakát meg egy nagyon csinos halom
pásztor-órát kívánok neked s nekünk
hogymással mi sok-sok jót tegyünk

mái estéhez mit szólnál angyalom
szeretnék szeretni most nagyon
ölelnék lent nem félek én ott fent
csöpp „szobánkban” öledben ott bent

én szép forró öledbe bújva mézet
innék hajad mögül s nyakadban érzem
illatát ha hajlatidnak hajnal-ében

belém illanni hagyhatom bukáját
és csókból rakhatnánk sokféle gúlát
hajnal hasad s kardom hasít belé

2.

Csók mindenhol s még több helyütt is illet
téged, kedves! Mondd el, hogy és mint lett
velünk a pásztor-órán: kedves-illatú
estéből éjszakába hajló, jóború

ölekezésinkben? Mondd el, hogyan szerettünk,
mint telt be vágyunk és álmunk nekünk,
mik rég tápláltak minket kedvvel, álmodással,
porcikánkba' édesülő szárnyalással!

Búcsúszom lassan: eljött már az éjjel –
szonettetemet nem hagynám esni széjjel,
csiszolgom: fényét remélem így emelni.

Most pedig, szép hölgy, búcsút kell venni –
muszáj, muszáj – bár csókra hív a vágy,
te félszegen megvirradó Smaragd-leány!

Utolsó mentése

egyet se búsulj kettőt ne vess mi értünk
téged mi jól egészen jól terécslünk
a vásott ízlést hogyha kell se sértsük
a szó a szón elcafrangolva mért csügg
egy félszón át kell most mindent bemérnünk

kacagva nehéz sírunk könnyedén elérjük
talán még nem de egyszer majd megértjük
ne szomorkodj akárhol vagy te mostan
derű mosoly eléd üljenek harmatossan

miértünk borzas fejed sose fájjon
mily rímet verjek ide? legyen Byron
mentse versem ő a hős az édes álom
eljön hozzánk és evvel itt a fájront

(bánom álmaim fusson shálom reátok
rímek ti vagytok versem az átok
teli zsákom félig álom belevágom
ilyféle kárvallott szó-orkok támolygása
volna akkor és szívednek vánszorgása
olvasó ha meg nem áll e rím-özön
és el nem tűnik most kézen-közön)

SUHAI PÁL

Van Gogh ütött-kopott bakancsa

„Ez a förtelmes, örökös jelen...”
(Székely János)

Napok tolongnak, s bár a kedd
sarkát örök hétfő tapossa,
Van Gogh ütött-kopott bakancsa
egyhelyben toporog veled.

Idült jelent dagaszt a láb,
cipőjével foszlik le róla
jövője és illúziója,
előre így haladsz tovább.

Magadban. És amíg ruhád
kitart, míg sorvadás vagy attak
le nem tépi – letépheti.

Biztonságod elméleti,
s bármit ígérjen is a holnap,
egy mával mindig megszegi.

Két impromptu

Egy nap egy élet, ennyi csak,
nem sok, nem is kevés ez:
folyója szinte forr, kicsap,
lábadra fröccsen láva-habja:
megtáncoltat
egy pillanatra,
s egy életre bevérez.

*

Hóba fúlt évek, rossz telek,
s a fényben úszó kertek
már mind szemedből intenek:
örök vakok, kik képeiddel,
míg azon tűnődsz,
hogyan tűnj el,
festetik ki e vermet.

Téli munkák elé

Utolsó simítás a kerten:
tőled, földem így búcsúzom:
a rozsdás ásót kihozom,
s húsod szurkálni, vágni kezdem.

A kertem művelem, időt
és fáradságot nem kímélve
lépek és dőlök vasra, nyélre,
így ások föl egy temetőt,

gyökerek, lárvák langy lakását,
így ásom földbe arcomat,
mielőtt végleg lehivat
és eltöm odva, vagy kiássák

e múmiák még, s égbe ing,
míg szárnyukon a kék magasban
a fény s a por egymásba lobban,
s tekintetemmel ott kering.

BÍRÓ JÓZSEF

Kilenc haiku

YUSEONG

hold' - szi - vár - vány ... kö -
ze - pén ... visz - sza - tük - rö - ző -
dé - sét ... : cso - dál - ja

HOMELESS

fetreng ... a ... szennyben
- áldozat ? ... netán ... ? - ... *mindegy*
... : át - lép - nek ... : raj - ta

EXORCIST SNAPSHOT

(- *to Tenzin Gyatso* -)

... szent GAUTAMA ...
múlhatatlan - mosolya
... : ragyog ... : arcodon

HESITATING UNDER FULL MOON

szemközt ... : a szemek
- kőbe - zárt - pávalepkék -
... : *moc ca nat la nok*

CHANGCHOU

... **adj !** ... *édespénzt* ... : *é s* ...
- HARAGVÓ - ... - HALÁLMADÁR -
: *h o z z* ... : **csészényi rizst**

DO

mindenkor ... mint ... most
- (- az IDŐ ... halhatatlan -) -
... : te - li - hold ... tük - re

TUDJA ... -, HOGY ...

... a *LÉT*ⁿ felé tart ...
- sounds of immersion -
: semmit sem felejt

OULU

rozsdás - ... - *hunyorgó*
csillagok között ... suhan
... : *tej* - *szín*ⁿ - éjszaka

DEATHLESS DEATH

a ha lál ... il la
ta ... - többé - kevésbé - ... : kö
rül ír ha tat lan

SZÉKELY ÁKOS

Hat színes kis fonák

Serena Williams felfutásai a hálóhoz az Amerikai Nyílt Teniszbajnokságon

SZÁVAI ATTILA

Diafilmszag

2011.

Április vége. Napsütés, színesedik a világ, ahogy kell. Mint a régi diafilmvetítések, mikor az első pár kocka még nem a mese része, csak azért vannak, hogy be lehessen lőni a gépet, élesíteni. Zummolni a meszelt szobafalra. Ahová később pop- és rockposzterek kerültek. De erre (a diázásra) majd később visszatérünk.

Gyalogolsz a Duna-parton, Vácott, és valahonnan egy apró, de határozott szél-lökés ér. Hunyorításra késztet, mint egy elfűszerezett egytálétel. Mintha valami zsákba szerették volna szorítani a márciusi fagyos, bolond szeleket, de egy kölyök-szél kicsúsztott volna az erős kezek közül és most szabadon nyargalász a világban, önfeledten, meglibbent minden útjába kerülő lányhajat és virágszirmot, megcibál minden pókhálót és száradni kitett ágyneműt. Homlokodhoz ér, te elmosolyodsz, utána röhögsz, de jó dolgod van.

*

Kétségtelen tavasz. Már a ház előtt tartják a lakógyűléseket, megbeszélni a villámhárítót, kábeltévét, közös költségeket. Ez is valami. Panelparlament. Van, akinek eseményszámba megy. Fényképezi a többieket. Milyen érdekes lesz 20 év múlva, ahogy álltak ott a vasárnapi ruháikban, előre- vagy hátrattett kezekkel, kispolgárian, ki unottan, ki zavartan. Egy beszélt, a többi hallgatta. Aztán egyszerre beszélt négy és az egy hallgatta.

*

Átmelegednek a lépcsőházak, kiszellőztetik a muskátlik édeskés dögszagát. Nyitva a lépcsőházajtó, érezni a vasárnapi ebédek illatát. Odabent még jobb ez. Ahogy összetorlódik a félemeleten a rántott hús, zöldbaleves, borsos tokány, palacsinta, a domestos és a légyirtó illata, elvesznek egymásban. Hogy létrehozzanak valami igazán különlegeset. Valami egyszerit. Félemeleti lépcsőházság. Van, hogy kilépsz az erkélyre. Nézelődni, szaglászni. Meglepődni. Van abban valami különleges, mondjuk ki, gusztustalan, hogy van az a városi kisnyugdijas réteg, aki állatszeretéből, vagy valamiből kifolyólag az erkélyek alatti park bizonyos fix pontjain helyezi el nem kis mennyiségű ételmaradékait. Jó gondolat, egyenek szegény cicák és kutyák. Csak kissé megnehezíti a köznapokat, hogy mész le, ki a parkba, és lép-ten-nyomon csirkelábszárakba, féltányérnyi csigatésztákba, pörköltmaradékokba botlasz. Kenni a cipőtalpat a fűbe, de nem gondolni közben nagy dolgokra. Rájönni

megint, hogy minden személy karaktere idős korára kristályozódik ki teljesen. Teljesedik ki. Ér a csúcra. Nyeri el végső fényét. El kell telnie vagy nyolcvan éveknek, hogy nyugodtan tudjunk magunkban beszélni az erkélyen, minden fiatal szomszéd lányt Margitnak hívni, lemargitozni az ifjúságot. Mit számít. De azért aranyosnak lenni. Maradni, jószívűnek. Vagy csak simán jónak. Mint a parkbéli fák. Együtt érezni a körforgást, hogy átjárjon az utolsó sejtig. Hogy éjjel a városi srácok teledobják csikkkel, borosüveggel a homokozót, a padok környékét, reggel az öregek kiszedik, kidobják. Hogy aztán este előlről kezdődjön az egész, cigi, bebaszinger, reggel, görnyedés, felszedés, szuszogás, odabotorka a kukához, hal-kan anyázni egy kicsit. Belelépni mamusszal egy kupac pörköltsaftos csigatészta-ába, érezni a talpaddal, ahogy csúszkálva szétnyomódik alatta a zsíros halom. De nem haragudni meg. Senkire nem haragudni igazán.

*

A merészebbek pléddel mennek a folyópartra, belazulnak, előkerülnek a szendvicsek, üveg bor, piknik, rejtvényűség, áprilisi viccek, fenékmegnézések, háttérben áprilisi rádióhírek. Ez még nem a Szinyei-féle Majális-filing. Sem kompozícióban, sem színekben. De azért jó már valamire, el kell kezdeni valahol, meg kell adni az első, bártortalan, de lelkes hangokat a nagy mű kiteljesedése előtt. Elő lehet venni a digitális gépet, automatára állítani, hogy ne kelljen pepecselni (szép szó, egyik kedvenc) a beállítással, mindenki éles lesz. Lehet tehát fotózni, aztán kitenni minden közös nevetést a közösségi portálokra, de jó nekünk, tényleg jó, lehet megnyitni a legújabb mappát a számítógépen, átnevezni, kétezertizenegy április vége, Duna-part. Több száz új mappa nyílik az este folyamán, fájlok ezreit tölti át a lakosság, cöccögnek az egerek, ropognak az enterek.

*

Húsvét. Nedves a város, serrennek az apró kavicsok a locsolkodni igyekvők talpai alatt. Könnyű, de rossz kölniszag a lányhajakon. Szabad-e. Mindig szabad.

*

Április 25. Vác, Deákvár. Csendes délutáni eső, a madarak csendesek, mintha várnának valamire, egy jelre, hogy oké, most újra lehet. Némelyik el-elpilled, pillanatra bealszik. Billeg kicsit a faágon, megbillen, de aztán újra megtalálja az egyensúlyát. Résnyire nyitja pontszemeit, aztán újra be.

*

Madárcsivitelés ömlik a fákból. Különösen ezen az utolsó héten. Egymást túlkibálva adnak hírt valami jelentősről. Talán, hogy a harangok Rómába mennek. Most kicsit ők, a deákvári madarak jöhetnek, ők érvényesülhetnek. Amíg lehet.

*

Az égből magányos repülőgépzaj szivárog (megszűrrik a lombok), elvegyül a madárcsicsergéssel, különös elegyet képezve. Mint mikor vasporral szórod meg a tojásrántottádat, mert szereted a kihívásokat. A másodpilóta kinéz az ablakon, és eszébe jut, hogy hétvégén le kell nyírja otthon a füvet.

*

Ottfelejtett lusta csík az égen.

*

Ottfelejtették, mint rockzenekar a lelkes, de tehetségtelen basszusgitárost. Elhagyták szegényt a dalon belül. A tömzsi embernek úgy kellett a többiek után kocognia két refrén között, várjatok má'. A bős basszór fénylő homlokkal dolgozott, mint egy depresszív történelemtanár. Ha azok ilyenek, de tegyük fel, hogy van ilyen.

*

A madárzajban az is jó, hogy leülsz a, mittudomén, mondjuk parkban, átadod magad ennek a féktelen, szűnni nem akaró csicssergésfolyamnak, amit bekapcsolt az a nagy kéz, az a nagy akarat, az a nagy szeretet. Hogy kedveseim, tessék hát, lehet nyomatni, kedvetekre, ahogy jól esik. Jól esik. Behunyt szemmel hallgatod, hátra-szegett fejjel, szinte belemártod fejed ebbe az édes énekbe. Aztán eljön az idő, mened kell. Elindulsz, visszanézel a padra, nem hagyta-e ott valamit, porladó szarfoltok a padon, nadrágon, de nem törödsz vele. Néhány hanyag mozdulattal elsimítod hátul nadrágod, inkább csak jelzésértékű mozdulattal, mint valódi takarító-mozdulattal. Nem számít. Nem is figyelsz oda. A lényeg, hogy tavasz van, nagyon tavasz, hőtágulunk, mint a pinty. Nagyot ásít minden eldobott vödör, gerjednek a kutyák, tele a levegő illatokkal, Duna-illat, kompillat, lábillet, zsömle és felvágott, turistaszalámit hord a szél, leveszed orral, és befröccsen a szád, vagánykodni szeretnél, de nem vagy vagány, ha annak is tűnsz.

*

Délutánra összezárnak a felhők. Tejföl és cement kenődik össze a folyó feletti égen. Összesűrűsödik, összegyógyul. Aztán esni kezd.

*

Séta. Felvenni valaki sétaritmusát. Egy régi séta íze a szájban. Egy régi, apás hazasétára gondolni. Közérből, talán fagyistól. Séta hazafelé, az apa cigarettázik, a gyerek a kényelmesnél kicsit hosszabb léptekkel mellette. A cigiről a hamut a gyerek szájába fújja valami kerge szél. A hamu íze gondolni. Az a régi séta, az a hamuíz.

*

A fákon tömött virágorgia, a bőségnek, bujaságnak az a fajta áradása, ami térdre kényszerít minden áporodott lelkűt.

*

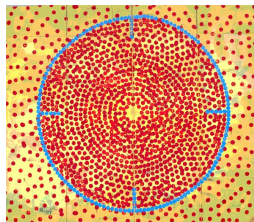
Az eső elálltával ellepik a járdát, és a járdamenti füves területeket a csigák. Legtöbbjük egészen kicsi, kölyökcsiga, csigagyerek. Csigalány és csigasrác, ha lehet ezt így. Csak vigyázz, nehogy rálépj valamelyikükre. A peronon több csigatetem jelzi, vannak a nemodafigyelők, az odafigyelők között. A leszaromok és a hoppabocsik.

*

Régi diavetítésekre gondolni. Bölcs-bárgyú mesefigurák a falon, a felmelegedett diafilm és az égett por szaga a különös formájú vetítóból. Volt az a fajta kerekített formavilágú vetítő, amire könnyen, ösztönösen vághatta rá mindenki (na jó, pontosíts: a legtöbbje), hogy SZÉP. Iparművészet volt abban a régi vetítőben. Bekapcsoltad (anyuka bekapcsolta), ha kellett, alapolcolt még mesekönyvet, legőlelemet, ami jött, hogy ne torzíts, és kellő magasságban legyen a műsor. Jöttek az első képkockák, azokkal a nehezen felejthető színes kockákkal, amikkel be lehetett állítani a képességet. És ha minden oké volt, jó kép, kellő feszkó a gyereklélekben, jöhettek hát a jók és rosszak, vasorrok és paloták, kacsalábon forgó rút kiskacsák, letorkolt alma, bestresszelt törpecsapat, ésatöbbi, aztán a jó elnyeri a méltó dolgokat, a rossz megy a levesbe, ahogy mondják. Néha megzavart a sok szösz, ami repkedett a fénycsóva előtt, akkor elidőztél egyiken, elterelt, lejöttél a meséről, elbambultál, nem értted onnét a mesét, zavart a kimaradt 6 kocka, de nem mertél szólani. A gyerekszem elidőzik aztán anyuka arcán, profilból látja, ahogy anyuka átéli a mesét, tükröződik a vetített kép anyuka szép szemén.

*

Hátradólni egy langyos tavaszi padon és behunyt szemmel figyelni a hangra, ahogy egy régi, nagy kéz tekeri a régi nagy gombot, ahogy élesíti a tavaszi képet. A tavaszi világot. Kicsit az egyik színes kockának lenni. Kicsit a lebegő szösznek. Az átmelegedett diafilm langyos szagának.

CSABAI LÁSZLÓ

Az utolsó zarándoklat

A szabályos halommá kushadt rózsetűz tartós, de távoli nappá nyugodva világít, a gyűrű, mely a tűz köré rakott kövek és a vörösfenyő-rengeteg között húzódik, mégis inkább a Szaturnusz képzetét kelti Szindbádban. Vannak kisbolygók is ebben a gyűrűben: zarándokok. Mocorognak, rongyaikat rendezgetik, annyit mentek egész nap, hogy képtelenség csak úgy hirtelen lezökkenni és ülve maradni. És közben a jótékony fény felé fordulnak. Azt lehetne hinni, nem is a csernyizovi könnyező ikonért keltek útra, hanem hogy a tűznek áldozzanak. És talán ezer meg ezer évig a vidék hallgatag őslakói, a tunguzok, tényleg így tettek. Vagy titokban (mert lágerbe hurcolták az ő sámánjaikat is), még mindig áldoznak. „Olyan nagy a különbség a szentképek és a tűz imádata között?” – töpreng Szindbád, a szibériai detektív. Még nem jött el a pillanat, hogy a zarándokok vezetőjéhez, Andrej igumenhez elinduljon. Mert Andrej, a szerzetes-pap megáll a tűznél, fölemeli a pervijpláni gyülekezőhelyen az indulás első lépése előtt fölkapott, azóta szorongatott, s közben pásztorbottá átlényegült rudat (tényleg olyan így az öreg, mint egy sámán), morog valamit (nyilván óslávul, amit a detektív még nem ért, de lehetne tunguz lélekkísérő dal vagy burját torokéneklés is), s mikor leengedi, csillapodik a mozgás. De ketten felállnak s a máglya átellenes oldalain köveket helyeznek egymásra, erre vastag, tüzet állni képes dorong kerül, melynek közepén, láncon, üst lóg. Az üstben víz. Kása kerül bele. Valószínűtlen gyorsasággal lepi el a tisztást a hajdina édes illata. Semmi nincs, ami kizökkentené a detektívet abból az érzésből, hogy nem a huszadik század idusához közeledve, hanem valamikor az idők kezdetén vannak, amikor a jó és ártó szellemek és istenek úgy álltak lesben a fenyők mögött, ahogy most nappal hiúzkod figyelik őket.

A vonat másfél éve indult el vele. És sorstársaival.

Nagyváradig este haladtak, ekkor, legalábbis visszagondolva úgy tűnik, még egymást érték a fények. Ahol véget ért a szolnoki közvilágítás, ott kezdődött a szajoli kocsmá fényköre, aztán a tanyák ablakaiban égő petró oldotta fel annyira a sötétséget, hogy az ellágyított részek egymáshoz érhettek. Erdélyben, a hegyek között, már a sötétség volt az úr, s ezt pötytyözték fénypázmák. Kivéve, ha egy város mellett haladtak el. Focsaniban eltöltöttek három éjszakát és három nappalt, folyton arra sóvárogva, bárcsak kiengednék őket a szerelvénytől karnyújtásnyira lévő csaphoz. (Nem engedték ki, egy vödör vizet kapott a vagon.) Aztán, a Kárpátokat végleg elhagyva, Odesszába csorogtak. Itt hat napig sínylődtek egy

patkánylyukban, mely valóban patkányokkal volt tele. Majd Kiev, Harkov, át az Urálon inneni Oroszországon. Az orosz nagyvárosokban a lakásokban sem igen égett fény, de legalább a még éjszaka is láncszakadásig dolgozó, markolókká átalakított hadigépek lámpáiból és a gépek körötti műhelyek, melegedők tüzeiből átszűrta valami a vastag feketeséget. Mert akkor jött az igazi szakadék. Szverdlovszk, Tyumen után? (A detektív nem tudja, hisz velük semmit nem közöltek, azt sem, likvidálni vagy más céllal vagonírozták-e be őket.) Mert a végtelen kútmélység következett. A nemhogy ember csiholta világosság nélküli, de még a csillagok halvány fényét is elnyelő mélység. Ezer és ezer kilométeren át. Nappal az alul kopasz vörösfenyők, mint a semmi csontvázai, és mégis, a vagon vastag résein kitekintve ezekbe a csontvázakba kapaszkodott tekintete, mert a pusztulás is elviselhetőbb, ha valós formát ölt, s nem az elmével teremt magának szörnyeket. Éjjel azt érezte, bár száznál többen préselődtek egy vagonban, annyian, hogy ha valaki megfordította ülepét, fordulni kellett az egész sornak, hogy soha ennyire elviselhetetlenül egyedül nem volt még. Mintha két naprendszer közötti galaktikus térben lebegett volna a vagon. Vagy mintha ez a kinti feneketlenség valójában egy állat lenne, melyet előbb-utóbb felriaszt álmából a kihívó pöfögéssel testébe furakodó szerelvény, s ez a világnagy állat morog és csap egy retteneteset, vagy kitérte száját és fölfalja őket.

„Fantasztikus találmány a tűz. A semmi közepén gyújtott tűz világteremtés. Annyit ér, mint karácsonyi fényben úszó európai katedrálisok ezre” – ez jár most, a tisztáson, a detektív fejében.

– Hrisztosz voszkresz (Krisztus feltámadt) – mondja lehajtott fejjel Szindbád a konzervdoboz edényből kását kanalazó Andrej igumennek. Míg ideballagott, a megfelelő üdvözlésen törte a fejét. Húsvét két hete volt, nem tudja, meddig érvényes ez a megszólítás. Ráadásul az öreg tarthatja őt az NKVD emberének is, s akkor gúnyolódásnak fogja vélni szavait.

– Voisztini voszkresz (Valóban feltámadt) – feleli az öreg, s akár a konzervdoboz, az ő szeme is megcsillan. Nem vette gúnyolódásnak. – Köszönöm fiam. Érzem a kiejtésedből, meg tudom is, hogy nem a mi népünkből való vagy, de azzal, hogy tiszteltettel szóltál hozzám, hogy nem rohantál le rögtön induláskor, hagyta elindítanom a nyájamat és magad is megtette ezt az egész napi kimerítő... – simogatja az igumen szavaival a detektívet, amit viszont az nem engedhet, mert aki megdicsér, az fölényben van, márpedig itt a detektívnek kell fölényben lennie, neki kell irányítania. Ha lehet úgy, hogy a másik ne érezze.

– Hányadik zarándoklata ez? Úgy értem... a *szünet* előttieket is beleszámítva – kérdi Szindbád, s ezzel végleg választút elé állítja az öreget: vagy provokátornak, besúgónak fogja tartani, vagy elnyeri rokonszenvét. De a besúgók detektíveknek jelentenek, nem maguk a detektívek végzik a besúgást. Bár ez talán csak Nyárligeten volt így. Érte már Szindbádot elég meglepetés a Birodalomban.

– Apám nyolcszor hozott el, aztán, mikor '12-ben felszenteltek, már én tereltem a híveket. Amíg lehetett. És '42-től megint terelem.

Szindbád készült. Elolvasta az igumen kartonját és tudja, hogy az öreg ugyanabban a pervijpláni lágerben töltött el tizennégy évet, ahol ő hat hónapot. Ez ok lehetne a beszélgetésre, de nagy kerülő a detektív szándékához. Inkább a tűzbe bámul és hallgat. Legalábbis így tesz. Valójában az embereit figyeli. Ink, a beosztott nyomozó (papíron Szindbád főnöke), egy kislánnyal viccelődik. Bajár, a technikus, vászonra öntött kásából kanalaz, nehézkesen megy az evés, mert bal kezében van az evőeszköz, holott jobbkezes. Csakhogy Bajár jobbja foglalt: Fedkáját tartja, így védi ezt a, most elemóziás zsákban vekninek álcázott, SN kamerát, melyet külön engedéllyel kapott a megszállás elől Harkovból a Pervijplánnal, legalábbis szibériai mércével mérve, szomszédos, vagyis a Pervijplántól alig ezerötszáz kilométerre lévő Berdskbe költöztetett gyárból.

A detektív az igumen szemébe nézve a lényegre tér:

- A jelentésben az ön neve nem fog szerepelni. Nem fogják becitálni tárgyalásra De tudnom kell: meggyónta-e magának a fiú, hogy megölte Mását vagy sem? - mondja Szindbád, im, a fél sikert megcélozva.

Az igumen számított a kellemetlen kérdésre. Egy tépés szikkadt lepénnyel kitörli a konzervdobozt, keresztet vet és elrakja.

- '21-ben a pokol mélyére jutottunk - mondja a szerzetes, és meglepődik saját, életveszélyes őszinteségen, de az egyik lágernyiknak a másikkal szembeni elemi (bár néha veszélyes, mert itt minden veszélyes) részvéte és rokonszenve legyőzi megtorpanását. - És nem csak az egyház, hanem... - Tesz egy kört a kezével, amivel, ha nem is a világra, de legalább az egész Birodalomra kiterjeszti ítéletét. - És a kínzások után mi magunk is belökdöstük egymást a pusztulásba. - Megüti mellkasát, jelezve, hogy a szerzetesrendjére gondol, aztán még többször megüti. Szindbád érzi, hogy neki meakulpázik. Neki gyón a gyóntató. - Mindenféle ocsmányságot vallottunk egymásra, mert azt gondoltuk, ha áldozatokat hozva kielégítjük vérszomjukat, páran legalább megmaradunk. És páran megmaradtunk. Akikre kevesebben vallottak. Bár, ki tudja, hogy is működött ez valójában... Elhallgat az öreg, Szindbád tudja, olyan ezekről beszélnie, mintha végigjárná a Via Dolorosát. - De két szentséget mindig megtartottunk! (*most először büszkén, szinte fenyegetően*) Sosem tagadtuk meg a Megváltót és sosem adtunk ki gyónási titkot!

- Csakhogy most nem politikai machinációról van szó, hanem hogy megfojtottak egy tizenhat éves lányt - dörren fel a detektív, amivel letromfolja az igument, de a szópárbajt mégis elveszíti, mert a szerzetes előtt megjelenik ugyanaz a kép, mint ami a detektív előtt; az, ahogy a szinte még gyermek Mása Szokolova oszladozó holttestét kihúzzák az ingoványból, és ez a kép elnémítja az öreget.

A néma tanú a legnagyobb veszély a nyomozásban.

- Nem árulja el mit, gyónt meg - mondja a detektív, az övéihez visszatérve.

- Nem árulja el, *mit* gyónt meg? - kapja föl a fejét Ink. - Hisz ez azt jelenti, *van* valaki, aki meggyónt valamit, ami kapcsolatban lehet a gyilkossággal.

- Súlyos bűnt. Gyilkosságot - teszi hozzá Bajár. - Mert egy tyúklopáson biztos nem akadna fenn az öreg.

- A gyóntató sem emberölést, sem tyúklopást nem adhat tovább - igazítja ki Szindbád. - Nem ez a lényeg. Hanem az: azt hiszi, tudom, ki az, aki gyónt. És úgy kérdeztem rá, hogy ebben a hitében megerősítsem. Nem mertem névre rákérdezni.

- Jól tetted - mondja Ink. Nem árulta el, *mit* gyónt, tehát azt sem árulta volna el, *ki* gyónt. Félig bejött a blöfföd! - mondja, mely éppoly kellemetlen dicséret, mint az iguméné az előbb.

„Egy hívőnek megmaradt faluban, ha valaki féltékenység miatti felindulásból megfojtja szerelmét, nem blöff feltételezni, hogy nem bírja el a terhet és elárulja valakinek...” - oktatná ki Szindbád, de inkább a tényekre szorítkozik:

- Amikor bementem a tanácselnökhöz, az igumennel beszéltem. Ki akarta küldeni, de mondtam, hogy maradhat. Megéreztem a kínálkozó alkalmat. S mikor beszélni kezdünk a bűntényről és soroltam a gyanús személyeket, az igumen remegett, mintha viaskodott volna magával. Nemcsak én, a tanácselnök is észrevette!

- Ki kell mondanod egy nevet! Próba-szerencse alapon. - tanácsolja Bajár. - Elvégre a gyanúsítottak száma nem végtelen. A faluból hat fiút szédített Mása. Aztán ott van a tűzvédelmi felügyelő, aki szintén élénken érdeklődött utána, meg a csipőficamos, a komszomol-továbbképzés szervező. Ez nyolc. Meg esetleg az erdész. („Az erdész nem” - gondolja Szindbád, - „azon csak őszinte döbbenet látszott.”) Ha ügyes mondatba fűzéssel kiböksz egy nevet, és ő érzelemnyilvánítás nélkül elutasítja a választ, akkor megvan, ki gyónt. Ha meghökken a név hallatára, akkor nyilvánvalóan mást járt nála. Vagyis nem az a tettes. De ez is valami. Legalább csökken a megdolgolandók száma. Valamilyen irányba lépnünk kell!

Mása Szokolova gyalog indult Proletarszkba, a rokonaihoz. Akiktől öt nap múlva érkezett a levél, hogy miért nem jön már.

A holttestet három hétre találták meg. A meleg mocsárban erősen deformálódott, reménytelen volt ujjlenyomatot keresni rajta. Az orvosszakértő megállapította, hogy a lányt megerősztolták, és hogy a nyelvcsontja és a pajzsporca eltört: tipikus jelei a fojtogatásnak. A tettes nyilván enyelegni akart vele, Mása elutasította, a másikban rögtön feljöttek a pletykák és sérelmek, a lány visszautasító maradt, a fiú vagy férfi nem bírt gerjedelmével és dühével.

A hat, Mása által szédített fiú egész nyáron ugyanazt csinálta: a szovhoz réjtjén kaszált, szénát gyűjtött, bármelyikük elmehetett azon a bizonyos napon a Hlomovka melletti ingoványhoz, hogy elkapja a lányt. A tűzvédelmis és a komszomol-felvilágosító otthon volt, az anyjuk a tanú. Ami semmit nem jelent.

- Kevés eggyel csökkenteni - értékel Szindbád.

- A tűzvédelmis és a propagandista sem jöhet szóba - érvel Ink. - Nem vallások.

- Ki tudja, kiből mit hoz ki a gyilkosság traumája. Ráadásul nem lehet teljesen kizárni, hogy a tettes valamelyik környékbeli településre való. Az én szülőföldemen szokás a szomszéd faluban gyóntni. Idegen papnak könnyebben kitérülök az ember. Mása átment hébe-korba Hlomovkába meg Nyizsinyecbe, szemet vetthe-

tett rá ott is valaki. Nekem *egy konkrét* személy kell – mondja a detektív és megfeszíti álkapcsát. Fogai megcsikordulnak.

Egy aludni készülő asszony felkapja fejét a hangos szóra.

Ink az alvók miatt is óvatosan szólal meg:

- Van még egy lehetőség. Tudod jól, mire gondolok. Összeszedjük a leginkább szóba jöhető hat vagy kilenc személyt, vagy akár többet is, a szomszéd falvakból is. És, hát... elhívjuk az NKVD *szakembereit*. Csináltuk párszor...

- Csak aztán nehogy többen pusztuljanak bele a kihallgatásba, mint amennyit megölt az elkövető. És különben is, akkor *én*, mihez kellek?! És minek vagyunk itt?!

- Vágja oda mérgesen Szindbád, takarót ránt magára és az erdő felé fordul.

Szindbád úgy érzi, a kergetőző gondolatok nem engedik elszunnyadni, mégis meglesi egy rövid, de mély, szempillát ragacsozó álom. Hajnalig.

Az a zúgás, pattogás, vonyítás, ami előző nap körülvette, most megszabadult az embersereg énekétől, dobogásától, így ki tud venni belőle egy halk csörgedezést.

Nincs messze a forrás. Már csillan egyet a lombok között, már a vízsugár is látszik, örül a detektív, hogy egy kis felfrissülésben lesz része. Megelőzte valaki. Derékig meztelenül van. Háttal felé. Hosszú szakállát el-elkapja a reggeli szél. Az igumen az. Szindbád megdöbben az öreg feszes izmain, bőrének fehérségen, tisztaságán, ami éppen illeszkedik a forrás és a harmattól szikrázó levelek tisztaságához. S arra is rájön, hogy ő maga viszont szennyes. Szennyes szándékú. Lelkiismerete elleni tette kéri az öreget, épp, mint akik megnyomorították és lágerbe zárták. S akik lágerbe cipelték Szindbádot is. Mintha beállt volna ezek közé. És mikor elfogadta a lágerparancsnok meg a pervijpláni rendőrkapitány ajánlatát, hogy ha segít a nyomozásban, kijöhet a lágerből, tulajdonképpen be is állt. Beállt?

- Magáért imádkoztam – szólal meg Andrej igumen.

- A lelki üdvömért?

- Nem. Hanem, hogy juttassa börtönbe a tettést. Találjon bizonyítékot. Engem is nyom ez a teher. De csak az a megoldás: hogy bizonyítékot szerez. *Nélkülem is*.

- Nincs bizonyítékom.

- Majd lesz. Azt mondják, a maga képességei rendkívüliek.

- Túloznak.

- Ha egy lágernyik a rendőrség alkalmazásába lép, annak vagy a kapcsolatai vagy a képességei rendkívüliek.

Szindbád ledobja zubbonyát, ingét és egy maroknyi vizet önt mellére. Szeme fönnakad, olyan ütésként éri az ordító hideg. Egy rönkre roskad összeszedni magát. Az öreg mosolyogva locsolgatja magát tovább.

Ahogy felengednek a detektív csontjai, úgy érzi, egy élő ikont lát maga előtt. Szindbád sosem bírta fölfogni a szentséget, de mindig lenyűgözte. A vegyianyagraktárrá átalakított egykori templom ikonosztázanál és a kis kápolnában is, amit a mosodatröszt egyik fészereiben alakítottak ki. És most, az öreg előtt állva.

És ő megsértette és meg fogja sérteni ezt a szent embert, mert Szindbád számára van egy mindent felülíró szentség és törvény, az, hogy aki gyilkolt, annak bűnhődnie kell.

Nem tud másként gondolkodni Szindbád. Mert Szindbád egy detektív.

- Talán nem érti, miért kell ragaszkodnom a titkomhoz - folytatja az ikon. - Bevallom, sok törvényünknek én sem fogom fel a célját. Csak azt tudom, veszedelem származik a megszegésükből. Az élet amúgy is tele van meghökkenítő dolgokkal. Tudja, mikor voltam a legboldogabb? '41 őszén. Mikor fiainkat tankok taposták a sárba, én örömkönnnyekkel adtam hálát a Teremtőnek.

- Amiért megnyíltak a templomok?

- Ha ilyen áron is, de országunk vezetői megértették: Isten nélkül elveszünk. Hogy újra misére hívhat a harang, hogy zárandoklatot szervezhetünk, nagyobb győzelem, mint amekkora veszteség millió és millió meggyilkolt gyermek, mert a fasiszták csak az evilági életet vehetik el, de mi Istentől kikönyöröghetjük nekik, és magunknak, az öröklétet. Ahogy azt tudom, hogy holnap reggel lesz, hogy a bogár megég, ha közel repül a tűzhöz, olyan biztos vagyok ebben. Ha nem lennék, nemcsak misét lennék képtelen tartani, de az ágyból sem tudnék kikelni.

- Tisztelem önt atyám, sőt irigylem, és kínoz, hogy esküje elleni cselekedetre kérem, de így meg az kínoz, hogy *(nem tudom, ki tette - van a detektív nyelvén, de az utolsó pillanatban vált)*, szabadon van az a veszedelmes ember.

Az öreg szünetet tart. Most ő küzd a szavaival, mert tudja, ami jön, azt végképp nem fogadja el a detektív.

- És ha Isten így akarja?

- Ki? Micsodát? Hogy a gyilkos megússza?

- Honnan tudhatnánk? Mi még egy nyomorult aranyeret sem tudunk meggyógyítani *(fájdalmasan összerándul az arca)*, ő meg egy univerzumot irányít. Lehet, az a terve, hogy az elkövető szabadon maradjon. Meggyilkolt egy embert, de talán egyszer megmenti három másik életét.

- Három életét? Egy egyszerű fickó, aki... *(a szovhozban robotol, van a detektív nyelvén, amivel, ha az öreg biccent vagy nem reagál, végképp kizárhatná a propagandistát, a tűzvédelmist meg az erdészt, de ezt a mondatot is elharapja)*.

- Igen, aki vasat kalapál - folytatja az igumen. - Miért ne? Nem kell ahhoz orvosprofesszornak, növénynemesítőnek vagy hadvezérnek lenni. Például egy egyszerű fickó is szemtanúja lehet egy balesetnek, amit ha gyorsan jelent...

- Hogyan? Aki vasat... - kérdezi a detektív, mert egy szót nem értett tisztán.

- Vasat, igen... - mondja az öreg indulattal. - Szindbád látja az igumen villanó szemét, s nem tudja, méreg vagy ijedtség miatt villan-e. - Mindegy az. Vagy szörpgyárban robotol, vagy kábelt csévével egész nap, vagy bármi...

- Arra kérem - állítja le Szindbád -, ha még egyszer elmenne magához, mondja neki, hogy a földi igazságszolgáltatás is része lehet Isten tervének.

Az öreg kienged még néhány szót, amelyekre már ráállt a torka és a nyelve, de mikor elér hozzá a detektív kérése, s megérezni véli benne a visszakoázást, elmosolyodik.

- Ez természetes. Hiszen mondtam is neki, hogy legjobb lenne feladnia magát. De erővel nem kényszeríthetem.

- Köszönöm. Minden jót.

- Én inkább úgy mondanám: viszontlátásra. Egyszer jöjjenek el velünk munkán kívül is. Ne, ne gondolja, hogy ez lehetetlen. Senki nincs már az élők között, akikkel együtt szenteltek föl, és úgy vagyok szerzetes, hogy már nincs is meg a rendem kolostora, és mégis optimista vagyok. Nagy szenvedés árán, de kezdenek helyre

rázódni a dolgok. Az állam persze éli majd a maga önző életét, ahogy mindig is tette, mert régen sem volt olyan jó, mint most sokan gondolják. Tudja, mit művelt a cár Gapon pópa munkásaival? A mi ösvényünk mindig a keserves, keskeny ösvény volt. Az állam lesz, amilyen, de már nem fogja eltüntetni tőlünk a nyáját. Mert rájött, hogy csak jól jár, ha visszaengedi hozzánk. Én tudom ezt. És azt is, hogy nem ez az utolsó zarándoklat.

- Szép lassan lemaradunk - vezényel Szindbád. Szomorúan, mert az igazi ok a zarándoklaton való részvételre nem a nyomozás érdeke volt, hiszen, ha berendelte volna az igument az irodába kihallgatni, nem tudta volna ugyan figyelni a szerzetes és a nyája viszonyát, viszont a rendőrségi idegen, rideg környezetben történő kihallgatást nehéz elviselni, ott jobban megtörhetett volna az öreg. Szindbád nosztalgiából tartott a zarándokkal. Gyermekkorában sok pócsi zarándoklaton vett részt, aztán, szökni készülődéssel, azt gondolta, a proceciók elmulasztása is oka lehet elbizonytalanodásának. Folyton tervezte, hogy a következőn ott lesz, míg el nem került ide, Szibériába, ahol, s talán ez is Isten csodája, úgy tűnt, megint alkalma nyílik meglátni egy könnyező ikont. De mégsem fog elmenni oda, mert a zarándoklat során egyetlen műúton haladnak át, s az most következik. A detektív úgy számolta, délre fognak ideérni, akkorra rendelte az autót. Még híre-hamva sincs. De igen. Amikor már csak hárman vannak, egy szikla mögül halkán előgurul a tank nagyságú IZS. „Okos gyerek, jó sofőr ez a Vityka, bolondok voltak a moszkvaiak, hogy egy viccért számúzték.”

- Láttam, egyszerre jöttetek vissza az öreggel. Sikerült mégis kiszedni belőle valamit? - kérdi Ink a kocsiában. Szindbád behunyorítja szemét, s a többiek már tudják, hogy gondolatban ismét a forrásnál van.

- Talán - szólal meg végre. - Van Pervijplánban vagy Proletarszkban vagy bárhol a környéken szörpgyár?

A fejüket rázzák. Aztán illendőségből gondolkodnak. És megint rázzák. Ink ki egészíti:

- Viszont háznál sokan főznek varényét, az a teába való, hasonlít a szörphöz. Aztán a kocsmákba tízliteres üvegekben hoznak, legalábbis a háború előtt hozták, Irkutszkból meg Ulan-Udéból erdei szörpöt.

- És Taskentből sárgadinnyeszörpöt - teszi hozzá Bajár.

- Úgy van. Azt a Nagy Október sörözőben hígították föl, onnan vitték a többi kocsmába. Az persze nem szörpgyár, de mégis valami olyasféle.

- Dolgozott ott valaki Mása ismerősi közül? Olvastuk mindnek a kartonját, nem emlékeztek?

- Legfeljebb inni, ha betértek, de nem vizet - mondja gúnyosan Bajár. Ink leinti, és sorolja:

- Az élkomszomolista, mióta dolgozik, azt csinálja, mint most: szervezi a szemináriumokat. A tűzvédelmis halászott a Bajkálon, aztán katona lett. Berlinnél megsebesült. Rendbejött. A hat szovhoznyik közül négy világéletében az állatokkal meg a földdel foglalkozott, talán még a faluját sem hagyta el. A vörös hajú Petya

viszont szerencsét próbált a vasútnál. A novoszselki állomáson volt. De ahogy a háború miatt minden vagon meg mozdonyt elvittek a hadiszállításokhoz, nagyon lecsökkentették itt a személyforgalmat, sok vasutast elküldtek. Őt is. Novoszselkiben nincs gyár, és nem is telepítettek a nagy keletre evakuálás idején sem, maradt a szovhoz. Az a göndör, dadogós Vitosa meg a Szibirneft-nél volt egy évig. Vezetéket fektettek.

- Villamosvezetéket? Kábelt? - kérdi a detektív.

- Nem, a Szibirneft csak gáz- meg kőolajvezetékekkel foglalkozik, ha jól tudom.

- Mert az a második kérdésem, hogy kábellel dolgozott-e valaki a jelöltek közül.

- Kábelgyár fogalmam sincs, hol van legközelebb. Kábel van minden iskolában meg tanácsolásban. Azt nem hinném, hogy van ember, aki kifejezetten azt tartja karban, bár Pervijplánban a telefonközpontban meg a villamoselosztónál mégis lehet. Készítsünk róluk egy listát, nézzük meg, van-e köztük valaki, aki kapcsolatba kerülhetett Másával?

- Majd meglátjuk... - feleli Szindbád, mert mindezt csak azért mondta a többieknek, hogy rágódhassanak valamin, amíg neki sikerül pontosan visszaidézni az öreg szerzetes szavait. „Hogy is mondta az igumen? Hlopajet? Vagy klopajet? És az is volt, hogy vas. Igen, hogy a vasat...”

- Fémlemez gyártanak Pervijplánban? - kérdi végül. - Nem? Persze, hogy nem. És fémlemez-megmunkálás hol van?

- Sok helyen - szólal meg Bajár. - Van karosszériaműhely a lágérben, a lakatnyában, a taxi- és tehergépkocsi-javítóban, a buszjavítóban.

- A mezőgazdasági gépjavítóban, és még ahol a tűzoltóság és az NKVD járműveit szervizelik - egészíti ki Ink.

- Mert valami ilyesmivel példálózott az öreg, hogy ahol a vasat kezelik, kalapálják... Állj! - Szindbád kiáltása a sofőrnek szól.

- Miért? Nyitva a sorompó! - néz hátra meglepetten. A detektív nem foglalkozik vele. Egy magisztrálhoz érkeztek, ami itt a Trasszibériai vonalat jelenti. A detektív elindul a bódé felé, a bakter már jön tisztelegve.

- Maga szokott ellenőrzést tartani? - kérdi az alázatosságtól és félelemtől megörbült emberkét.

- Igen, polgártárs. A síneket állandóan, az előírás szerint. És van, hogy nem sorompó-, hanem kiegészítő szolgálatban vagyok, akkor a mellékvágányra állított szerelvényeket ellenőrzöm. A kerekeket.

- Mivel?

- Szemmel és legfőképp - s előhúz egy hosszú nyelű, kis fejű vasutas kalapácsot. A világ túlsó végén van Nyárliget, de ott is pont ilyet használtak.

Szindbád mellé felsorakoznak mind a négyen, és ő rácsap a kalapáccsal a sínre.

- Mit csinál az, aki ezt műveli? - teszi fel a kérdést mindannyiuknak.

- Kalapál - felelik meglepve.

Szindbád másfél éve csak orosz beszédet hall, és dicsérik, mennyire bírja a nyelvet, de mégsem úgy, mint az oroszok.

„Hogy is volt az az átkozott szó? Nem ejtette ki újra az öreg, hiába kérdeztem rá vissza...” - töpreng a detektív, annyira, hogy gyöngyözni kezd a homloka, - *Hlopajet*, ezt mondják most ők. Az a kalapálás. És mintha lenne a *klopajet* is. Valami hasonló jelentéssel. Nem tudom. K-val vagy h-val mondta? Hm, inkább h-val kez-

dődött, mint k-val. Khhh, hhhh, igen, inkább h-val. Pedig kolotyit lenne a „kopogtat”. De ez az i-hang nem rémlik. Van még a pohlopájet, nem, nem p volt az elején.

- Tehát kalapálok? - fordul Bajár felé. - Nem csak azért mondjátok, mert az előbb a kérdésben én magam is kiejtettem ezt a szót? Mert a „kalapál valamit”, az inkább azt jelenti, hogy „megmunkálja, formálja azt a dolgot”. Nem?”

Összedugják négyen a fejüket és megvitatják a detektív kérdését.

- Nincs azzal a szóval semmi baj - mondja ki Ink az ítéletet.

„Tehát a hlopájet jelenti azt is, hogy kalapál, meg azt is, hogy kopogtat” - szúri le Szindbád.

- Fiúk. Mit dolgozott a vörös hajú Petya a vasútnál?

- Szakmája nem volt - feleli Ink mosolyogva. - Pályamunkáskodott. Szóval valószínűleg ugyanazt, mint most te. Kihallgatjuk?

- De még mennyire!

SZÉCSI NOÉMI

Nyughatatlanok

(Regényrészlet)

1.

Aimee a gyűrűt közvetlenül az ujjáról húzta le, úgy tette a becsüs elé.

A cvikkeres férfi az asztalkán álló mérlegre helyezte az ékszert, és csak azután nézte meg a követ.

- *Tourmaline* - szólalt meg Aimee kissé rekedten, mintha csak keresné a beszédhangját.

A férfi a tárgy alapos szemrevételezése után egyetértően bólintott. Az összeget felírta egy kis cédulára, és odamutatta Aimee-nek.

- *D'accord* - hagyta helyben ő.

A férfi kiállította a rózsaszín zálogcédulát és leszámolta a pénzt. Miközben a gyűrűt számmal megjelölve eltette a többi közé, már szólította a következőt, egy éltesebb nőt, aki batyuba kötve a házi ezüstöket hozta el. Ennek felbecsülése az előbbinél hosszabb processzusnak ígérkezett. A nő mögött álló fekete köpenyes alak le is tette a földre, amit egy táskában magával hozott.

A hodályszerű teremben nagy volt a nyüzsgés, de amúgy komor hangulat uralkodott. Az oszlopsor között húzódó faparavánokba vágott ablakok előtt álltak sorban az emberek. Többségük szegényesen öltözött külvárosi lakos volt, de aki nem, az azonnal kitűnt, akárhogy igyekezett leplezni önmagát.

Aimee is a fejére húzta a körgallérja csuklyáját, és Matild már harmadjára kérdezte meg, hogy miért, miért, miért, hiszen a szél sem fúj, az eső sem esik, és amúgy is tető van a fejük felett.

A terem közepén álltak, hogy senkinek ne legyenek útjában, mert a pénz nem fért bele a gyöngyös kis erszénybe, és a zálogcédulát is biztos helyre kellett tenni.

- Fülöpre figyelj! - mondta Aimee szigorúan a kislánynak, miközben a pénzt és a cetlit egy félbehajtott papírlapba tette, amit aztán negyedrért hajtott össze.

Ezt a csomagot gyömöszölte bele az erszényébe, majd az egészet az övéről lelógó táskájában helyezte el. Gondosan ráhajtotta a köpenyét, aztán körülnézett, hogy nem ejtett-e le valamit.

- Gyerünk - mondta, és ahogyan szokták, ő a kislány kezét fogta, a kislány pedig a fiúcskát rángatta magával. A kis utcán aztán mégis felkapta Fülöpöt, mert a kora tavaszi esők miatt sok helyen állt a szennyes víz.

- Kerüld ki a pocsolókat! - szólt Matildra, aki kissé lemaradva éppen egy tócsával kokettált, hogy belegázoljon-e. Most megtorpant, és az anyja után szaladt. Azzal akarta jelezni a menethez való csatlakozását, hogy bekapaszkodott Aimee bársonyköpenyébe, és kissé el is engedte magát, hogy az anyja lendülete vigye.

- Engedd el, az Isten áldjon meg! - mordult fel Aimee. - Van mit cipeljek, nem kell, hogy te is húzasd magad.

Matild sértődötten engedte el a köpenyt, és fejét lehorgasztva, szemével a sikátor vízfolyásait követve ballagott az anyja mellett. Éppen a magaslaton álló templom előtt haladtak el.

- Itt voltam édesapával vasárnap - mondta, de senki sem válaszolt neki, csak Fülöp nézett át az anyja vállán és nyújtogatta felé apró kezét.

Haladtak tovább az emelkedőn. Aimee lihegve vitte a karján a kislányt, és közben az előrerohanó Matildot követte a szemével, aki az utca végéről kiabálta, hogy „én már a Sablonon vagyok, ti még nem!” Villámgyorsan egy bódé előtt termett, és ott bámészkodott sóváran. Aimee a kislánnyal félig-meddig futva eredt utána, hogy elkapja, mielőtt még messzebbre távolodik.

- *Chaud, chaud les marrons!* - kántálta a vaskályha előtt ácsorgó kötényes férfi. Szinte kétségbeesetten kiáltozott, mintha a koszos vászonzsákban mellette álló keveske gesztenyét még gyorsan el szeretné adni, mielőtt beköszönt a tavasz.

- Kérsz gesztenyét? - kérdezte Aimee békülékenyen a kislánytól.

Az nem szólt, csak bólogatott, és a kezét nyújtva odaállt a gesztenyeárus elé. A férfi letépett egy papírszeletet a szögről, és tölcserűt formált belőle. Abba töltötte kis lapáttal a forró gesztenyét, és a kislány kezébe adta. Aimee az övére erősített táskában kutatott aprópénz után, és amikor megtalálta és feltekintett, már a negédesen mosolygó Almássyné nézett vele farkasszemet, háta mögött a vásárolt holmikkal alaposan felpakolt Jeanne-nal.

- Hát magát is látni? Na mi az? Miért jött úgy zavarba?

- Nem vártam volna, hogy az utcán futunk össze.

- Hetek óta felénk se néznek! Aladár kétszer is írt Rudolfnak, hogy jöjjenek el velünk a Botanique-ba.

- Ó, ha tudtam volna! Nekem nem mutatja meg a leveleit - mondta Aimee, és ebben nyilván nem is hazudott.

Almássyné várt valamire, hallgatott, hátha Aimee szólal meg. Muszáj volt neki belekezdnie.

- Hát akkor nem tudja... - kezdte jelentőségteljesen. Aimee azonnal bólogatni kezdett.

- De, tudom. Akartam is írni...

- Miért írni akart, ha el is jöhetett volna? Elmentünk volna a gyerekekkel kocsikázni a parkba, vagy Laekenbe...

Aimee Tónit méregette. Ugyanolyan volt, mint mindig. A bőre rózsás, tekintete ragyogó, mozgása eleven, hangulata pompás.

- Nem hány? Nem undorodik?

- Köszönöm kérdését, jól vagyok. Talán nem istenkísértés kimondani, hogy soha ilyen jól nem viseltem egyetlen terhemet sem. Pedig Attilával meg legutóbb szegény Helénkémmel nagyon megszenvedtem.

- Van-e érzése, mi lesz?

- Azt mondták még otthon, ha sok édeset, sok tésztát eszem, akkor lány születik. Húsrá rá sem nézek.

- Húst csak jól megsütve, főzve. De amúgy, ami jólesik. Csak a rozssal vigyázzon. Idő előtt bajt okozhat - mondta Aimee némi tudálékos tónussal a hangjában. Nyilván eleddig nem hallott jó tanáccsal akart előállni.

- Miféle bajt?

- Ha halszagú vagy dohos, bele se kóstoljon. Akkor bizonyára közé keveredett az anyarozs. Az pedig csak vajúdo anyának orvosság, viselőss asszonynak méreg.

- Nálunk ugyan csak a cselédek esznek rozskenyeret, de ezentúl még megszzebbre kerülöm. Köszönöm a figyelmeztetést - fogadta Almássyné a szokásos derús udvariassággal a kérértlen tanácsot. - Maga honnan tud ilyeneket, drágám?

- A nagyanyám híres bábaasszony volt.

- Hogyan? Már a nagyanyja is dolgozott? Micsoda család! - jegyezte meg jóindulatú leereszkedéssel Tóni.

Kezdett elfáradni, ezért egyik lábáról a másikra állt, de próbált odafigyelni a beszélgetésre.

- Az anyám már nem. Mert az anyja egy megvetett mesterség művelésével olyan jómódra tett szert, hogy lányait már úriemberekhez adhatta férjhez - Aimee úgy jelentette be mindezt, mintha ez a tény a családi büszkeség állandó forrását jelentené a számára.

- És ön látta, hogy mit művel? - kérdezte Almássyné elképedve.

- Gyermekekoromban sokat időztem nála. A nap bármely szakában bekopogtathattak a cselédek, aggódó nőrokonok, vagy olykor olyan férjek, akiknek szolgáljuk nem volt, akit maguk helyett küldhettek volna. Csak azt láttam, hogy mennyire számítanak a segítségére, és belé vetik minden bizalmukat. Szerettem volna követni a hivatásában, de a családom megdöbbsent azon, hogy én vissza szeretném forgatni az idő kerekét...

- Soha nem hallottam még ilyesmit. Hogy egy nő önszántából akarjon dolgozni. Azt hittem, ön azért állt munkába, mert rákényszerült - rázta a fejét hitetlenkedve Almássyné.

Olyan őszintén értetlenkedett, hogy talán még Aimee sem orrolt meg rá. Mégis mocorogni kezdett, mint aki indulni készül. Matildra pillantott, aki éppen az utolsó sült gesztenyét rágta ki a héjából. Megigazította a karján ülő Fülöpöt, és a kezét nyújtotta a kislánynak.

- Gyere, drágám, megyünk.

- Várjon, Aimee. Még ne menjen. Eszembe jutott, miért is kellett volna magával találkoznom. De ez diszkrét dolog, a férjeinken keresztül nem üzenhettem. Éppen azon voltam, hogy postára adom - mondta Almássyné, és egy borítékot vett elő. - Az illető hosszú levélben nyugtatgatott, hogy ez nem olyan levél. De mivel sem magától, sem az urától nem kért engedélyt, hogy önnek írhasson, rajtam keresztül küldi, mert nekem sokszor intéz vásárlásokat Londonban. Kéri, hogy tiszta szándékait ne vonjam kétségbe.

- Kicsoda?

- Fábián. Ki gondolta volna, hogy egyszer a *postillon d'amourja* leszek.

- Az imént mondta, hogy ő maga kardoskodott amellet, hogy szándékai tiszták.

- Ugyan már! Mondhat akármit! Csak a vak nem látta, hogyan nézett Párizsban magára. Akármit ír, azért írja, hogy maga válaszoljon. Arra aztán ő felelhessen, és szép lassan kiönthesse szívét.

Aimee visszahúzta a kezét, amivel az imént a levélért nyúlt. – És én most mit tegyek? Legyek büszke a hódításomra? Engem ezzel meg nem kísért – jegyezte meg elutasítóan, és két kézzel fogta meg a kisfiút, hogy Almássyné ne adhassa át a levelet.

– Büszke lehet, hogy olyasvalaki figyelmét hívta fel magára, aki már lemondott a nőkről! Azok után, hogy legutóbb úgy szégyenbe hoztam magam, nem akartam újabb baklövést. Kikérdeztem az uramat. Aladár azt mondja, Fábián neje osztrák hölgy volt, és azért ment hozzá Fábiánhoz, mert annak akkor még megvolt a vagyon. De ő már akkor is folyton úton volt, obskúrus ügyekben hetekre, hónapokra elutazott. A háztartáshoz házibarát csapódott, valami katonatiszt. Megtörtént a baj, de el lehetett volna tussolni, hiszen a csalfa teremtés alkalmanként a férjével is élt. Eljött a szülés napja. A kis nő már huszonnégy órája vajúdott, amikor odahívta a férjét, és megvallotta neki, hogy a Teremtő a paráznságáért bünteti. Majd megszült, de még aznap a gyermekkel együtt meg is halt.

– És még azt mondják, hogy a szégyen nem öl! – jegyezte meg Aimee.

– Fábián meglátta önben a rendíthetetlen tisztességet, neje bűne után ez az, ami forralja a vérét – állapította meg Almássyné a diagnózist.

– De ha titokban elfogadom a figyelmét, rést ütök saját rendíthetetlen tisztességem, és ezzel vége a vonzerőmnék. Lehet, hogy inkább az elutasítással kelene ingerelnem – jegyezte meg Aimee gúnyosan.

– Mesteri logika! – bólintott Almássyné. De már alig állt a lábán, így gyorsan akart megszabadulni a levéltől. – Csak fogadja el. Talán mégis Fülöpnek ajánl újabb gyógymódot.

Ellentmondást nem tűrően Aimee Fülöpöt markoló kezébe nyomta a levelet, és a szemével már a kocsit kereste, amit leinthat. A mozdulatot látva Jeanne előbújt a kapualjból, ahová úrnője beszélgetése közben tisztelettudóan félrehúzódott.

Hamarosan akadt is kocsi, felcihelődtek a vásárolt holmikkal, és elhajtattak; Almássyné megkönnyebbült, boldog mosollyal integetett a hintó üvegablakán át.

Aimee letette Fülöpöt, és megnézte a levelet. Címzéseként csak ennyi állt rajta: Mme Aimee Bardy, Bruxelles. Fábián nem tett az a-ra ékezetet, pedig igazán tudhatta, hogy az oda még hiányzik. Nem írt rá feladót sem. Tehát a levél áruhában érkezett. Aimee a táskájába tette, és kissé megrántotta a két gyerek kezét, ahogyan a lovagnál a kantárszárat szokás, hogy jelet adjon az indulásra.

Fülöp szótlánul totyogott anyja szoknyája mellett. Aimee ugyanilyen némán lépdelt gondolataiba merülve. Egyedül Matildot feszítette a közlésvágy, és meg is rángatta az anyja kabátját, hogy a figyelmét kérje.

– Mama, szeretnéd, ha elmondanám, hogy milyen játékaik vannak az Almássy gyerekeknek?

– Tessék, drágám? – ijedt fel a mélázásából Aimee.

– Szeretnéd, ha elmondanám, hogy milyen játékaik vannak az Almássy gyerekeknek?

– Szeretném.

– Hintaló, játék katona, dob, fakard, golyók, kugli, trombita, malom, építőkocka, kis szekér – sorolta kétségbeesetten Matild, abban a reményben, hogy a játékok választékának végtelen bősége ugyanolyan álmétkodást kelt majd édesanyjában, mint benne, és így eltereli a figyelmét arról, ami miatt az arca elfelhősödött.

- Babaházuk is van, pedig fiúk, hallod, mama?

- Hallom.

- Éppen olyan, mint az ő házuk. Három emelet. A földszinten főz a szakácsné. Az első emeleten – ezek igazi babák – anya és apa teáznak, és a gyerekek laknak a tető alatt. Ha nagy leszek, nekem is éppen ilyen házam lesz. Ha egy gazdag ember elvesz feleségül.

Aimee elképedve nézett a kislányra, és Matild most már abban a boldog tudatban folytathatta a megkezdett gondolatmenetét, hogy sikerült megnyernie anyja osztatlan figyelmét.

- Béla mondta. Mert én mondtam, hogy nekem ilyen házam lesz, ő meg, hogy nem lesz, mert szegény lány vagyok, csak ha egy gazdag ember elvesz. Ő például lesz a férjem, ha akarom, ő nagyon gazdag lesz, magyar földbirtokos Magyarországon. *C'est notre patrie* – tette hozzá franciául, mert nyilván Bélától is franciául hallotta, hogy „az a mi hazánk”.

- Te nem vagy szegény kislány, apukának is sok földje van ott Magyarországon.

- De apuka nem mehet oda vissza, mert bezárják a németek.

Aimee meg sem kérdezte, kitől ered az értesülés, mert az, ahogyan a németeket emlegette – „les allemands” – nyilvánvalóan utalt rá, hogy a három magyar gyerektől, akikkel játék közben franciául társalog. Nem is voltak itt Brüsszelben más játszótársai.

- És mit mondtak még a kisleányok, mikor legutóbb ott voltál? – kíváncsiskodott Aimee.

- Attila nem mondott semmit – szögezte le Matild a legfiatalabb, már Párizsban született Almássy gyerekekre utalva. Ő csak verte a dobot. Aladár is csak néha szólt bele. Főleg Béla beszélt.

- De miről beszélt Béla? – faggatózott tovább Aimee, mert lánya kezdeményezése abban az értelemben sikerrel járt, hogy ő nem nézett már maga elé üres tekintettel, hanem enyhe gyanakvással, ám érdeklődve várta a beszámoló újabb részleteit.

- Béla azt mondta, hogy ők haza fognak menni. Hamarosan. Az apukája okos, és kitalálja, hogyan. Magyarorszag... Miféle hely az, *ma chère maman?* – sóhajtott Matild. Játsszópajtásai egyre nagyobb hatást gyakoroltak a szókincsére. – Mit szeret rajta Béla?

Aimee nem először találta magát abban a helyzetben, hogy Magyarországot úgy kellett leírni a gyerekeknek, mint a mennyek országát, azzal a különbséggel, hogy Magyarországon már járt, a mennyországban még nem. A gyerekek viszont egyik helyen sem, így mindkét esetben hasonló módon kellett táplálni a képzeletüket, hogy megjeleníthessék maguk előtt.

- Magyarorszag... – kezdte Aimee, majd megtorpant és elhallgatott, mintha megszólalás előtt el kellene hessegetnie mindazt, ami hirtelen a nyelvére tolt.

Újrakezdte.

- Pest és Buda az ország szíve. Egy széles folyó választja el őket egymástól. Pesten sok a szép új ház, Budán pedig... hegyek vannak.

- Olyan, mint Párizs?

- Nem. Sokkal kisebb. A folyó viszont nagyobb.

Matild eltűnődött a hallottakon, mert mintha nem egyeztek volna avval, amire számított.

- Béla nem erről beszélt. Azt mondta, Magyarországon saját lova volt, saját kopója, és akkora házban laktak, mint a Maison du Roi. Nekem is lesz lovam, ha hazamegyünk oda?

- Majd a papa megmondja. Ő tudja ezeket a meséket. Hogy milyen Magyarországon, és mi lesz, ha visszatérünk oda - mondta idegesen Aimee.

- De ott mi is gazdagok leszünk, ugye?

- Igen - felelte kínjában Aimee, és ezzel befejezettnek tekintette a beszélgetést.

2.

Bárdy ingujjban, mellényben, nadrágban, de legalább nyakkendő nélkül aludt az ágyon. Jobb kezében egy nyitott könyvecske, amit álmában sem engedett el. Valami németül írott emlékirat volt. Egy magyar szemtanú, egy magyar résztvevő, egy idegen, de magyar szívű szemtanú, egy idegen, de magyar szívű résztvevő emlékirata, esetleg az Ügy jóakarátú szimpatizánsának vagy megrögzött ellenségének vitairata. Hiszen csak ezek sorakoztak Bárdy íróasztalán németül, franciául, magyarul; könyvtámaszként pedig egy feltehetően magyar anyaföldet tartalmazó befőttesüveg szolgált. Bár az sem volt kizárható, hogy Almássy adott bele egy marékka a waterlooi véráztatta földből.

Aimee kihúzta Bárdy ujjai közül a könyvet, és odatette a többi közé.

Egy ideig tanácstalanul nézte az ágyat, mert Bárdy egy órája csak úgy ledőlt, hogy beleolvasson a könyvbe, és keresztben foglalta el a fekhelyet, így se jobbról, se balról nem lehetett mellé odaférni.

Aimee mindenesetre vetkőzni kezdett. Amikor elcsendesedett a ház, felerősödtek a fentiek neszei. Egy rövid-egy hosszú, ha Marci sántikált, döngő léptek, ha Ádám úr masírozott. Más nem lehetett odafentről hallani, hiába reszketett tőle Bárdy. Még a szavukat sem. Nyilván halkán, nyugodtan beszéltek egymással. Éjfélre járt, ilyenkor már nemigen neszezték. Rendszerint korán aludni tértek, így kilenc után már nem rengtek a gerendák.

Aimee először a derekat dobta a szék háttámlájára, aztán a szoknyát. Olyan fűzőt viselt, amit tükör előtt egyedül is meg tudott oldani. Kicsavarodott nyakkal követte tükörképe mozdulatait. Lehúzta a csipkés bugyogót is, és hálóingbe bújt.

Átment a gyerekekhez, a gyertyatartót a két ágy között álló kisszékre tette. Ennél több bútordarab el sem fért volna a szűk szobában, amelynek ablaka nem is egy belső udvarra, hanem a párhuzamos utca házainak hátsó falára nyílt. Aimee felszedegette a földről a szétszórt játékokat: fából kifaragott, szépen megfestett jegesmedvét, oroszlánt, tigrist, medvét, elefántot, meg egy felismerhetetlen fajtájú madarat.

Fülöp olyan kiságyban aludt, amelynek két oldalára sűrű szövésű, egyébként kisebb halak fogásához használt halászhalót rögzített Aimee. Ha a kicsi legurult volna, a háló megfogja. Matild már enélkül használta a másik kiságyat. Mindketten erősen szuszogtak, de Fülöp hangosabban, kissé hörögve.

Aimee letérdelt az ágy mellé, és egy darabig hallgatta a kisfiú lélegzését. Végigsimította gömbölyű, sima homlokát, feszes, rózsaszín arcocskáját. A hörgés nem erősödött föl, csak halk háttérzajként volt érzékelhető. Aimee Matildnak a haját simította ki az arcából. A kisszékről felvette a *Godfrey's Cordial* feliratú kis palackot, és nagyot kortyolt belőle, mintha valami égetett szeszbe kóstolna. Aztán az orvossal és a gyertyatartóval a kezében visszatért a nagyobbik szobába.

Az asztalon nyitva hevert a vastag könyv, mindig ugyanott felütve – ott, ahol egy bizonyos dr. Alphonse Teste francia homeopata orvos elmagyarázza, hogyan kezeli a gyerekeknél előforduló asztmát. Mellette szétszórva a sok kis fiola. Mintha a türelmetlen keresésben mindegyik kikerült volna a helyéről. A helyük ugyanis a fa utazótokban volt, akkorában, mint egy szótár vagy lexikon. A piros selyemmel bélelt tok kis rekeszei üresen tátongtak az üvegcsék nélkül.

A kis útikészlet csak a fő szerekre terjedt ki, és Aimee szemlátomást ebből sem használta az összeset. Az alaposan megfogyatkozott *opium* és *coralia rubra* címkét viselő fiolákat helyezte el a selyemtokokban. Utoljára egy *secale cornutum* feliratú üvegcsét emelt a fény felé, abban hosszúkás fekete magok zörögtek. Kihúzta az apróska dugót, és beleszagolt, de aztán mégis visszatette az ampullát a helyére. Ezzel el is készült, rácsapta a tetőt.

Az ágyhoz lépve megrázta az alvó Bárdyt. Az nyöszörgött egyet és kicsit moccani kezdett, de nem ébredt fel. Aimee belecsípett a karjába – erre még csak meg sem moccant. Így a nő először a kíváncsiságát elégítette ki. Az íróasztalt kutatta végig alaposan, de újságokon és politikai röpiratokon kívül nem talált semmit, ami érdekelte volna.

Lassan, óvatosan kihúzta a jobb oldali fiókot. Leszámolta az Erdélyből érkezett leveleket: mindössze öt borítékra lelt a sógora kézírásával. Az az öt volt, amiről ő is tudhatott. Elemér szűkszavú magyar levelei, az utolsó kettőhöz papírrongyon tinteletű gyerekirás csatolva. Aztán Amálka két, pár mondatos küldeménye – egyikben férjhezmeneteléről, másikban párizsi látogatásáról értesíti Bárdyt – az oldal negyedét elfoglaló aláírással: MADAME Amelie SEIGLE. Mintha a nagybetűk is azon ujjongának, hogy a fiatal nő révbe érkezett.

Aimee végignézte a levelek mappájában tárolt régi miniatűröket is, hátha ismeretlen arc kerül elő. De ezeket nyilván látta már: az egyik egy vékony ajkát akaratosan összehúzó, acélos tekintettel a távolba meredő, klasszikus arcélú, szőke fürtös fiatal nőt ábrázolt, mell alatt zöld selyemszalaggal megkötött empire ruhában. A másikon két majdnem egyidős növendék lányka bújt össze, göndör, sötétbarna tincseik szinte összevegyültek. Se csúnyák, se szépek nem voltak: barna szemű, barna hajú, eszményítetten finom vonásokkal ábrázolt bakfislányok néztek a képről bamba mosollyal a szemlélőre.

A harmadikat, egy szőszke kislány arcképét Aimee meg sem nézte, inkább a többi holmit túrta át. Almássy levelei, Bárdy piszkozatai, merített levélpapír, bontatlan tintásüveg. Semmi ismeretlen, semmi titok. A bal oldali fiók viszont nem moccant a húzásra: kulcsra volt zárva. Aimee ismét az alvó Bárdyra nézett, de nem merte átkutatni a zsebeit, nehogy éppen most ébressze fel.

Véletlenül mégis hozzáért az ágyról lelógó lábához, amikor a matrac alól kihúzta a „Mme Aimee Bardy, Bruxelles” címmel ellátott borítékot. Az asztalhoz menet bontogatta. Nem Bárdy íróasztalához tért vissza, hanem az étkezőasztalra tette a

tintatartót. Kihajtotta a levélpapírt, és kezébe fogta a tollat. Először gyorsan végigfutotta a szöveget, és nekilátott a kivonatolásához.

Nem szerelmes levél volt, ezt Aimee bizonyára örömmel nyugtázta, amikor a megszólításon és a végső bekezdésen gyorsan átszaladt a szeme. *Kedves Asszonyom! Tisztelője, D. Fábián.*

Aimee megmártotta a tollat a tintában, és hosszú, határozott vonallal húzta alá az első mondatot. *Ha a levél pecsétjén gyűrűmnek F. D. monogramot formázó lenyomata látható, Almássy báróné a gyanú felett álló személyek sorába kerülhet.* Aimee megvizsgálta a pecsétet, de így, feltörve már nem lehetett megállapítani, hogy eredetileg sértetlen volt-e.

Ekkor bizonyára elszégyellte magát, mert letette a tollat, és megtámasztotta a fejét. Nézte a fontoskodó, paranoiás mondatot – „ha a levél pecsétjén gyűrűmnek F. D. monogramot formázó lenyomata látható, Almássy báróné a gyanú felett álló személyek sorába kerülhet” – és nagyot sóhajtott. Aztán ismét felvette a tollat, és bemártotta. Újabb mondattöredékeket húzott alá: *Kém... besűgő... óvakodjon.*

Koppanást hallott, és felkapta a fejét. Az utcára néző ablakhoz koccant valami, ami akár egy csőr is lehetett, de mivel az üveglapra vetülő fényben a szobabelső tükröződött, az éjszakába nem lehetett kilátni. Gyorsan elfújta a gyertyát.

Ezen az éjszakán nem világított a hold, és a felhők még a csillagokat is eltakarták. Ha körül akart nézni, ki kellett nyitnia az ablakot. Beburkolózott a nagykendőbe, odament az ablakhoz, és kitérte az ablakszárnyakat. Ha járt is ott az a bagoly, amit Aimee keresett, már elrepült. A párkány amúgy is túl keskeny lett volna neki, hogy azon gubbasszon. Odakintről dermesztően hideg levegő dőlt be, Aimee mégis várt egy darabig, hogy hátha meghallja a madár huhogását valahonnan.

Csak gyermeksírást hallott – miért ne hallhatott volna, bármelyik házban lehetett kicsi gyerek. Fülelt egy darabig, hogy megállapítsa, milyen életkorú lehet: újszülött, csecsemő, esetleg totyogó baba. Figyelte, melyik ablakban gyúl fény, de sem lámpát nem gyújtottak, sem a kisgyermeket nem vigasztalták meg: egyre csak sírt, halkán, de nyugtalanítóan. Aimee megborzongott. Aztán lenézett a néptelen, macskaköves utcára, felnézett a város fölé boruló koromsötét égre, és gyorsan bezárta az ablakot.

Visszaült az ebédlőasztalhoz, és kezébe vette a tollat. A levél következő bekezdéséhez tette a toll hegyét, hogy ismét elmélyedjen benne. *Volt szerencsém Mr. Roggéval megismerkedni*, írta Fábián, és Aimee-nek erről mintha eszébe jutott volna valami. Bárdy íróasztalához ment, és feltúrta az egymásra hajtogatott újságok halomát, mintha egy bizonyosat keresne. Egy német nyelvű napilapot húzott elő, és a vezércikk aláírását olvasta el: Arnold Rogge. Aztán feljebb siklott a szeme, a címre, és elfintorodott. *Ungarn: schwache Radikale.*

Hosszú, szenvedélyes cikk volt, felkiáltójelekkel, kérdőjelekkel teli. Aimee bizonyára ráismert az írásban emlegetett gyenge magyar radikálisok nevére, de ezen túl, nyelvtudás híján nem talált a cikkben olvasnivalót, így félrerakta, és visszatért a kivonatoláshoz. Keze élével tűrte füle mögé az arcába hulló haját, hogy a halántéka tintás ne legyen az ujjaitól.

Mrs. Rogge – ezt két vonallal húzta alá. *Kedves... készségesen mesélt... ifjúkor... Edinburgh... meglepő részletek.* Aimee három olvashatatlan szót jegyzett a margóra a saját céljaira, feltehetőleg angolul. Nagyot sóhajtott, aztán megint megmártotta a tollat, és aláhúzta az utolsó előtti, valamiféle szolgálatkészségre utaló mondatot.

Erről azonban személyesen kívánok önnel beszélni, hiszen hinni csak önnek fogok. FÉREG – firkantotta oda Aimee csupa nagybetűvel, és lecsapta a tollat.

Felkapta az asztalról a kanalas orvosságot, és ezúttal a palack teljes tartalmát kiitta. Aztán elfújta a gyertyát, és ledobta az ágy támlájára a hálóingét. Töltött egy keveset a mosdótálba a kancsóban álló hideg vízből, és a kívülről beszűrődő gyenge fényvilágnál megkereste a szappant és a törülközőt.

Nem tudni, Bárdy mire ébredt fel: a vízcsobogásra, vagy különös módon éppen a sötétség beálltára? Mindenesetre megdörzsölte a szemeit, de mozdulatlan maradt. Jó ideig a rézágó rácsai mögül figyelte a neki háttal, meztelenül hajlongva mosakodó nőt, néhány perc után azonban erőt vett magán, nesztelenül felpattant és a nő háta mögé lépett.

– *Ma chere, veuillez-vous plier un peu. Merci* – mondta suttogva.

S miközben Aimee az utasítás szerint előrehajolt és megkapaszkodott a mosdóállványban, ő jobb kezével megmarkolta felesége csípőjét, bal kezével pedig nadrágját kezdte kigombolni.

3.

– Két hete abban a pensionatban tartok angol társalgást a növendékeknek – mutattott Aimee egy távoli épületre. – De a férjem nem szereti, ha beszélek róla.

– Hát a kisgyerekek?

– Hetente csak egyszer jövök, délelőtt, és a portásnő vigyáz rájuk, amíg az órákat megtartom. Az új tanévtől felvennének teljes állású tanárnak. Akkor keresnék anynyit, hogy fogadhatnék melléjük *bonne*-t.

– És ehhez mit szól a férje?

– Hiszen tudja, a férjem vagyonos ember. Egy nagy birtok örököse, de Magyarországon kevés a pénz. Ha mi is Erdélyben maradhattunk volna, mindenünk meg lenne. A család megél abból, amit a birtok nyújt, de készpénzt nehézkesen tudnak utánunk küldeni. Legalábbis ezt mondják.

„So they say”, így fejezte ki magát, a hangjában kétellyel és hitetlenséggel.

A lady megértően bólogatott. Még annál is soványabb volt, mint legutóbb, és a kora miatt a fogyás nem fiatalította, hanem öregítette. Feltehetően nem csupán a fáradtságtól látszott megviseltnek, hiszen a jobb kezében egy elefántcsont fejes sétatobot tartott, és arra támaszkodott. Másik kezével Aimee karjába kapaszkodott.

Egy üveghomlokzatú épület előtt álltak, amelyből jobbról-balról oszlopsoros szárnyak nyíltak. Az utat tavaszi napfényben éledező rododendronok szegélyezték, és ez a napfény más gyengélkedőket is arra indított, hogy kimerészkedjenek a parkba. Először egy anyja kíséretében mankókkal bicegő fiúval, majd egymás után két, látványosan lábadozó kövér angol nővel találkoztak szembe, és a ladyt ez a társaság szemlátomást nagyon elkedvetlenítette.

– Megbántam már ezt a sétát. Forduljunk vissza!

– És azt is megbánta, hogy eljött Brüsszelbe?

- Megígértem, és a fürdőre menet nem nagy kitérő. Csak azt nem mondtam még, hogy Louise miért nem jöhetett - mondta a lady, és a mosolygástól az arcát behálózó sok apró ránc egyszerre elevenedett meg.

- És miért?

- Gyerekekkel van. Jön a tizenhatodik unokám. Nos, nem szeretne egykori neveltje gyermekének nevelőnője lenni? Louise ugyanúgy kifizeti az évi száz fontot, mint én annak idején. A pensionatban soha nem kap annyit.

Aimee úgy tett, mintha meg sem hallotta volna az ajánlatot, csak a hírt, amiből következett.

- Ó, micsoda öröm! Még ma írok neki - válaszolta lassan, nyilván azért, mert közben számolgatni kezdte Louise bátyjainak és nővéreinek lehetséges utódait, és belezavarodott, hogyan is jön ki a többi tizenöt.

- Feltétlenül. Louise szörnyen unja magát, mert dr. Fleury ráparancsolt, hogy el ne hagyja az ágyat. Gyengének tartja, engem meg azzal riogat, hogy Louise-nak szűk a medencéje.

- Lám, mindenki várandós - mélázott el Aimee.

- Ki mindenki várandós még?

- Almássyné - vágta rá Aimee. - Egy előkelő magyar asszony. Ők is itt teleltek Brüsszelben. Annyira vágyik kislányra, hogy csak cukrosat eszik.

- Mindig ugyanazt ettem, és született ilyen is, olyan is. Hát maga, maga nem várandós?

- Isten őrizz! - szisszent fel Aimee, mintha pók csípte volna meg.

- Ugyan, drágám. Ilyet ne mondjon. A gyermek ajándék. Nem tudja az ember, mi alakban küldi Isten a jót.

- Volt idő, amikor én is így gondoltam. A sors különös rendelkezéseit nyugtáztam. De most már... Bizonytalanság gyötör... Nem lett volna-e jobb vénlányoknak maradni. Szép, nyugodt életem lenne. Egy párizsi palotában élnék, még ha ablakom háztetőkre nézne is, a legfinomabb holmikban járnék, még ha az úrnőm levetett ruhája is, a legfinomabb falatokat enném, még ha azok a módos emberek asztaláról lehulló morzsák is. De már nem lehet az idő kerekét visszaforgatni. - Ezt olyan jelentőségteljesen mondta, mintha most adna választ az évi százfontos fizetéssel járó állásajánlatra.

- Pedig milyen szépek ezek a gyerekek...

- Ugyan kérem, minden gyerek szép! Mi lesz ezekből a földönfutó párákból? Minek is hoztam őket a világra! Valami beteges derűlátás elhitette velem, hogy ezek a gyermekek is úgy élhetnek majd, mint azok, akikről posztom volt gondoskodni. A méhemben hordtam őket, és felelősségem teljes tudatában hittem, hogy jó élet vár rájuk. Nem, ezt az utolsót már úgy szültem, hogy ezt sem hittem. Bűnösnek érzem magam, hogy mégis a világra hoztam.

A végére már annyira felzaklatta magát, hogy szinte hadart, és a hangját is fel-emelte.

- Ezek a gyerekek magyarok. Ha elég idősek lesznek, visszamennek abba az elátkozott országba, hogy mindenféle szabadságokért harcoljanak. Nem szülhetnek több magyar gyereket.

- Maga várandós - mondta kategorikusan a lady.

- Jaj, nem! - sikoltotta Aimee. - Nem lehetek.

- Magának elment az esze. Mi félnivalója van?

- Elmondhatatlan, mit érzek, miután a magam választotta férfival kötöttem házasságot; ugyanoda vagy még mélyebbre süllyedtem, mint egy férjhez lökdösött kereskedőlány. Szenvedünk mindannyian, a gyermekek is, és én magam sem tudom megváltani a családomat. Amit elkényeztetett kölykök tanításával keresek, az kenyérre, sajtra ha elég.

- Tehát az - ismételte el utoljára határozottan lady Odile, de beleunt a parttalan vitába. Botjára támaszkodva továbbántikált a szökőkútig, és kimerülten lerogyott a márványkávára. - Nagyon csalódott leszek, ha Baden is így tele lesz angolokkal.

- Kérem, ez Brüsszel, itt nyüzsögnek.

- Nézze meg azt, ott - mondta a lady a pillantása irányában sétálgató angol társaságra célozva. - Úgy ordítanak, mintha ők lennének egyedül a földön, a többi embernek pedig más dolga sem maradna, mint hogy festői életképekbe rendeződjön vagy szolgáljon nekik az utazásaik során. Időnként még az is elkésérít, hogy a gyermekeim franciák lettek, mert én büszke vagyok rá, hogy skót vagyok. Legyen ön is büszke rá! Ez elegáns dolog. És örüljön neki, hogy a gyermekei magyarok. Milyen ordenaré volna, ha angolok, németek vagy oroszok volnának - mondta a lady, és le sem vette gyűlölködő tekintetét a valóban kissé karikatúrisztikus külsejű és harsány társaságról. Két különös színű ruhadarabokba öltözött férfit egy kicsattanóan pirosposzsgás lányka és két pulykaszerű, nagydarab nő követett. Mind az öten méltatlankodtak, bizonyára a megalázó belga viszonyokon. De a hangjuk nem hallatszott el a szökőkútig.

- Azért van itt ilyen sok közönséges angol, mert Belgium olcsó nekik. Az otthoni jövedelmükből itt jobb életet élnek. Nyilvánvalóan nem a legelőkelőbbek költöznek ide. De ha kelet felé tart, ahogy halad, úgy lesz egyre több közönséges osztrák meg német - magyarázta Aimee az utolsó mondatnál elhalkulva.

A lady szórakozottan bólogatott, miközben a botra támaszkodva felállt.

- Ugye, önnek is feltűnt, Aimee, hogy Mathilde nagy szépségnek ígérkezik - terelte vissza makacsul a beszélgetést a gyerekek témájához. - Higgyen nekem, annyi gyermeket láttam már felnőni, meglátom a bájos kislányban a gyönyörű nőt. Ki volt ilyen szép a családban?

Aimee láthatóan meghökkent azon, hogy a lady nem feltételezi, hogy a szépség tőle eredhet, mégis nyugodtan válaszolt.

- Férjem anyja. Brassói szász lány.

- Vannak a férjének lánytestvérei?

- Igen, de azok csúnyák - csúszott ki Aimee száján. - Amikor Szurdokra megérkeztem, azonnal láttam, hogy a kisasszonyok ebben a családban nagyon ostobák és tanulatlanok. Jobbára csak hímezni tudtak. Elmés társalgásban, nyelvekben, művészet- és irodalomértésben messze elmaradtak azon fiatal hölgyek mögött, akikkel eddigi életem során érintkezni szoktam volt. A legidősebb kisasszony-lányt meglehetősen csúf, dülöngélő deszkakerítésre emlékeztető fogazattal verte meg az ég, hozzá előreálló ír fogakkal. Morcos képpel bámult maga elé, amikor fiútestvérei a hön áhított eljegyzés elől messzi országba távozó udvarlóját emlegetve ingerkedtek vele.

A lady sóhajtva a botjára támaszkodott, és nem is a tirádát hallgatta, hanem az emlék által felidézett indulatot figyelte. Aimee feldúltan tovább sorolta:

- Családjához méltatlan férfival jegyződött el titokban, vagy még több is történt, nem lehetett tudni. A kisasszony *garde dame* nélkül, idegenek társaságában utazott kétszer is, senki sem tudja, hová...

- Egy szó, mint száz: nem szerette őket - vágott közbe a lady. - Jaj, drágám! Maga ne legyen ilyen! Ne kezdjen el úgy beszélni, mintha érdekelné a Bárdy lányok jó híre.

- De ők kétségbe vonták az én jó erkölcsömet.

- És joggal! Ön kétségbe vonta az övékét. Szintén joggal! Pedig milyen jól mulattak volna, ha nem ezzel foglalataskodnak. Menjünk, drágám, menjünk, mert összeesek.

- A nagyvonalúság mit sem ér - fortyogott tovább Aimee. - Itt Brüsszelben kinévethetjük őket, de amikor ott éltem közöttük, és a hibáimat számolták, én sem tehettem mást, mint hogy számba vettem az ő gyengeségeiket. „Az anyám szereti magát” - mondta a férjem, de vágyát tolmácsolta inkább, mint a valóságos helyzetet. „Gyanakodva fogadta, ezt ő maga is elismerte, de aztán idővel rájött, hogy maga jóra való asszony, most már nagyra becsüli. Neki mindennél fontosabb a család összetartása, gyermekei boldogsága.”

- Drágám, maga nem egy rokonszenves nő, miért éppen az anyósa szeretné magát? Én se szeretem a menyemeimet. Az egyik lusta és a terhességektől terebélyesre hízott. A másik kacér és nem foglalkozik a gyerekeivel. A harmadik olyan oktondi és önelégült, hogy nem lehet elviselni. Vajon én szeretném-e magát, ha a menyem lenne? Nyilván nem. Viszketést kapnék az állandó gyászba borult fejtől. Sajnálom a fiamat, hogy egy ilyen kedélytelen, búskomor nővel kell élnie, aki jókedvében arról mesél, hogy hogyan jósolják meg a baglyok a haláleseteket. A lányaimat viszont bálványozom. Mind szép és okos.

Aimee teli szájjal felnevetett. Vagy azért, mert mulattatta a nyers kirohanás, vagy pedig azért, hogy megmutassa, hogy mégsem kedélytelen és búskomor. De igazából most is éppen olyan rosszkedvű volt, mint általában, és ajka hamar lebiggyedt, tekintete elfelhősödött.

Belekarolt a ladybe, és miközben visszafordultak az útra, amelyen ideballagtak, úgy sugdosott a fülébe titokzatosan, mintha kihallgathatnák az angol beszédhez szokott fiatal cédrusok.

- Tavaly év végén egy zaklatott fúria megfenyegetett az utcán, akinek kilétére csak utólag jöttem rá. Azt mondta, mindent tud rólam, és tönkretesz. Most meg két napja egy angol nő akar találkozni velem. A földszinti szomszédnál hagy üzeneteket. Gondolhatja, mennyire aggaszt. Ha az uram ismeretlen kézírású levelet kap, mindig reszketek.

- Ki volt az a nő?

- Bátyám, mielőtt a tengerre ment, sokáig hitegetett egy nőt, edinburghi szomszédunk idősebbik lányát...

- Tehát valóban mindent tud.

- Igen, és nem fél mocskolódni. Én akkoriban már nem éltem otthon, de anyám néhány éve írt róla nekem, hogy ez a bolond Jane azzal kürtölte tele a várost, hogy a nagymama gyermekgyilkos.

- Ez azért túlzás.

- Nyilván az - vonta meg a vállát Aimee. - De az igazat megvallva, tényleg az angyalcsinálásból gyarapodott, mert a sikerült szülésekért inkább természetben fizettek: egy szekér szénát, egy zsák zabot, tyúkokat, fiatal malacot. A magzatelhajtásért kapta a pénzt.

- Messze földön a legjobb volt. Nem halt meg nő a keze között - bólogatott a lady. - Egynéhányszor én is küldtem hozzá előkelő megesett hölgyeket.

- Számtalanszor láttam a saját szememmel: éjszakánként kopogtak a síró, könnyörgő, átkozódó, szoknyája szegélyét csókolgató, mindenre elszánt lányok, asszonyok - tódította Aimee. - Ki tudta volna az arcukba csapni az ajtót, és azt mondani, öljétek magatokat a folyóba, nincs más kiút. Pusztuljanak inkább az élet csírájával együtt, pedig van rá mód, hogy a kettőből legalább az egyik élet megmenthető?

A lady szinte megfeledkezett a botról, és noha bal kezét műtéti hegére szorította, nem sántikált, hanem Aimee elé állt, és a szemébe nézett. Ebben a helyzetben a nagymama tisztára mosdatását nyilvánvalóan felesleges szócséplésnek tartotta, és mivel azonnal a lényegre kívánt térni, Aimee szavába vágott:

- Mivel némi közöm nekem is van a dologhoz, felajánlanék egy kisebb összeget. Ez nyilván egy pénzéhes proletárnó...

- Nem. Annak a hivatásos német forradalmárnak, Roggénak a neje. Kommunista.

- Szent ég! - sápadt el a lady. - Azok kegyetlenek. Mi a legrosszabb, ami önnel történhetik, ha minden kiderül? Csak nem hagyja el a férje!

- Én már határoztam. Ha szembesítésre kerül a sor, tagadni és hazudni fogok - mondta Aimee olyan elszánt arccal, mintha egy zászlóra esküdne fel. A lady bátorítónan megszorította a kezét, aztán újra a botjára támaszkodott.

- Tegyen így! Szégyen, hogy az ember lányának mindig a legszebb perceit kell eltagadni. Még tavaly megkezdtem a harcot Bertrand törvényesítéséért, de semmire sem megyek. Az uram egy ideig játszott a szabadgondolkodót, de amióta szegény Bertrand ellentmondást nem tűrően a természetes apja lefegyverző külsejét kezdte ölteni, először azt követelte, hogy haladéktalanul adjam katonaiskolába, aztán legutóbb kijelentette, hogy ha én meghalok, a *petit bâtard* ne számítson semmire.

Ha a ladynek anyanyelvén kellett volna „kis fattyúnak” neveznie legkisebb fiát, bizonyára nem teszi, de valamiért szellemes dolognak tartotta, hogy ezzel a francia szóval utaljon rá.

- Harminc éve a felesége vagyok, a hozományom felett nem rendelkezem. Ha bármit megpróbálnék ráhagyni a kisfiúra, a halálom után könnyűszerrel visszaperli tőle. A nagyobb gyerekeim sem állnak ki mellettem, mert mindig is utálták az olaszt, és emellett még a részüket is féltik. Ilyen a házasság, drágám, soha ne bízson a férjében!

Aimee kutatóan nézte a lady arcát, de az alighanem komolyan gondolta, hogy a férjének kutya kötelessége lenne vagyont megosztani egy lánglelkű *carbonaro* ágyékából származó dacos és konok kamasz fiúval.

- Ismétlem: harminc évet éltem azzal, aki most legádázabb ellenségemnek mutatkozik, szültem egy csomó undok gyermeket, és persze néhány kedveset is. Most szívesebben választanék magamnak családtagokat kedvem szerint, akikben bízhatok. De ön mindig húzódozott attól, hogy családtagnak tekintsem...

- Hűvös van. Visszakísérem a szállodába. Holnap reggel mikor indul tovább? - kérdezte Aimee közömbösséget mímelve.

Szemlátomást zavarba hozták a lady szavai és a végrendelkezés állandó emlegetése. Lady Odile kétségtelenül rossz bőrben volt, de képtelenség volt megítélni, hogy csak az önsajnálásban kéjeleg vagy valóban a végét járja.

- Lám. Ami magának nem sikerült, sikerülhet a lányának. Ez nem ígélet, de talán hozzámehetne a fiamhoz. Neki amúgy sincs kilátása fényes házasságra, mert mindenki tudja, hogy nem az uramtól van, és címet, vagyont nem örököl. De kis szerencsével nevére íratok egy párizsi házat. Egy érdekes származású, ragyogó szépségű nővel nagy társasági sikereket aratnának, és ezzel magán is segítenék - gondolkodott hangosan. - Mindenesetre fordítson gondot a kislány neveltetésére.

- Minő romantikus agyrém - jelentette ki Aimee kategorikusan, aztán meg is torpant és elengedte a lady karját.

Ő is megállt, és Aimee szemébe nézett.

- Miért? Ez még nem vérfertőzés! Tudja, Aimee, én sem vagyok francia, és nem monok valamit csak azért, hogy jó hangulatban váljunk el a találkozás végén. Maradjunk annyiban, hogy ha minden érintettnek kedvére lesz, én támogatom.

Aimee nem szólt semmit, újra belekarolt a ladybe, és szótlánul baktatott az oldalán.

- Én miben dönthetek? - nézett fel értetlenül néhány lépés után.

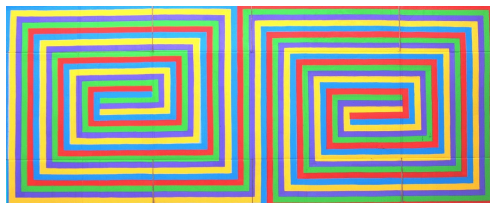
- Bocsásson meg, kedvesem, ha megsértettem. Lehet, hogy csak azt szerettem volna, hogy gondoljon a fiamra, az én kései gyermekemre, ha én már nem leszek.

- Akkor, könyörgök, ezt mondja. Nem kell őket öt évesen összeházasítanunk.

- Igen, igen. Bár Bertrand már tizenkettő. Bocsásson meg, drágám. Én most, szóval *most* - ismételte el még egyszer, és végignézett sántikáló önmagán - kezdek újra szentimentális lenni. Valóban bolondság, igaza lehet - tette hozzá és felnevetett. - El is képzeltem hirtelen a férjemet mint gonosz várurat. Amint a pincében tartja leláncolva Bertrand-t. A maga szépséggé serdült lánya virágot szed az erdőben, amikor a klastrom romjainál meghallja a szenvedő rab föld alól felszűrődő nyögéseit. Kiszabadítja, Bertrand elárulja születése titkát. Sírom felett titokban eljegyzik egymást. De a gonosz várúr a nyomukban van, mert valójában magának szemelte ki a szép szűz lányt, Bertrand-t viszont mindenképpen el akarja veszejteni... Ön, ön milyen szerepet szán magának ebben a rémes történetben? Mert látja, én az oltárként szolgáló sírhant vagyok.

- Én pedig a csökött értelmű, de jó szándékú keresztanya - mondta Aimee, és kissé megkönnyebbülve nézett a ladyre.

Messzire eltávolodtak a botanikus kerttől, de még nem értek a város szívébe.

LUKÁTS JÁNOS

A farkasember

- Bolond vagy te, Bárányos! - ezt a mondatot Bárányosné egyre többször mondotta a férjének. Kezdetben a szeme mosolygott, amikor belesuttogta az ember arcába, aztán halkán mormolta saját magának, végül pedig Bárányos háta mögött sziszegte és közben egyáltalán nem mosolygott.

A tavaszi belvíz kipusztította a vetemények nagy részét, a nyári aszály elsorvasztotta, ami hátul, a nagykertben termett, augusztusban villám csapott a körtefába, novemberben pedig leégett a fészter, benne a takarmánnyal. Karácsonyra csődbe jutott a szövetkezet, Bárányossal közölték: le is út, fel is út.

Bárányos összeharapta az ajkát, egy szót se szólt, de a mosoly nem ült föl többet az arcára. Néhány nappal később meghalt az utcában lakó, ős öreg Gazdagné. Szép temetése volt. De hamarosan puszogni kezdtek, hogy milyen rettenetes összegbe került a temetés, hogy az öreg Gazdagnak nem volt elég pénze megfizetni, amit ilyenkor kell, a fiuknak meg bankkölcsönt kellett fölvennie. Sajnálták az öreg Gazdagnét, de még inkább az életben maradt öreg Gazdagot, meg a fiát, aki életében soha eleddig adósságba nem verte magát.

- Meg ne halj nekem, Bárányos, - évődött a férjével Bárányosné - mert bizony még eltemettetni sem tudlak. Ingyen oda nem mehet ám be az ember! - Bárányos nem válaszolt. Lassan tépkedte magából, napokon át, a gondolatokat.

- Én itt fölösleges vagyok! - állapította meg végül. Nem volt ez tragédia, csak a szürke színezetű valóság. - Igen, fölösleges. A családban is, a faluban is. Meg még az életben is. - Bárányos fölnezt a magasba, mintha onnan várna eligazítást. Istenfélő ember volt, vagy legalábbis eddig sose került pörlekedésbe se az Úristennel, se a saját lelkével. De hát eddig szükség volt rá a családban, a falujában, a munkában. A szomszédok is meghallgatták, amit mondott. Most meg... most meg még el se temethetik. Mert nincs helye annak odaát, aki nem gyűjtött eleget ideát.

Bárányos elhatározta, hogy megöli magát. Akinek haszna nincs, ne éljen. Ne éljen mások kegyén-kenyerén, ne lássa a szemébe néző szemekből, hogy már tolnák-taszítanak ki maguk közül.

Kést, baltát forgatott a kezében naphosszat, de életében úgy megtanulta a biztos szerszámhasználatot, hogy most már képtelen volt ellene tenni. Ujját húzogatta a fejsze élén, aztán érezte, hogy tompa, tehát megreszelte. A késsel meg újrafaragta a kilazult kerítésléceket. A csuklójára mégis karcolt egy keresztet, de abból csak annyira vére csordult, hogy a maga nyálával eltisztította. - Ostoba vagy, Bárányos - töprengett magában Bárányos -, ha így előlöd magadat, csak a haszontalanság elől menekülsz, az eltemettetés elől nem. Mehet a te asszonyod is a bankba, aztán vajon mire kapna kölcsönt? És ha nem kap, akkor mit csinálsz, Bárányos? Falu szájára akarsz kerülni? Hogy a fejüket csóválják? Meg, hogy sajnáljanak? - Bárányos kiköpött, pedig ilyesmit sose tett azelőtt. De most ez mégis különös helyzet volt, hogy a saját temetésére gondolt. A temetése rémképe közeledett állandóan feléje, az ember a bankból, a végrehajtó.

Kiment az erdészetre, hátha kell rönköt cipelni, de szóba se álltak vele. Elkódorgott a vasút felé, ott még ki is nevték: – Régen volt az! – A vasút! – morogta magában Bárányos, és felkínlódta magát a vonat rozoga, egyetlen kocsjába. – Meg kell halnom, de nem akarom elemészteni magamat! – Bárányos csak a fejét rázta, miközben már a hátsó peronon állt. A vonat valahol a két falu között döcögött. Legénykorában hányszor lendült át egyik kocsiról a másikra, a keze erős volt, az ugrása biztos. Most csak nézte a rétet, ahogy fut visszafelé, a sínt, ahogy bújik elő a vonat alól. Bárányos ellökte magát a kapaszkodót... A két sín közé esett, a bal sípcsontját a sínbe ütötte. A szava elállt, még talán a könnye is kicsordult. Aztán fölkel, bár a fájdalom még a földön tartotta volna. De észrevette, két ember biciklin közeledik a dűlőúton. Bárányos nem akarta, hogy megkérdézzék, mit keres a sínek között. Hazafelé menet betért a kocsmába, ott mondták, véres a homloka. Letörölte a vért és megitta a fröccsét. Nyugtatgatta magát, a saját homlokát még ő se láthatja. Az asszony csak nézte, de nem mondta egy szóval sem: – Bolond vagy te, Bárányos!

Másnap a kocsmában nagyhangon mesélték, hogy a Bárányos öngyilkos akart lenni, de nem a vonat elé, hanem a vonat után ugrott. Volt, aki a térdét csapkodta röhögtében. A csapos emlékezett Bárányos arcára és nem nevetett.

Bárányos megvárta, amíg begyógyul a homloka, aztán mikor már csak egy halvány rajzolat emlékeztette a koccanásra a sínnel – az is csak ha a tükör elé állt, de Bárányos nem állt a tükör elé -, azt mondta egy este az asszonynak: – Elmegyek. Munkát keresni, vagy mit tudom én! – így mondta Bárányos. A munkában nem nagyon bízott, az elemésztését meg nem merte kimondani. – Készíts nekem ruhát! – mondta Bárányos, ettől az asszony megnyugodott. Volt egy öccse Bárányosnak Budaörsön, ahhoz készült.

Másnap reggel elutazott Bárányos. Az öccse jó szívvvel fogadta, életében háromszor se látta vendégül a testvérét, okának kell annak lennie, ha most idejött. Mondta, hogy állást keres, de úgy, mint aki biztos címre megy. Este megittak egy fröccsöt, az öcs nézegette a testvére homlokát, de nem kérdezett semmit.

Bárányos másnap bement a városba. Látta a Dunát, a rettenetes nagy folyót, lement a vízpartra. A kőlépcsők keskenyek voltak, a víz húzta-vonzotta magához. Ment ott messze, a Duna közepén egy hajó, a hulláma éppen idáig ért, felcsapott és vizes lett Bárányos lába. Hideg volt a víz, Bárányos iszonyodott a hideg víztől. Hátán végigborzongott a gondolat, hogy ha ő ebbe az irdatlan vízbe beleesne, biztosan beleveszne. Úszni éppen tudott Bárányos, hiszen az alvégi tavat egyszer-kétszer átúsztá gyerekkorában, de az más volt, ott leállhatott, ha akart, mert leért a lába. Bárányos megtapogatta nedves zokniját, cipőjét és indult tovább.

Volt ott egy áruházforma épület, abba is bement, föl, a tetejére. Számlálgatta, meg elvétette a lépcsőket, a fordulókat, de csak fölért. Alig hitte el, hogy a lenti világot látja, olyan apró volt minden. Szél fúj, nem erős, de mégis szél. Bárányos hátán apró verejtékpatak indult el. Megrémült, hogy a szél lefújja a tetőről, érezte, ahogy lengedezik zuhanás közben, akár a falevél. Hang nem jött ki Bárányos torokán.

Állást is keresett, nem akart úgy hazatérni este az öccséhez, hogy semmit sem végzett. A legtöbb helyen nem is értette, mi volna a munka. Itt, a fővárosban másfajta munkák voltak, és a munkákat más néven nevezték, mint náluk, odahaza.

Egyik-másik munkára rámondta, azt megpróbálná, de megmagyarázták, nem ért ő ahhoz. Kevés a végzettsége, mondták.

Egy kert mellett vezetett az útja, addigra már begyalogolta a várost. A kertet rács választotta el az utcától. Bárányos fáradt volt, lába beledagadt a nyirkos cipőbe. Dolgozni akart volna éppen, de hát itt nem tud dolgozni. Nyomorult és fonák volt minden dolog körülötte.

A kert kapuján táblát látott, gondozót kerestek. Bárányosnak odahaza volt egy bikája, hízó is akadt, régebben tartott kecskét, de azzal csak a baj volt. Mondta a kapusnak, hogy a hirdetésre jött. A kapus egy nagy épületre mutatott, a nagy épületben Bárányos mondta, hogy ő gondozó. Kérdezték, mit gondozott már. Mondta Bárányos a bikát, a hízót, de a kecskét nem mondta. Azt utálta. Mondták, hogy itt a farkasnak kell gondozó. – Farkas? – nyögte ki nehezen Bárányos. – Az is jó! – Kérdezték, ápolt-e már vadakat, ragadozót, így mondták. Bárányos mondta, hogy az ő Kormosa volt a falu legvadabb bikája, egyszer még a postást is megtaposta, de akkor a postás volt a hibás.

Nevettek rajta, aztán kivitték a farkasok kifutójához. Bárányos látott már farkast, egyszer egy loholt az erdőszélen, de lehet, hogy az juhászkutya volt, egyszer meg lőttek egyet a vadászaton, ahol ő is ott volt a hajtók között. Itt sok farkas volt, ezek nem loholtak és nem is lőtték meg őket. Ezek a farkasok nyugodtak voltak, némelyik futkosott ugyan, de mintha unalmában tenné, a többi meg csak hevert a porban. Így, összezárva, rács mögött a farkas бүдös állat. Ezek fogságot élő állatok voltak, Bárányos szíve összeszorult, maga sem tudta, miért. Mondta, hogy igen, vállalja a munkát. Kitanították a farkasokból, sok idegen szóval, meg olyannal, amit Bárányos nem értett. Aki kitanította, az – Bárányos úgy gondolta – még soha nem volt közös ketrecben a farkassal. Aztán aláírtak vele egy papírt, amiben az állt, hogy az övé, Bárányosé, minden felelősség. Bárányos nem tudta, mi az a felelősség, de sajnálta a farkasokat.

Másnap beállt Bárányos gondozónak. Megmutatták, hogy lehet elkeríteni az állatokat, ha etetés van, mikor kell a megmaradt csontot és húsmaradékot kitarítani, megmutatták az itatóhelyeket. Bárányos kérdezte, kisöpörni mikor kell a бүзös farkashullatékot, valamit feleltek arra is.

Nyolc farkas volt, némelyik elhízott a fogságban, mások lesoványodtak, volt, amelyik gonosz tekintettel mérte végig Bárányost, volt, amelyiknek mintha üres lett volna a szeme. Időnként belemartak egymásba és felvinnyogtak, aztán folytatódott a körös-körbe loholás. Aludtak félig-zárt szemmel, sompolyogtak egykedvűen, faltak, rázva és szaggatva a húst, de ez mintha valami emlékezés-féle lett volna, a hajdani szabad életre. Pedig a legtöbb farkasnak – ezt így mondták Bárányosnak – már a nagyapja is állatkerti farkas volt. Bárányos csak nézte az állatokat, mozdulatlanul, mintha egy volna közülük. A két másik gondozó elnevezte a háta mögött Bárányost farkasembernek.

Bárányos csinálta, amit kellett. Mikor az eledelt szétosztotta a betontálcákon, beszélt a farkasoknak. Folyamatosan szólt hozzájuk, mindig ugyanazt mondta, hogy a vadak megszokják a hangját, a látását. A másik két gondozó csak a farkasok szagát vette át, mondták, az is fontos, de övelük Bárányos nem törődött.

A gondozóknak keveset fizettek a kertben, Bárányos pénzt adott az öccsének, pénzt küldött az asszonynak, neki is maradt valamennyi, de mindez kevés volt.

Élni még csak lehetett belőle, de meghalni, egyszerre annyi tenger pénzt kiadni, arra még csak gondolni se mert Bárányos. Pedig az asszony bizonyosan azt gondolja, hogy gyűjti a pénzt, és majd csak összejön a lelki békét biztosító temetésre való.

Bárányos végignézett a vadakon. A tél folyamán vastag gereznája nőtt az állatoknak, tavasszal ugyan levedlették a fölösleget, de sűrű, szép bunda maradt a hátukon. Időnként elrekesztette őket és kilapátolta a farkasok mocskát, ilyenkor a másik két gondozó finnyásan elhúzódott tőle. Bárányos nem bánta a farkasember nevet, de ahogy a gondozók mondták – röhögve, a háta mögött –, az valahogy bántotta. Tudta, a farkasnak nem kell a szemébe nézni, mert nem állja az ember tekintetét. Inkább a földet nézte Bárányos. Ismerte már mind a nyolc állat szőre mintázatát, a fehér-tarka foltokat a szemük körül.

Jött egy holdfényes nyári este. Telihold előtt két nappal. A farkas ilyenkor nyugtalan, hamar haragszik, könnyen támad. Bárányos a kerítést fürkészte, a kifutó sarkán, a vasrudakon könnyű volt fölmászni a drótháló tetejéig. Valami zord türelmetlenség lett úrrá rajta, mint aki várja a nagy bajt, hogy végre szembe nézhessen vele.

A két gondozó aznap különösen jókedvűnek mutatkozott, pedig egyébként hallgatólag és mogorva emberek voltak. Ma együtt indultak hazafelé, hívták Bárányost is magukkal, de a farkasember a világért se ment volna velük. A látogatók is elszállingóztak, a kertet bezárták, leszállt az alkony. Ide hallatszott a fókák csobbanása a medencéből, a távolban a páva rikoltott, a vonat meg elcsörömpölt az állatkert mellett. Bárányos a gondozó szoba sarkába húzódott és hamarosan elnyomta az álmot. Arra ébredt föl, hogy lebillen a székről, majdnem a földre esett. A hold már magasan járt az égen. Bárányos megigazította magán a bekecset, és a kerítés felé indult. Átmászott a védőkorláton, megmarkolta a vascsövet mellmagasságban, és felhágott a rácsra. A neszre sorban ébredtek a farkasok. Első álmukat zavarta meg Bárányos. Az öreg hím ott állt a kifutó legmagasabb pontján, és szemét Bárányosra szegezte. A többiek föltápáskodtak álmukból, bambán forgatták a fejüket. Két farkas, orrát fölfelé tartva, megindult a kifutó sarka felé. Bárányos a legfelső vasrudon állt. Felnézett a hold felé, aztán lábával kitapogatta a belső keresztlécet. Háttal fordult a farkasoknak, és lassan a kifutóba ereszkedett. Amint földet ért és megfordult, hét farkas állta körül. Az öreg hím nem mozdult a hold sütötte szikláról. Bárányos megszámlálta a hétszer két zöld szemet, letérdelt és lassan a földre feküdt. Arccal a földre, a föld hideg volt, Bárányos arca nyirkos.

Nem várt semmit. A véget várta, amelyet megidézett magának. Vagy inkább a kezdetét a végnek. Úgy elemészteni magát, hogy ne legyen temetése. Hogy ne legyen bankkölcsön, hogy ne legyen gyalázat.

Tüzes lehelet érte a nyakát, bűzös, mondta volna régen, most tudta: farkasok szagát érzi. A bokáján is végigfutott a lihegés, farkasorr taszigálta a lába szárát. A tarkóján forró nyelvet érzett, Bárányos beleborzongott, a meleg nyál csiklandozva futott le a torka felé, fülét megdörzsölte a durvaszőrű farkaspofo. Megcsattant egy fog, vagy inkább kettő. Két fogsor, farkasfogsor, hétszer kettő. Bárányos tudta, hogy sír, de nem érzett félelmet záporozó könnyei ellenére sem.

Egy farkasláb nehezedett a vállára, aztán ez a láb megfordította fektében, arca most szembenézett a hét farkassal. Csak álltak a farkasok, kettő a közeli bokorhoz

ment és levizelte a bokrot. Az egyik fiatal hím vakarózott. Az öreg nőtény fogát Bárányos bekecsébe akasztotta, és szinte ülő helyzetbe rántotta. Amelyik a bokáját szimatolta percek óta, most a farkasember két lábára telepedett. – Ilyen nehéz egy farkas? – gondolta magában Bárányos, majd: – Ilyen könnyű?

Belelátott a nőtényfarkas torkába, meg a két hímébe is, bár leginkább a kilógó, loncsos nyelveket látta, meg a nyirkos orrokat, amelyeket hol fölfelé emeltek, hol Bárányos hóna alá dugtak. Amikor a fejüket magasra tartották, a hold megvilágította a nyakuk gyönyörű szőrét. Bokája fölött kicsordult a vér, két farkas rohant a vérre, de aztán egymást kezdték marcangolni. Az egyik farkas váratlanul beleharpott az oldalába, a bordák között. Föltépte Bárányos bekecsét, az ingét meg a fehér alsóinget is. Szaggató fájdalom hasított beléje. – Kezdődik! – nyögte még és elalélt. A fájdalomtól, a félelemtől, vagy a tudattól talán, hogy farkasok étkére került. Csukott szemmel, összeszorított szájjal, megránduló ököllel adta át magát sorsának.

Amikor magához tért, hűvös szél fújt végig a farkasok kifutóján. Az állatok a bokrok alján heverték, talán kettő fordította a fejét lomhán a megmoccanó Bárányos felé. Az öreg hím a sziklán trónolt most is, akár egy farkas szobor. Bárányos megmozdult, minden testrészét külön mozdította, mindegyik iszonyú fájdalommal válaszolt a mozdításra. Bárányos lassan felült, ruháját összehúzta magán, hogy ne fázzon. Lassan térdre emelkedett. A lábára állt, előbb az egyikre, aztán mindkettőre. Kezével megragadta a rácsot, nehézkes két mozdulattal a kerítés tetején volt, aztán felülről egyetlen lendülettel kiugrott a farkas kifutó mellé, a köves útra. Megütötte magát, felnyögött. Bűzös volt, saját verejtékétől meg a farkasok szagától. A félelem szagától. A kerti csaphoz ment, csapkodta arcára a vizet. Lemosta magáról a farkas nyálát. – Összenyaltak a farkasok, nőtényfarkasok nyalták az arcomat. És élek ennek ellenére. Vagy éppen ezért? – Bárányos maga sem tudta, hogy fájdalmasan felnyög-e, vagy diadalordítást hallat. De hát farkasember volt!

– Hogy nézel ki, talán a farkasokkal vacsoráltál? – bámult rá másnap az egyik gondozó. – És úgy mozogsz, mint akit megrágtak! – tódította a másik. Bárányos hallgatott, de érezte, hogy elmosolyodik. Hosszú idő után először. Aztán dolgozott tovább, rettenetes fájdalmat érzett a bordái között meg a bokájában. A hátán karmok vontak barázdát, az oldalában is ott éktelenkedett két tépőfog nyoma.

– Mi van, ha valaki beesik a farkasokhoz? – kérdezte néhány nap múlva óvatosan. Ő ugyan nem esett be, maga emberségéből járt közöttük. És a saját lábán távozott. – Hogy mi? Próbáld ki, ha érdekel! – és a gondozók megállapították egymás között, hogy bolond a farkasember.

Az egyik gondozót a kert előtt elütötte egy bicikli. Ahogy a földre esett, fölszakadt a tenyere bőre meg a térde is lehorzsolódott. – Így nem lehet dolgozni vadállatok között! – hangoztatta a gondozó, az orvos pedig bólogatott. Másnap a másik gondozó kalapáccsal az ujjára ütött, hatalmas kötéssel a kezén jelent meg. – Van, aki ellássa az állatokat! – nyugtatta meg a gondozó a kert vezetőit. – Az új fiú nagyon beletanult a farkasokba. Már maga is afféle farkasember lett! – három nap betegállományt kapott. Bárányos reggel megetette a farkasokat, aztán friss vizet töltött nekik a kifolyóba. – Megismernek és elfogadnak. Nem, Bárányos, nem szerettek meg. A sorsuk van a te kezében. Az eledelük, vagy inkább az éhezés veszélye. Ennyit tud az állat. Ezért viselnek el. De valójában te tartozol hálával nekik, ugye tudod, Bárányos? Majd ők fognak eltakarítani az útból. Légy hálás nekik,

csapdába futott ember. A farkasokra mindig számíthatsz. Majdnem mindig! – ezt ugyanannyi büszkeséggel tette hozzá Bárányos, mint keserőséggel. A telihold előtti éjszakán már elszánta magát a végre, az ismeretlen egérútra, a farkasemberségre. És most mégis itt van. Mit gondolsz, vajon a bank meghatódik, mert nem téptek szét a farkasok, amikor közibük vetted magad, és ingyen ad pénzt a sírkövedre?

Bárányos este csak vizet adott a farkasoknak. Éjjel felült az ócska fekvőhelyen a gondozó házban és fülelt, a farkasok aludtak, csak azok az apró neszek és morgások ropogtak föl, amelyek minden vadállat álmát kísérik.

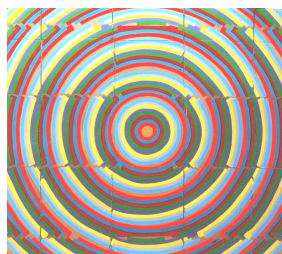
Vizet reggel is adott az állatoknak, azok szokatlan mohósággal vetették rá magukat, és már a kiöntőnél összemaragodtak. Ittak, pedig éhesek voltak. Dél előtt loholtak körös-körbe a kerítés körül, ordítva harapdáltak egymásba, és Bárányos nem szólt megnyugtató szót nekik. A látogatók izgalommal figyelték a harcias kedvű farkas népet. Még az öreg hím is elüvöltötte magát és beleharapott az egyik fiatal állat vékonyába. Aztán visszavonult a sziklája mögé. Talán szégyellte magát, talán az éhség rémével igyekezett szembenézni.

Délben már vizet is csak keveset adott az állatoknak. Rájuk se nézett, egész nap a gondozóházban heverészett. Olvasta a szerződést, amely ott hanyódott valamelyik polcon. – Az enyém minden felelősség. Ide van írva, és én aláírtam! – forgatta Bárányos a papirost. Füllesztő meleg volt, a délután nem akart múlni. Aztán csak eljött a hat óra, megszólalt a hangosanbeszélő, Bárányos úgy érezte, mintha az ő halálos ítéletét kiáltotta volna világgá.

A fókák ma is hangosan csobbantak bele a medencéjükbe, a páva rikoztzott csúf hangján, aztán eldöcögött az esti személyvonat. Hold ma nem kísérte az esti színjátékot. A farkasok álma nyugtalan volt, az éhségtől föl-fölüvöltöttek, álmukban özgerincet törtek, kövér marhát rántottak le a négy lábáról, de lehet, hogy izzadt kabátú gondozót szaggattak falatokra.

Bárányos ült a fekhelyen, fejét két könyökére hajtotta és a térdére nehézkedett. Hogy mire várt, maga sem tudta. Arra a mozdulatra, amelyik elindítja, amelyik rálöki erre a rövid útra. Amelyiket egyszer már réműletesen és fájdalmasnak gondolt. Amelyik után most mégis itt ül, és nem mozdul. Bárányos nem tudta eldönteni, hogy mindentől fél-e, vagy semmitől se fél.

A farkasok felüvöltöttek éhes álmukban és azonnal egymásnak estek. Bárányos megrándult. – Nézd meg, mi van velük! – szólt magának. Szétfoszlott bátorságát markolta egybe, vagy az életétől búcsúzott? Kilépett a gondozó ház ajtaján, a sötétben is látta, hogy mind a nyolc farkas ébren van, és harcra készen méregeti egymást a kifutóban. Bárányos átlépett a védőkorláton és föllendült a kerítésre.

DÉRI ESZTER

A családi portré változatai három mű tükrében

A Hahn-Hahn grófnő pillantása, az Egy polgár vallomása
és egy 18. századi prédikáció

Esterházy Péter *Hahn-Hahn grófnő pillantása*¹ című regényének számos elemzője figyelte fel az oldalak mögött kiolvasható „európaiság” kérdéskörére. Szegedy-Maszák Mihály ezt negatív oldalról közelíti meg: szerinte az elbeszélő nem képes egységben látni Közép-Európát,² Thomka Beáta ugyanakkor az elbeszélő Bécs-Budapest összehasonlítását, regénybeli szerepét hangsúlyozza.³ Az elemzések azonban nem ejtenek szót arról, hogy a két főváros együtt nem csupán a közös közép-európai történelmi kapcsolatok, de egy család „mikrotörténelme” fényében is fontos lehet. Az írott családi (ön)reprezentáció két másik példája új motívumokkal szolgálhat az eddigi, főként a Duna megjelenítését hangsúlyozó interpretációk számára. E dolgozat célja a két összevetés kapcsán felmerülő, a regény recepciójában talán kevésbé hangsúlyos családi vonalának elemzése.

Kulcsár Szabó Ernő megállapítása alapján „az elbeszélés háttérében családragény is meghúzódik”,⁴ hiszen a történet az apa nevezetes mondatával kezdődik, és az édesanya halálának évfordulójával ér véget. Valóban, már az első fejezet címe az elbeszélő édesapjának megnyilvánulására utal, amelyet az egyes szám első személyű gyermekkori visszaemlékezés idéz fel. A következő fejezetben ehhez a gyermekkori elbeszéléshez kapcsolódik és indul el a Duna-menti utazás, amely az elbeszélés idejéhez viszonyítva a múltban játszódik. Bár a szakirodalom ezt kevésbé hangsúlyozza, az elbeszélő szempontjából nagyobb jelentősége lehet a családtörténelmi szálnak. Erre utal, hogy a szöveg már a második fejezetben említi azt a „néhány évvel ezelőtti” történetet, amely kapcsán beszélhet a családi „sasfészekről”, egy kastélyról, birtokosának „kegyelmes úri” rangjáról. Ezáltal – Esterházy Péter származásának ismeretében – az olvasó önkéntelenül is azonosítja az egyes szám első személyű elbeszélőt az író valós személyével. A regény másik elbeszélője, Roberto, a témát meghatározó mese kezdetén lép be a regénybe. „Ez nem mese, berzenkedtem, hiszen ez rólunk szól, mert egy utazóról szolt, aki a Duna mentén utazott.”⁵ Szorosan ezt követi az utazó bemutatkozása, amely összemosza az elbeszélőket és azonosításukra ad lehetőséget. Ez azonban, minthogy a regény a Duna-motívum kapcsán érinti a szépirodalmi írás kérdéseit is, talán éppen a regényírás, a vallomás, az útinapló műfajai kapcsán felmerülő kérdések reflexiójaként értelmezhető, vagy bevezeti az olyan írói „válságokat” megjelenítő későbbi részeket, mint például az ötödik fejezet „könyörgése” a mondatért („[...] egyvalami nem lesz magától, az egyetlen, amire igazán szükségem

volna, arról nem tudtam, hogyan lesz, hogyan lesz itt mondat”⁶) vagy a regény zárásának problematikája.⁷

Az egyik elbeszélői szál tehát a gyermekkori emlékeket idézi fel, a másik az utazóról beszél eleinte szárazabb, hivatalos hangon, majd a regényben előrehaladva, Budapestre érve egyre személyesebb megjegyzésekkel él. Ez az „érzelmesebb” szint öltő elbeszélői stílus, valamint a Roberto történetmondása kezdetén említett mesékben való gyermeki önkeresés⁸ készítheti a befogadót a mű olvasása során arra, hogy a két narratori hangot és a szerzőt egy személyként azonosítsa. Ha elfogadjuk, hogy a családra tett utalások a szerzőhöz köthetőek, egy a családja történetéhez fűződő, jóval korábbi irodalmi szöveg kínálkozik párhuzamként a família (ön)reprezentációjának motívumaihoz.

Párhuzamok

Az ősök kultuszának korai képzőművészeti műfaja a *genealógia*, amely a 17. század közepétől jelent meg a nemesi ősgalériákban sorakozó portrék mellett.⁹ Az általában Izajást megjelenítő ábrázolások egyik forrása az ószövetségi jövendölés: „Vessző kél majd Jessze törzsökéből, és hajtás sarjad gyökereiből.”¹⁰ Így a *genealógia*, amelyen a családfa Jessze (Izajás) ágycékából nő ki, Krisztus családfájára utal, mely által a legnagyobb nemesi családoknak Krisztus családfájával azonos felmenői ága született.

Padányi Biró Márton 18. századi Esterházy-családhoz kapcsolódó prédikációjának¹¹ családtörténeti része pontosan sorolja fel az első Esterházy-genealógia metszetén¹² ábrázolt családfa ágait Örstől kezdve. Az éppen emelkedő Esterházyak családfájának megrendelője, Esterházy Pál nádor a közelmúltra és a jelenre már méltán büszke lehetett: az eredetileg csallóközi, szerény vagyonú család számára a dicső múlt megteremtése volt fontos. A tudat, hogy a család tagjai Örs vezér leszármazottai, egyenlőkké tette őket a régebbi arisztokrata családokkal, és a metszettel kiemelhették azokat az eszményeket is, amelyek a családban mindig elsődleges szerepet kaptak – a királyhúséget és a vallásosságot.¹³ Emellett a szóban Padányi Biró Márton által rajzolt fiktív, kizárólag hősies tettekkel színezett portrék az örsi származtatással azt is kifejezik, hogy az Esterházy név (mint ahogyan a kor minden nemesi családja) egyenlő magával az országgal, történetük pedig azonos az ország történetével.

„Föl-nyitom azért már ezen titkos kincses Tárházat, és némelly [...] e’Tárházi Esterháziakat, mint annyi drága kincseket megmutogatok”¹⁴ – nyitja Padányi a dicső ősök felsorolását és „halottak közé megyek, óvatosan kell beszélnem”¹⁵ – írja Márai Sándor is vallomási első kötetének második részében. A család megjelenítésének prédikációnkhoz hasonló, szinte felsorolás jellegű, de történetekkel kiszélesített példáját az *Egy polgár vallomásaiban* megtaláljuk.¹⁶ Márai vallomásainak családi galériájában az időtlenség birodalmában botorkálunk, ahol a különös nénik és bácsik életét szemlélve minden viszonyítás megszűnik. Ebben a képtárban azonban minden portré egyetlen ember alakjához vezet: a cél nem más, mint felboncolni egyetlen utód arcvonásait, gesztusait, életútjának mozgatórugóit. A kiindulópont pedig ebben a művelletben éppen a zárópont lehetne: „Mindent nekik köszönhetek; s nagyon nehéz volt elfelejteni és megsemmisíteni magamban azt, amit tőlük kaptam. Egészen talán nem is sikerült.”¹⁷ Az író vállalt feladata innentől kettős: nem csupán egy letűnőben lévő osztály legkülöncebb,

mégis legtiszteltemélőbb alakjait szeretné felsorakoztatni, célja egyben megtalálni saját élete kérdéseinek választát.

Az elbeszélő önkeresésének értelmezése során azonban a *Hahn-Hahn grófnő*... kapcsán is felmerült szerzői azonosítás kérdésébe ütközünk. Az utóbbi években hangsúlyossá váltak az önéletrajzok referenciális funkciójára vonatkozó kérdések, amelyek következményeként artikulálódik a szerző és az elbeszélő személyazonosságának problematikája is. Az utóbbi évtizedekben többek között Paul de Man munkájában kérdőjeleződött meg, hogy egy önéletrajz ugyanúgy kötődhet-e „valamiféle referenciához, ahogy egy fénykép kötődik a témájához, vagy egy (realista) kép a modelljéhez [...]”.¹⁸ Feltételezhetjük-e, hogy Márai elbeszélése valós történetekhez, eseményekhez fűződik, vagy hogy az önéletrajz és szereplői azonosíthatóak élő vagy egykor élt személyekkel? Garaczi Lászlót olvasva¹⁹ a szerző-elbeszélő viszonya indifferenssé válik, és erre rímel Márai vallomásának nyitása: „E regényes életrajz szereplői költött alakok: csak e könyv oldalain van illetőségük és személyiségük, a valóságban nem élnek és nem is éltek soha.”²⁰ Ezt a kikötést erősíti a szerző olyan mesés elemekkel, mint a bécsi rokonok történetének zárása,²¹ ugyanakkor a *Párizsi napló* egy részlete alapján²² a fent idézett mottó lejegyzésében csupán ősei emléke és a még élők iránti tapintat vezette a szerzőt, és valójában az önéletrajz valóságot tükröző funkcióját kívánta semlegesíteni. A tényekre építő „zsurnaliszta” vívott itt a regényíróval, az illedelmes polgárfiú a családjából kiszakadt lázadóval. A *Párizsi napló* alapján azonban mintha a regényíró kerekedett volna felül, aki kikötve a mű fiktív voltát, már vállalhatja emlékeit. Túl azon tehát, hogy Márai „regényes önéletrajzként” definiálja művét, a vallomás személyessége,²³ a felkutatható biográfiai események és adatok arra készítetik az olvasót, hogy az elbeszélő hangját az író személyével azonosítsa.

A legrészletesebben vázolt arcképek az anyai nagyszülők portréi. Jellemük azonban inkább az elbeszélő önelemzéséből körvonalazódik. „Arcképe szobámban lóg a falon, döbbenetesen hasonlítok rá. [...] Vándorkedvemet is tőle örökölttem, érzékenységetem, szlávos nyugtalanságomat és kételyeimet.”²⁴ Nem ismerte anyai nagyanyját sem, a vallomás mégis részletes jellemzést ad és próbálja megfejteni élete titkát, s nagyanyja titkában talán önmagáét. Honnan tudhat az elbeszélő az ismeretlen nagymama félelméről, honnan tudhatott örök mosolytalansága okáról, honnan sejtheti „megfélemlítettségét”, ha nem önmaga analizálásából? A kezében tartott fényképek kapcsán levont következtetései sajátos bizonyítékul szolgálnak az általa nyelvileg megteremtett alakok stilizált voltára. Mindez valamilyen módon mégis reális, hiszen a megírt figurák valósága határozottan érződik. A mese célja nem egyszerűen a mese: sosem ismert nagyszüleiben Márai önmaga magyarázatát, önmaga „értelmét” keresi. „Az út, mely a világból önmagunkhoz vezet, hosszú és bonyolult, s tele van ilyen kínos kitérőkkel [...]”.²⁵

A családhoz hűtlen, vándor Roberto nagybácsihoz fűződő szoros viszony példája Márainál Ernő, a legfiatalabb anyai nagybácsi. „Kitüntetett” szerepű az elbeszélő számára, de Robertohoz hasonlóan csalódást okoz, amikor az elbeszélő felnőtt korában találkozik a bácsival St. Moritz-ban: „Most egyszerre látnom kellett, hogy Ernő nem az a polgári nagybácsi, [...] hanem szegény proletár.”²⁶ Ebben a csöndes ítéletben kell felfedeznünk, hogy az író nem nevezhetjük igazán „lázádo polgárnak”: értékítéletei, életmódja is hú maradt ahhoz a társadalmi csoporthoz, amelynek emléket állított. Szinte bántja Ernő bácsi helyzete, de a felismerés, hogy lenézi nagybátyját, nem tudta ki-

mozdítani abból az érzésből, amely mögött egész neveltetése és minden öröklött szemlélete rejlik. Szolidaritását kívánta „valami magasabb törvény”, mégsem bírta el „ezt a megalázó szolidaritást”. Mégsem tudott családjá és a mögötte húzódó emberöltők ellenére cselekedni; családi betápláltsága vált a „magasabb törvénné”.

Az önéletrajzként olvasott mű a bécsi Mátyás bácsiról és a többi bécsi rokonról szóló részeiben már tartalmazza azokat a mesés elemeket, amelyeket Poszler György mítosznak nevez.²⁷ „Még most is élnek, ha meg nem haltak”²⁸ – írja Márai a bécsi „zenész” rokonok története végén. Ezeken a helyeken már kitűnik, hogy ha minden igaz is abból, amit az író róluk mesél, emlékeit itt már egyetlen cél érdekében válogatja: valami viszszahozhatatlan korszellem megörökítésére. „A kor kedvezett az ilyen különc bölényeknek; az egyéni kezdeményezés, az individualista világszemlélet aranykora volt ez.”²⁹ Amikor ez a világszemlélet elpusztul, az ilyen különcök is vele pusztulnak; Mátyás bácsi a háború harmadik évében „szó szerint éhen halt”.

Márai családi csoportportréja a 18. századi szöveghez képest tehát nem elsősorban reprezentáció – legalábbis a korábbi példa értelmében nem az. Reprezentáció, amennyiben a ház és a különc családtagok a társadalom keresztmetszetét példázzák, de idealizálásuk nem azt a célt szolgálja, amelyet Padányi genealógiájának legendaszerű magasztalása. Márai célja ábrázolni egy társadalmi közösség értékeit, utolsó tagjait egy pillanatképben, de ezt a családból már részben kiszakadtként teszi. Családi albumában pedig mintha egy jól felépített érvelést olvasnánk, magyarázza az utakat, a magányt és Márai vállalt küldetését – egyelőre hazájában. A 20. századi író sajátos (ön)életrajzot írt, sűrölva a vallomás határát, míg a 18. századi prédikáló nyilvánvalóan életrajzot mondott el, amelyben a családtagok alakjainak szubjektív szemlélete közvetett, hiszen Padányi nem ismerte őket személyesen, csupán az Esterházy Pál nádor által konstruált fiktív családfát. Egyes szám harmadik személyű életrajz, ahol a fikció célja e főrend legnagyobb erényeinek, a hitnek, a királyhoz és a hazához való hűségnek a kiemelése. Tágabb értelemben igaz ez Márai vallomására is, de itt az írói emlékezet szítája nem csupán az író saját életében eseményformáló. A vallomás személyességének hatása visszafordul azáltal, hogy azoknak az ősöknek a jellemzését, akikkel sosem találkozott, egy harmadik személy emlékezetén keresztül írja le. A rokonok képét nem csupán az író festette meg, ő azoknak egy részét már készen kaphatta édesanyja, édesapja emlékezetén átszűrve. A vallomás a „szerző lelkivilágának, törekvéseinek, világfelfogásának leplezetlen ábrázolása”,³⁰ Márai azonban egész családjá „lelkivilágát, világfelfogását” ábrázolja a rokonok alakján keresztül sajátos nézőpontból: egy-egy másik rokon emlékeinek nézőpontjából. Ezzel nyílik lehetősége az írónak arra, hogy ősei külső és belső leírásán keresztül önmagát is külső szemlélőként ábrázolja, így közelítve a vallomásosságot egy egyes szám harmadik személyben elbeszél életrajzhoz, ahol egy második személy beszél az életrajz „tárgyáról”.

„...üveggolyó, melyet Kundera talált ki”

A családi felsorolás egyetlen hasonlót sem fedezünk fel Esterházy Péter regényében, ugyanakkor lépten-nyomon belebotlunk itt is a bácsik, nénik történeteibe, amelyeket azonban Esterházy sajátos ironiával színez. Az édesapát a már említett Robertót érintő kritikus megjegyzésen keresztül ismerjük meg. „Apám pedig mogor-

ván így válaszolt: Ne csácsogj. Növeled a káoszt.”³¹ De alakjával egy-egy örökség erejéig máshol is találkozunk még: „Van egy-két ilyen apám-mondatom. Uraságtól levetett holmi.” Az édesapa személyével máskor is ez az „úriás” habitus idéződik fel („mikor otthon kérdeztem, hogyan rokon, apám, aki csekély érdeklődést tanúsít a genealógia iránt [érthető, általában vele szoktak rokonságban lenni, igaz, mindehhez neki megvan a valódi szerénysége, amit most ez a mondat nem tud érzékeltetni]”³²), mindig az itt érezhető iróniával, amelyről az olvasó nem döntheti el, hogy melyik viszonyt szól: az apjával való kapcsolatának vagy a család egykori történelmének és szerepének, amely az író és a köztudat számára ismert még, de amelynek jelentősége a 20. század közepén már csupán negatív következményekre korlátozódott.³³

A következő rokon, Nelly tant’, Márai Zsüli néniéhez hasonló. Zsüli néni „ritka tünemény”, aki társasági életével ellentéte, egyben példaképe Márai magányának, ráadásul a század lányaihoz képest ideális „nőfajta”, akinek jellemével Márai soha többet nem találkozott, ő már csak „görlöket” ismert. Nelly tant’ szintén nem ment férjhez, „hercegisasszony volt” és „nagyon okos”. Két férj nélküli világi dáma, akik mindketten egy letűnőben lévő társadalmi osztály meghatározó női szereplői – nem a ma divatos „szingliségben” példaképek, hanem azokban az értékekben, amely az egész osztály értékeit magukban foglalhatják. Zsüli néni franciául beszél, „[...] a család titkainak őrzője, író és egy kissé regényhősnő, családtag, s mégis oly utánozhatatlanul idegen”,³⁴ Nelly néni pedig „Schratt Katalinnal sakkozott rendszeresen, a híres-hírhedt színésznővel, Ferenc József bizalmasával”, és őfelségéről csak úgy beszél, mint „nagy pancserről”. Azonban míg Márai tisztán ideálportrét fest Zsüli néniéről, hiszen – amennyiben egy polgári osztálynak akar emléket állítani – célja is más, Esterházy portréjában az idealizálás helyén az édesapja említésekor is előtörő iróniával kevert elbeszélői hangnemmel találkozunk: „nagy debella asszony, egy szekrény akkora, viszont kicsi, finom keze volt”, és „nagyon ízléstelen ruhákban járt”³⁵ de sakkban „még tavaly is simán megvert, lényegében a halálos ágyán, a szél is már megütötte akkor, alig forgott a nyelve, és el-elcsöpögött a nyála.”³⁶

Robertóval és Nelly nénival érkezik a gyermekkort leíró elbeszélő Bécsbe. Ennek az utazásnak azonban nem csupán a későbbi Utazó elbeszélésének motivációjában és az utazáshoz való szubjektív hozzáállás eredményében van szerepe. Az 1963-as nyári vakációval kezdődő eseménysor az utazó kritikus ország- és városszemléletének egyfajta legitimációja. A bécsi részek, a német nyelvtudást érintő, időnként álszerénynek tűnő megjegyzések mind azt sugallják, hogy Bécs család(történet)i örökségként, monarchiabeli tradícióból második otthonuk. Fodor Péter véleménye szerint a *Hahn-Hahn grófnő* az utazási regény azon alapvető jegyét idézi, mely a helyváltoztatást elsősorban az idegen kultúrákkal való megismerkedés alkalmának tekinti.³⁷ Ennek látszik ellentmondani az a hozzáállás, amelyet a regény határozottan érzékeltet: az elbeszélő úgy van Bécsben, mint otthon; a Duna számára otthon; Közép-Európa otthon (azzal a hanggal kritizálja, amellyel csak az idetartozók tehetik és teszik), ugyanakkor Nyugat-Európa is otthon (szinte nagycsaládi otthon). Itt nem az Utazó idegen kultúrákkal való megismerkedéséről van szó, hanem az otthon egy más perspektívájú nézőpontjáról.³⁸ Világa tehát természetes közeg, az elbeszélő bécsi rokonsága nem mítosz, nem mese, mint Márai gyakran fiktív „boldogan éltek, míg meg nem haltak” felmenői – az Esterházy-nagyapa miniszterelnökként valóban Károly királyhoz járt „föl

Bécsbe". Ily módon válik az elbeszélő igazoltan kompetenssé a későbbi Budapest-Bécs kritikában.

Ugyanakkor e mögött a „bécsi otthonosság” mögött nem a családi gőg, hanem az elbeszélő(-utazó) azon törekvése rejlik, amellyel önmagát tárgyától (később Budapest) igyekszik eltávolítani. Ez a távolító hozzáállás a regény Budapestet tárgyaló részeit megelőzően iróniával vegyül. Furcsa iróniával, hiszen míg a személyekről és az önmagunkról adott jellemzések ironikus hangeltérése egyértelmű eredményeket szül, itt a magyarok jellemzésében rejlő stílus szükségszerűen öniróniává fordul át, hiszen – bár az író kívülállásaként születik – a magyarok általánosító képébe szükségszerűen ő maga is beletartozik. Ennek első példája Roberto egy jellemzése: „Külföldi szaga volt. Azért mondom így, mert van egy sajátságos magyarság. Durvaság és hálátlanság volna ezt büdösnek mondani, bárha épp öntudatosan ezt is vállalhatnók [...] s nyilván ennek köze van a szappanok és sprayk minőségéhez is [...], ami sosem független a nagypolitikától.”³⁹

Bécs otthonossága mindemellett nem csupán a Közép-Európáról is portrét festő művész nézőpontjának eltávolítására szolgál, nem csupán azt eredményezi, hogy az író családját, ezáltal a maga történetét szélesebb európai viszonylatba helyezi.⁴⁰ A Bécs-Budapest összehasonlítások által lehetőség nyílik a „két Európa” egymás mellé állítására is. Bécs folyamatosan a Budapesttel való összehasonlításban, Ausztria a mi közép-európaiságunkkal áll szemben. „Bécsbe a magyarok valamelyest kevélyen érkeznek [...] álom és káprázat e fennsőbbiség alapja [...], melyet a magyarok Budapestről dédelgetnek magukban.”⁴¹ „Hogy Ausztria is Közép-Európa-hoz tartozik, az csak Ausztriát elhagyván merül fel.”⁴²

A regény Közép-Európa mai fogalmát illető minden megjegyzése negatív allúziókat takar, de régi kultúrtörténeti értelmét nosztalgikusan idézi fel olyan alakokban, mint Danilo Kiš, akinek halála és betegsége például „a jugoszláv összetartozás szertefoszlását jelképezi a regényben.”⁴³ A mai Közép-Európa inkább a Kelet-Európa elnevezés negatív színeit ölti az elbeszélő kritikája alapján („Kelet-Európában [tudom: Közép! Közép!]”), ugyanakkor fontos, hogy Budapest és Magyarország ehhez a Kelethez sem tartozik. Az írói eltávolodás nem sikerül, nem lehet objektív az „utazási napló”: mind formailag (Budapestet külön fejezetbe emeli és mint città invisibilét írja le, azokkal a jegyekkel, amelyeket csak a budapesti, csak magyar mondhat ki⁴⁴), mind a Budapestet követő útszakasz leírásainak összehasonlításában Magyarország nem párhuzamává, hanem összehasonlítási alapjává válik a „középnek”. „Európában két fajta kullancs van (keleti és nyugati), de Magyarországon mindkettő előfordul.”⁴⁵ Sajátos közöttei helyzetünkre utal, amellyel egyszerre vonja bele országunkat az európaiság kérdésébe, és húzza ki az azzal járó felelősség alól.

Az ember sorsának, jellemének családi determináltsága, amelyet Padányinál és Márainál láttunk, itt tehát újabb színezetet kap, „globálisabbá” válik, és az embernek arra a meghatározottságára utal, amely nem csupán magyarsága, ezáltal magyar történelme és a történelemből kapott mentalitásbeli öröksége miatt születik vele, de amelyet ugyanúgy meghatároz a közép-európaiság. Az a fajta „kivételezettség”, amelyet családja kapcsán az író a bécsi történetekkel érzékeltet, az inkább az „oda”, a Nyugathoz tartozás („Nekem mindez családtörténet.”⁴⁶) teljesen feloldódik abban a személyes hangvételen, amely már jellemzi a regényt például Tüske Andris jelle-

mének, majd az édesanyja halálának felidézésében és a regény kissé szürreális befejezésében.

A könyv egyik alakja, „Kis Dániel”⁴⁷ gondolata szerint „Közép-Európa mint kultúr-történeti jelenség ma már a múlté.”⁴⁸ Thomka Beáta hívja fel a figyelmünket arra, hogy Esterházy „valódi kontextusa éppen ez a fölfedezett, fölfedezendő, nosztalgikusan idézett s egyben Atlantiszként merülő kultúrtörténeti kontinens”. Ilyen nosztalgiával idézi Márai saját családján keresztül egy letűnt kor alakjait, és hasonló reprezentációval idézi egy család már eltűnt hőseit a 18. századi prédikátor. Ami ez utóbbit és Esterházy Péter regényét Márai közvetítése nélkül is összekapcsolja, hogy a *Hahn-Hahn grófnő pillantásában* a közép-európaiság által előhívott érzések, amelyeknek önmagukban még nem lenne családi vonatkozásuk, a regényben családi történetekbe ágyazódnak, így mégis annak egyéni történetével kapcsolódnak össze. Éppen úgy, ahogyan a barokk prédikációban Magyarország történelme a megidézett hősökben és genealógiában. Mindaz, amit a két családfa üzen, hogy egyetlen ember sem menekülhet a gyakran ismeretlen ősök szellemi, fizikai és lelki bélyegétől, Esterházynál kiegészül azzal a „de-termináltsággal”, amelyet a közép-európaiság öröksége jelent. „Összefoglalva: szomszédok vagyunk [...] lehet hivatkozni ismeretes jégesőkre és árvizekre, villámok ágbo-gaira [...]. Mintha itt a »nehéz évek« alatt összegyűlt volna valami rejtett tartalék, valami tudás, a másként gondolkodás gyümölcse, melyre szüksége van a világnak [...] rejtetten és az egyénbe zárva, és nem a közösségbe, az egyénbe, aki része a közösségnek.”

Jegyzetek

- ¹ A továbbiakban is idézett kötet: ESTERHÁZY Péter: *Hahn-Hahn grófnő pillantása*. Bp.: Magvető, 1990.
- ² SZEGEDY-MASZÁK Mihály: *Sok, de nem minden*. Jelenkor, 1992/3. 277–281.
- ³ THOMKA Beáta: *Duna-menti bagatellek*. In: Uő: *Áttetsző könyvtár*. Pécs: Jelenkor, 1993, 206–211.
- ⁴ KULCSÁR SZABÓ Ernő: *Régió és kulturális intertextus*. In: Uő: *Esterházy Péter*. Pozsony: Kalligram, 1996. 227.
- ⁵ ESTERHÁZY, *i.m.* 30.
- ⁶ ESTERHÁZY, *i.m.* 26.
- ⁷ Vö.: „Az esti fogadáson azután e sorok írója alattomosan megkérdezte a Duna-könyv súlyát könnyen cipelő kollégájától, hogyan is kell egy efféle Duna-könyvet befejezni.” 223. Claudio Magris regényének kritikáját az Esterházy-regénnyel összefüggésben lásd KABDEBŐ Tamás: *A Duna (hordaléka) és (a téma) irodalma*. Magyar Napló, 1992/26.
- ⁸ „[...] és ott is ezt a kérdést tettem fel, hogy ki kicsoda, hogy én most melyik vagyok, Röfi malac-e vagy Koca coca? a krokodil? vagy én vagyok a levegő?... és édesanyám is, ahogy itt Roberto, rosszkedvűen bólogatott, úgy látszik, ezek nem szeretik ezt a who is whot.” ESTERHÁZY, 30.
- ⁹ A családok bizonyos feljegyzésekből, birtokokra, kiváltságokra vonatkozó dokumentumokból próbálták megalkotni néhány nemzetre visszamenő történetüket, amelyben a Bibliára, középkori krónikákra támaszkodtak, vagy egyszerűen „konstruáltak maguknak dicső őseket.” GALAVICS Géza: *Barokk családfák és genealógiák*. In: BUZÁSI Enikő (szerk.): *Főúri ősgalériák, családi arcképek a Magyar Történelmi Képcsarnokból*. Bp.: Magyar Nemzeti Galéria, 1988. 23.
- ¹⁰ Iz 11,1–3.

- ¹¹ PADÁNYI BIRÓ Márton: *Esther Id est: Occulta Abscondita...* Pozsony, 1746.
- ¹² Tobias Sadler metszete *Az Esterházy család családfájáról* 1670-ben készült. Publikálva: BUZÁSY, *i.m.* 47–48.; SZILÁGYI András (Bev. és szerk.): *Esterházy-kincsek*. Bp.: Iparművészeti Múzeum, 2006–2007. 40.
- ¹³ CENNERNÉ WILHELMB Gizella: *Portrék az Esterházyak „Trophaeum”-ából*. In: BUZÁSY, *i.m.* 74.
- ¹⁴ PADÁNYI, *i.m.*, 1081.
- ¹⁵ MÁRAI Sándor: *Egy polgár vallomásai*. Bp.: Európa, 2002. 69.
- ¹⁶ A szakirodalom Márai művével általában a Szentírásban, Szent Ágoston vallomásaiban, Goethénél és Thomas Mann regényeiben lát közös jegyeket. Vö. pl. LŐRINCZY Huba: *Egy cipsterivadék tanuló- és vándorévei*. In: Uő: *Márai-tanulmányok*. Szombathely: Savaria University Press, 1993, 118–120.
- ¹⁷ MÁRAI, *i.m.* 115.
- ¹⁸ Paul DE MAN: *Az önéletrajz mint arcrongálás*. Pompeji, 1997/2–3. 94.
- ¹⁹ „Szépirodalmi művet írok, nem pályázati önéletrajzot vagy védőbeszédet. Az olvasót önmagához kell közelítenem, nem énhozzám.” A kortárs „vallomásíró” szerint nem lehet az író hétköznapi személyiségét keresni az önéletírásban, a szépirodalmi írók önéletírásai hamis képet alakíthatnak ki szerzőjükéről, hiszen abba már beleszól a műfaj problematikája és a nyelvhez való hozzáállás. GARACZI László: *Csíkok és kockák*. Al-föld, 2006/3. 63–66.
- ²⁰ MÁRAI, *i.m.* 5.
- ²¹ „Még most is élnek, ha meg nem haltak” MÁRAI, *i.m.* 91.
- ²² Márai hosszú ideig érlelte a gondolatot, hogy szülővárosáról és élete szereplőiről írjon. Ami „mindig visszatartott, az valami nagyon naiv finyáság, feszengés, kényelmetlenség, hogy gyermekkorom figurái ma is élő emberek, akik, ha ma keveset is tudok róluk, mondhatatlanul kedvesek nekem, s akik talán, olvasva könyvemet, nem szívesen vennék, hogy felismerhető portrét festettem róluk.” MÁRAI Sándor: *Párizsi napló: Zsurnaliszta freudizmus*. Újság, 1927. május 1. Idézi RÓNAY László: *Márai Sándor*. Bp.: Magvető, 1990. 157.
- ²³ A vallomásnak azon személyességét értem ezalatt, amely Paul de Man egy Rousseau-hoz kapcsolódó elemzésében körvonalazódik. Gondolatmenetében a vallomás születésének egy szinte vallásos megközelítéséig jut el: „A történetek kendőzetlen elmondásával helyreáll az etikai egyensúly ökonómiája, és kezdetét veheti a megváltás egy olyan igazság tisztává varázsolt légkörében, amely habozás nélkül leplezi le a bűntettet [...]” Paul DE MAN: *Az olvasás allegóriái*. Bp.: Magvető, 2006. 324. A bűn elkövetését eredményező mentegetőző vallomáshoz hasonló belső motiváltságot érezhetjük Márai vallomásaiban is, azonban míg Rousseau-nál a mentegetőzés „csupán” egy lo-pásra vonatkozik, Márai írásában önmaga sorsának magyarázatát keresve, önnön karakterére és döntéseire keres „mentséget”. A vallomás születésének e személyes mozgatórugói miatt válik megkerülhetlenné az elbeszélő-szerző viszonyának kérdése.
- ²⁴ MÁRAI, *i.m.* 71.
- ²⁵ MÁRAI, *i.m.* 84.
- ²⁶ MÁRAI, *i.m.* 84.
- ²⁷ POSZLER György: *Magyar város – európai kultúra: Márai Sándor és Kassa mítosza*. In: Uő: *Vonzások és taszítások*. Bp.: Liget Műhely, 1994. 173–192.
- ²⁸ MÁRAI, *i.m.* 91.
- ²⁹ MÁRAI, *i.m.* 89.
- ³⁰ SZABÓ B. István (szerk.): *Irodalmi fogalmak kisszótára*. Bp.: Korona, 2001. 499.
- ³¹ ESTERHÁZY, *i.m.* 5.

- ³² ESTERHÁZY, *i.m.* 27.
- ³³ „Annyi látható haszna származott a házasságából [Robertónak], hogy 51 nyár elején őt is kitelepítették, ami saját jogon nem okvetlenül járt neki, a Hortobágyra került [...]” ESTERHÁZY, *i.m.* 5.
- ³⁴ MÁRAL, *i.m.* 107.
- ³⁵ ESTERHÁZY, *i.m.* 10.
- ³⁶ ESTERHÁZY, *i.m.* 9.
- ³⁷ FODOR Péter: *A közvetítés kódjai*. In: BICZÓ Gábor – KISS Noémi (szerk.): *Antropológia és irodalom*. Debrecen: Csokonai, 2003. 414.
- ³⁸ „Az utazás önmagamra ismerés; benne nem az újat és ösmeretlent keresem, hanem a régít és ismerőst.” ESTERHÁZY, *i.m.* 88. „[...] az otthonosság érzése ez, arra kell gondolnom, hogy ez az ország meg az én országom régebben egy ország voltak.” ESTERHÁZY, *i.m.* 97.
- ³⁹ ESTERHÁZY, *i.m.* 19.
- ⁴⁰ „Nellyke a Monarchia egyik legpatinásabb családjának sarja, fölmenői sok bajt és bosszúságot okoztak Magyarországnak, olykor kart karba öltve az én fölmenőimmel. Nekem mindez családtörténet.” ESTERHÁZY, *i.m.* 10.
- ⁴¹ ESTERHÁZY, *i.m.* 96.
- ⁴² ESTERHÁZY, *i.m.* 125.
- ⁴³ SZEGEDY-MASZÁK, *i.m.* 279.
- ⁴⁴ A *Le città invisibili* című fejezet és Italo Calvino azonos című regénye közötti párhuzamokra hívja fel a figyelmet Mariarosaria SCIGLITANO: *A fülszövegtől a fejezetcímig: Calvino és Esterházy*. Magyar Napló, 1994/11. 20–23.; MOLNÁR Gábor Tamás: *Az elbeszélő mint olvasó: A "perszonifikált" öntükrözés alakzatai a Láthatatlan városokban*. Literatura, 1997/2. 179–197.
- ⁴⁵ Idézi SZEGEDY-MASZÁK, *i.m.* 279.
- ⁴⁶ ESTERHÁZY, *i.m.* 10.
- ⁴⁷ Danilo Kiš vajdasági szerb író, aki ellen a hazájában általa meghonosította idézetkezelési eljárás miatt indult „plágiumper” az 1970-es években, ahogyan Esterházy Péter ellen néhány évtizeddel később. Kiš nem csupán a *Hahn-Hahn grófnő*... szereplője, Esterházy teljes szövegeket emel át példaképétől például a *Bevezetés a szépirodalomba* vagy a *Harmonia Caelestis* oldalaira. A két szerző párhuzamáról bővebben lásd LADÁNYI István: *Amikor a hóhért akasztják: Egy posztmodern gesztus és fordítói utóélete*. Jelenkor, 2006/4. 383–384.; BOJTÁR Endre: *Családban marad: Esterházy Péter plagizál Danilo Kištől*. Lettre, 2008/3. = <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre70/bojtar%2001.htm>
- ⁴⁸ THOMKA Beáta, *i.m.* 211.

NÉMETH ZOLTÁN

A katasztrofális félreértelmezés mint irónia

Fredric Jameson: *A posztmodern,
avagy a kései kapitalizmus kulturális logikája*

Bár a szerző *Előszavában* azt írja, „[a]kárhogy is, ez a kötet nem a »posztmodern« áttekintő leírása, nem is bevezetés a posztmodernbe (feltételezve, hogy ilyen egyáltalán lehetséges); a bemutatott szövegek nem jellemzői a posztmodernnek, és nem példák rá, nem főbb ismérveinek »illusztrációi«” (17.), könyve azon – a posztmodern tárgyaló – szakirodalom megkerülhetetlen alkotásai közé tartozik, amelyek ma már klasszikusnak számítanak.* A posztmodern könyvtárnyi szakirodalmának ismeretében ez a tény feltétlen elismerést jelent, annál is inkább, mert Jameson nem helyezhető azonos platformra az olyan típusú „posztmodern pápákkal”, mint például Ihab Hassan, Jean Baudrillard, Paul Virillio, Jacques Derrida vagy a Gilles Deleuze – Félix Guattari szerzőpáros, akik maguk is posztmodern figurák, teoretikusai és egyúttal belső alakítói a fogalomnak (a fogalom használati körének). Erre a tényre a saját kötetéhez fűzött majdnem másfélszáz oldalas, *Másodlagos kifejtések* címet viselő kommentárjában, kommentárjaiban maga a szerző is utal, amikor is erőteljesen utasítja el magától azt a vélekedést, miszerint „posztmodernista”-ként lenne azonosítható. Ahogy írja, hasonló eset a posztmodernről írott könyve előtt is történt már velem, csak éppen nem a posztmodern, hanem a strukturalizmus kapcsán: „Hadd tegyek egy személyes megjegyzést: előfordult már velem, hogy különös és komikus módon azonosítottak tanulmányom tárgyával: évekkel ezelőtt megjelent egy könyvem a strukturalizmusról, utána pedig több levelet is kaptam. Akadt köztük olyan, amelyik a strukturalizmus »legjelesebb« szószólójaként emlegetett, meg olyan is, amely a mozgalom »kiváló« kritikusaként és ellenzőjeként szólított meg. Valójában egyik sem voltam, de arra a következtetésre kell jutnom, hogy minden bizonnyal viszonylag bonyolult és szokatlan módon »nem voltam egyik sem«, olyannyira, hogy ezt az olvasók nehezen értették meg.” (305.)

Hasonló a helyzet Jameson és a posztmodern viszonyával is. Jameson ugyanis ebben a könyvében is többször hangsúlyozza, hogy baloldalról, tehát mintegy „kívülről” vizsgálja a posztmodern kései kapitalizmus jellegzetességeit, másrészt azonban észrevételei a posztmodern kor és a kései kapitalizmus jellemző meghatározásaiként vonultak be a köztudatba. Vagyis megint csak egyszerre kerül(het) a posztmodern bírálójának és egyúttal jelentős teoretikusának helyébe.

* Fredric JAMESON: *A posztmodern, avagy a kései kapitalizmus kulturális logikája*. Ford.: Dudik Annamária Éva. Bp.: Noran Libro, 2010. Erdei Palma fordításában a könyv négy fejezete már megjelent magyarul (Bp.: József Műhely Kiadó, 1998).

Linda Hutcheon *The Politics of Postmodernism* című könyvében neomarxistaként utal Jamesonra, mint aki negatív politikai terminusokkal közelít a posztmodern kérdéséhez. Ennél tömörebb meghatározását mi sem adhatjuk a szerzőnek. A kortárs – az utóbbi 20 évre gondolok – magyar irodalmi és irodalomelméleti gondolkodás felől fölöttébb furcsának, szinte hihetetlennek tűnik az a politikai kérdésfelvetés, ahonnan Jameson tárgyához, a posztmodernhez közelít. Jameson könyvének minden bizonnyal „legerőteljesebben” hivatkozott szerzője, kiindulópontja Marx és munkássága, a „termék” és az „áru” fogalma: „a posztmodern kultúrában a »kultúra« maga is saját jogon termékké vált; a piac saját maga helyettesítője lett, emellett teljes mértékben árucikk is, ugyanannyira, mint bármi, amit magában foglal [...] A posztmodernizmus a puszta árucikké válás folyamatának fogyasztása.” (10.) Ezt a folyamatot Jameson az 1950-es évek végétől eredezteti: „a posztmodernizmus vagy kései kapitalizmus gazdasági előkészítése az 1950-es években kezdődött, miután megszűnt a fogyasztói javak és alkatrészek háború utáni hiánya, és kísérletezni lehetett az új termékekkel és új technológiákkal (nem utolsó sorban a média technológiájával).” (20.) Jameson a lehető legszorosabb kapcsolatban tárgyalja a posztmodernert a gazdaság és a politika kérdéseivel, amikor azt állítja, hogy „a kultúrában tapasztalható posztmodernizmusról kialakított minden álláspont – legyen az apológia vagy stigmatizálás – egyszerre és ugyanakkor, *szükségszerűen* bűjtatott vagy egyértelmű politikai állásfoglalás is napjaink multinacionális kapitalizmusának természetéről.” (25.)

Napjaink magyar irodalomelméletében ennyire politikus megközelítésekkel, értelmezésekkel keresve sem találkozhatunk. Ebben az esetben nem csupán arról az – ideológiát érintő – felismerésről van szó, amely a kortárs magyar irodalomelméletben is talán egyre fontosabb tényezővé válik, s amelyet Jameson így fogalmaz meg az *Utópizmus az utópia vége után* című fejezetben: „Elég világosnak tűnik, hogy az ilyen utópizmus egyben ideológia – többek között esztétikai ideológia – is; ám egy olyan korban, amikor legalább annyiban mindannyian egyetértünk, hogy *minden* egyben ideológia is, sőt mi több: hogy az ideológián kívül semmi sem létezik, ez sem tűnik túlzottan káros beismerésnek.” (187.) Hanem Jameson egyenesen politikai típusú állásfoglalást vár el a művésztől az előző mondatra következő kijelentése által: „Ugyanakkor korunkban, amikor a hivatalos politikai szféra támasztotta igények rendkívül gyengék, és amikor a régebbi típusú politikai álláspontok vállalása minden jel szerint széles körű szégyenkezést vált ki, azt is meg kell jegyezni, hogy manapság mindenhol – nem utolsósorban a képzőművészek és az írók körében – látható valami, amit egy el nem ismert »Utópia Pártnak« lehetne nevezni: földalatti mozgalom ez, amelynek taglétszámát nehéz meghatározni, programját nem hozták nyilvánosságra, talán meg sem fogalmazták, létéről az állampolgárok többsége és a hatóság nem tud, ám tagjai mintha titkos szabadkőműves jelek segítségével felismernék egymást.” (187.)

Az csak természetes, hogy egy ilyen típusú gondolkodás számára, amely irodalom/művészet és gazdaság/politika eseményeit egyben, egy világban látja, nem különíti el egymástól, megkerülhetetlenek az olyan közismert és érzékeny élethelyzetek értelmezései, mint amilyen Paul de Man hírhedt kollaboráns múltja és antiszemita cikke Belgium német megszállása idején, illetve Martin Heidegger politikai szerepvállalása a hitleri Németországban. A baloldali marxista Jameson érvelése

egészen originális és meghökkentő ebben az esetben is, ugyanakkor némiképp elképesztő és elborzasztó is. Heidegger kapcsán a következő megoldásra jut: „Tudom, hogy félre fogják érteni, ha hozzáteszem, hogy él bennem némi titkos csodálat Heidegger iránt, amiért politikai elkötelezettséget kísérelt meg magára vállalni, illetve hogy magát a kísérletet erkölcsileg és esztétikailag többre becsülöm az apolitikus liberalizmusnál (feltéve, hogy eszméi nem valósulnak meg).” (266.) Feltehető a kérdés: vajon miért nem becsülhető ugyanígy az az apolitikus liberális magatartás, amely éppen a heideggeri életesemény e negatív példája következtében, kivédendő az efféle kínos eseteket, elfordul a politikai elkötelezettség minden formájától, az esztétika felé? Jameson erre valószínűleg azt válaszolná – mint arra az eddigiekből következtethetünk –, hogy nincs ilyen terület, a politikain kívül nincs hely, vagyis ez egyrészt önbecsapás, másrészt lehetetlen lenne, harmadrészt pedig az ilyen magatartás mindíg a fennálló rendet erősíti, vagyis mélységesen reakciós. Jameson nem képes belátni az esztétika politikától való elválasztottságának sokrétű lehetőségeit, azt pusztán egydimenziósnak látja (ezért távolítja el a megvetőnek szánt liberalizmus fogalmával) – míg a politika és esztétika egységének vállalásában éppen ellenkezőleg: a lehetőségek sokrétűségét látja. Csak innét vagyok képes értelmezni a de Man-i sztori jamesoni magyarázatát, amely szerint de Man antiszemita cikke tulajdonképpen „inkább egy túlságosan is eszes fiatalember leleményes ellenállási kísérletének tűnik” (267.), iróniának, ironikus írásnak, amelynek iróniáját „katasztrófálisan félreértelmezték és félreértették” (267.). De vajon – ha visszajára fordítjuk a jamesoni gondolatmenetet – akkor a Jameson által apolitikusnak nevezett liberális magatartás miért csak és csupán behódolásként értelmezhető, a liberális apolitikus magatartástól miért vonjuk meg az iróniához való jogot és lehetőséget? Ki mondja meg, mikor és mi az irónia és az ironikus? Milyen végső instancia ad zöld utat az irónia felmentő(nek állított) gesztusainak?

Persze azt sem szabad elfelednünk, hogy a Heidegger és de Man kapcsán kialakított jamesoni véleményt azon támadások kontextusában is kell kezelni, amelyek az előbb említett negatív életesemények nyomán kétségbe vonták a heideggeri hermeneutikát és a de Man nevével is fémjelzett dekonstrukciót. De mindez valójában csak egy olyan gondolkodás számára jelenthet problémát, amely szétválaszthatatlanul szoros egységben képzelel el a politikai és esztétikai jelentést – így Jamesonnak saját elmélete alapjait kéne megkérdőjeleznie, ha nem adna felmentőlevelet mindkét teoretikusnak. Egy az esztétika és politika kapcsolatának diszkrepanciáját, törésvonalak melletti elválasztottságát valló elmélet nyomán viszont naivitás lenne egy egyszeri eltévelyedés vagy bűn nyomán egy egész életművet a szemétdombra juttatni – de ettől a gondolattól Jameson valószínűleg jobban irtózik, mint saját nyakatekert álláspontjától a két kérdésben.

Azért utalok ezekre a kérdésekre bővebben, mert úgy gondolom, írásomban leginkább azokkal a problémákkal kell foglalkoznom, amelyek érzésem szerint valóban újszerűek, sőt egyenesen érthetetlenek a magyar irodalomelmélet terében. Mert listát lehetne készíteni azokból a jamesoni felismerésekből, amelyek a posztmodern mint művészeti és irodalmi irányzat lényegét jelentik (Jameson nem tesz különbséget a posztmodernség társadalmi és a posztmodernizmus művészeti jelentései közt, hiszen ő egységben értelmezi azokat), de mindezek mára jórészt beépültek a magyar irodalomelmélet értelmezői nyelvbe. Az „esztétikai populizmus” (24.), a

„magas kultúra” és az „úgynevezett tömeg- vagy kommersz kultúra” közötti határok elmosódása (24.), az „új típusú laposság vagy mélységnélküliség felbukkanása” (31.), az „érzelem hanyatlása” (32.), a pastiche, a szimulákrum (38.), illetve az „intertextualitás” (40.), a „brikolázs” (100.), a „metaszövegek” (113.) emlegetése stb. mára a magyar értelmezői nyelv részévé váltak. Ezek mellett persze utalni lehetne Jameson mintaszerű, magas színvonalú interpretációira is – számomra a legizgalmasabb és legösszetettebb Frank Gehry kanadai-amerikai építész Santa Monica-i családi lakóházának értelmezése, Philip K. Dick *Kizökkent idő* című regényének interpretációja, illetve a de Man-i életmű tárgyalása.

A kérdés valójában az, hogy Fredric Jameson *A posztmodern, avagy a kései kapitalizmus kulturális logikája* című könyve vajon képes-e hatni a kortárs magyar irodalomelméletre. Jelenleg, úgy gondolom, erre kevés az esély. Inkább egy távoli, meszsi, némiképp egzotikus műként fog funkcionálni, amely szükségszerűen jelen kell hogy legyen minden magára valamit adó irodalomtörténész és teoretikus asztalán, viszont a jamesoni modellt ebben a pillanatban kevésbé érzem követhetőnek. Hiszen gondoljunk csak bele: a posztmodern művészet kapcsán található jóval használhatóbb könyvek, politikai téren pedig mérőföldre állunk attól a Jamesontól, aki számára a liberalizmus néha kínosabbnak tűnik, mint a szélsőjobb politikai elkötelezettség (lásd a fentebbi idézeteket), vagy – hogy más irányból fogalmazzunk – akinél baloldal és liberalizmus között áthághatatlan akadályok emelkednek.

Mindazonáltal a mű magyar fordítója, Dudik Annamária Éva komoly, szép munkát végzett (egyetlen suta szerkezetet találtam: „ezt láthatjuk főhősének ideiglenes állatkertjének vagy átmeneti laboratóriumának példányaiban és tárgyaiban” [166.]). Továbbá néhány apró hibát a jegyzetelésben vettem észre: a szövegben kétszer található a 16-os szám lábjegyzetként – a 163. oldalon a 17-esnek kéne következnie, illetve a 171. oldalon Edward Bellamy regénye mellől hiányzik a 3-as szám, a *Jegyzetekben* szereplő 6. fejezet 3-as lábjegyzet.

Végül visszatérve Jameson monumentális művének magyar fordítására, pontosabban a hatás lehetőségeire: valószínűleg ez a kérdés szorosán összefügg azzal, hogy mikor lesz képes a magyar irodalomtudomány függetleníteni magát az 1945 és 1990 közötti korszak vulgármarxizmusától, s válik képessé egy modern, sőt posztmodern neomarxizmus irodalomelméleti hasznosítására. Mindez valószínűleg összefügg Lukács György szerepének és irodalomelméleti teljesítményének újragondolásával is – nem mellékesen jegyzem meg, hogy Jameson tizenöt oldalon foglalkozik Lukáccsal és műveivel. Valószínűleg sokat használna a magyar irodalomelmélet sokszínűségének, ha a Kulcsár Szabó Ernő-iskola recepcióesztétái, a pécsi és miskolci kultúrantropológusok, a szegedi dekonosok, a pesti és debreceni posztmodern feministák vagy a neostrukturális, posztkolonialisták, pszichoanalitikusok, zöld esztéták stb. mellett egy markáns posztmodern magyar neomarxista irányzat is az irodalmi hagyomány újraértelmezésének igényével jelenne meg a kortárs magyar irodalomtudományban. Sajnos ez az igény még a felsorolt irányzatok többségéből is hiányzik. Kíváncsian várhatjuk tehát, Fredric Jameson *A posztmodern, avagy a kései kapitalizmus kulturális logikája* című munkájának magyar fordítása mit tesz vajon hozzá napjaink magyar irodalomelméletéhez és irodalomértelmezői gyakorlatához.

NAGY CSILLA

A kultúra közélet

Beszélgetés Dr. Barta Lászlóval

Dr. Barta László másfél évtizede Nógrád Megye Önkormányzatának főjegyzője, egyike azoknak a személyeknek, akik folyamatában, változásaiban látják Nógrád kulturális életének alakulását, jelenlegi feladatait és lehetőségeit. Dr. Barta Lászlóval a családról, pályaválasztásról, a főjegyzői feladatkör komplexitásáról, a művelődés és az oktatás kérdéseiről, a határon átnyúló együttműködésekről beszélgettünk.

- Több mint húsz éve él Nógrádban, és szinte ugyanennyi ideje foglalkozik közügyekkel.
- Ózdi vagyok, pontosabban egy Ózd melletti faluból, bányászcsaládból származom, édesapám a szénbányában dolgozott, ahogy a településünkön szinte mindenki. Mégis nógrádinak vallom magam. A több mint húsz év, amit itt eltöltöttem, már önmagában is alapot ad egy ilyen kijelentésre: 1987-től lakom életvitelszerűen Nógrádban. Egyébként nagyon egyszerű oka van a költözésnek: a feleségem, akit a főiskolán ismertem meg, salgótarjáni, és úgy döntöttünk, itt telepedünk le. A pályaválasztásnak köszönhetem tehát a feleségemet és a „palóc életformát” is, a szakma megválasztása azonban – ahogy az emberek többségénél – véletlenszerűen alakult. Általános tantervű gimnáziumban érettségiztem, és mindössze annyit tudtam, hogy – az akkori viszonyok között értve a fogalmat – a közélettel szeretnék foglalkozni. Érettségi után a tanácsnál, a mai önkormányzatnak megfelelő, akkori intézményben nyertem betekintést abba, hogy mi a közigazgatás – hangsúlyozom, az akkori fogalmak szerint. 1978-ban indult az Államigazgatási Főiskola első évfolyama, amelynek nappali tagozatára jelentkeztem. A főiskolát követően persze nekem is részem volt a katonaságban, előtte és utána azonban már végrehajtó bizottsági titkárként dolgoztam, ez a mostani jegyző pozíciójához hasonló, de meglehetősen eltérő feladatkört jelentett. Több helyen dolgoztam, kis településeken és a több települést összefogó „közös tanácsokon” is tapasztalatot gyűjtöttem. Egyrészt az érdeklődésem miatt, másrészt a feleségem „ösztönzésére” döntöttem úgy, hogy elvégzem a jogi egyetemet. A nyolcvanas évek végén, kilencvenes évek elején mindketten másoddiplomás képzésben végeztünk Miskolcon. Ezt követően jogi szakvizsgát tettem, amely a „jogi élet” minden területén tájékozottságot és felkészültséget biztosít. Az Európa-jog szakvizsgát azért tartottam fontosnak, mert lehetőségem nyílt több szempontból kitekinteni az unióra, ezt a Pázmányon, Budapesten és a Pécsi Tudományegyetemen teljesítettem. Nagy fájdalom, hogy a gya-

korlatban nem mindig azt tapasztalja az ember, amit az elméletben tanult, de mindenképp fontos, hogy legyen egy széleskörű tájékozottság.

Szerencsés vagyok, hiszen a feleségem a közös érdeklődés miatt mindvégig egyfajta „motor” volt a szakmai fejlődésben. Azt mondják, nem feltétlenül előny, ha a házastársak végzettsége azonos, mi azonban, úgy gondolom, ezen a téren is megtaláltuk az egyensúlyt. Ráadásul a gyermekeink is, minden igyekezetünk ellenére, ezt a pályát választották. Huszonegy éves fiunk nappali tagozatos joghallgató a Miskolci Egyetemen, lányunk angol-francia szakos bölcsész végzettséggel, pedagógus kitekintéssel szintén elkezdte a jogi fakultást, másoddiplomásként.

- Milyen feladatokat lát el Nógrád megye főjegyzője?

- Márciusban volt 14 éve, hogy pályázat útján elnyertem a főjegyzői állást. A nyolcvanas évek végén, tehát még az ún. rendszerváltozás előtt kerültem a megyei tanácsra, és elsősorban szervezési, jogi feladatokat láttam el. A főjegyzőség a korábbi munkaköreimnél jóval összetettebb. Alaphelyzetben kétirányú feladatról van szó, az egyik a mindenkori elnök munkájának segítésére, a másik a hivatal vezetésére irányul. Az operatív ember mindkét területen a főjegyző – amellett, hogy első számú felelőssége van a törvényesség, a jogszabályokban foglaltak betartatása, betartatása terén.

A hétköznapi életben számomra ez azt jelenti, hogy az ember valamiféle „szolgáltatást” végez. Amikor ezt leírtam a pályázatomban, még szokatlan volt, a szót nem nagyon lehetett helyére tenni az önkormányzati szférában. Nem is biztos, hogy ez a legjobb szó arra a feladatvégzésre, amit ideálisnak gondolok, de úgy vélem, érezni kell, hogy a főjegyző egyfajta szolgáltató szerepet lát el. Ez adódik a „közszolga” szerepéből, hiszen maga a szó is ezt fejezi ki. Arra mindig meglehetősen tudatosan törekedtem, hogy a szerepet megfelelően be tudjam tölteni, és az sem titok, nem is meglepő, hogy időnként ezt a mindenkori politika mezsgyéjén, de attól függetlenül kell ellátni. Ebben a tekintetben szerencsém is volt, hiszen mind a mai napig örömmel végzem a munkát, és ehhez kell egy jó politikai környezet is. Sokszor elmondtam már, az ország több pontján, hogy a Palócföldön ez jól működik, a palócok e tekintetben is jó emberek, és ezt csak az érti meg, aki ezen a vidéken él. Emellett azonban, a jó környezet kialakításához kellett egyfajta következetesség és kiszámíthatóság is, amit képviselek.

- Ebből a pozícióból mennyire érzékelhető az egyes kulturális fórumok, közművelődési intézmények működése? Van-e rálátása, befolyása rájuk?

- Igénylem, hogy rálátásom legyen. De nyilván befolyásolni bármely területet csak a mindenkori testületi döntéseken keresztül áll módomban. Nem tagadom, bizonyos szituációkban a törvényesség keretein belül szükségesnek érzem, hogy befolyásoljam a döntéseket. Ugyanis nem jó időket élünk az intézmények szempontjából. Ma is egyfajta slágertéma, visszatérő kérdés a finanszírozás: a magam részéről bízom benne, hogy belátható időn belül nyugvópontra kerül, hogy a közművelődés területén mit vállal fel az állam, és hogy azt hogyan kívánja ellátni. Mennyiben számít például a civil szférára, hogyan segíti akár a közművelődési intézmények működését. Pillanatnyilag ebben nagyon nagy káoszt látok. Talán az már eldőlt, hogy a jövőben is lesznek megyei önkormányzatok Magyarországon. Az utóbbi évek önkormányzatokat érintő jogszabályi változásai nehéz helyzetbe hoztak bennünket is. Ezen a téren is elengedhetetlennek tartom a kiszámíthatósá-

got. Azt gondolom, mindent meg kell tenni azért, hogy ténylegesen és látványos módon csökkenjen a bürokrácia, mert ez sokba kerül az országnak, az embereknek. Lehet, hogy furcsa ezt egy jogásztól hallani, de személy szerint azt tapasztalom, hogy rengeteg olyan jogszabályból fakadó feladatunk van, amelynek gyakorlati jelentősége vajmi kevés, de meg kell csinálni, és rengeteg időt vesz el az érdemi munkától. Nemcsak az önkormányzati, hanem más közigazgatási szervezetekben is. Megítélésem szerint egy nagyon komoly kiegészítő szerepkört is kaphatna a megyei önkormányzat, amely a települések és az állam közötti közvetítést (kultúra, idegenforgalom stb. tekintetében) jelentené. Jelenleg ugyanis a megyei önkormányzat szerepe gyakorlatilag az intézményfenntartásban kimerül. Ez lehetne jó is, ha egy bizonyos ágazatban (például a szakképzés egészében) kapna feladatot, de az biztos, hogy a jelenlegi megoldás senkinek nem jó.

Jogászként tehát azt látom, hogy szinte kezelhetetlen jogi környezetben élünk, ez az intézményeket, a közszférát tekintve is nagyon sok problémát okoz, sokkal keretesebb, egyszerűbb jogi környezet kellene, és szerintem mindenki sokkal jobban tudna teljesíteni, akár a közművelődés területén is. A mi esetünkben – konkrétan a Nógrád Megyei Önkormányzat esetében – különösen a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet működését tekintve, eléggé nehéz időszakot élünk. Pillanatnyilag a múzeumi szervezetben, úgy tűnik, mintha négy város múzeuma lenne adminisztratív – és nem szakmai – okokból összevonva. És minden szereplő rosszul érzi magát a rendszerben, a fenntartó a maga korlátaival, egyfajta kiszolgáltatottságával, a városokkal szembeni (a közös cél megvalósítását illetően jelentkező) „ellenérdekeltségével” szintén rosszul érzi magát. Ebben az esetben a már említett nem tiszta jogszabályi környezet is kikényszeríti, ki fogja kényszeríteni a változást, illetve az állami szerepvállalás változása is strukturális módosításokat idéz elő.

Továbbá véleményem szerint az elmúlt időszakban – beleértve magunkat, mint fenntartót is – egy dologra a kellenél kevesebb időt, energiát és pénzt fordítottunk, nevezetesen a szakmai és nem szakmai értelemben vett reklámunkra. Ez igaz a közgyűjteményekre, a kulturális intézményekre, egyéb szervezetekre is. Úgy gondolom, hogy még megyén belül is, sokkal jobban jelen kellene lennünk a kínálattal, az értékeinkkel. Az „igény” felébresztéséről van szó, ami nem feltétlenül csak anyagi kérdés, hanem a könyvtárba, múzeumba járó generáció felnevelésének vagy kinevelésének kérdése, annak az igénynek a megteremtése, hogy szépirodalmat, adott esetben irodalmi folyóiratot vegyen kezébe az átlagember. A közművelődési intézmények számára egyik kitörési pontnak látom azokat a pályázatokat, amelyek az iskolák szoros bevonásával lehetővé teszik, hogy már egészen kisgyermek korban hozzáférhetővé, szó szerint „kézzel foghatóvá” váljon a művészet, a tudomány – csak így van esély arra, hogy felnőttkorban az igény kialakuljon. Sziszifoszi munka, és összefogás, átgondoltság, elhivatottság, tudatosság szükséges hozzá, de nem reménytelen.

– *Vagyis a kultúra összefügg az oktatással?*

– Úgy gondolom, hogy mindennek – beleértve a kultúrát, a gazdaságot stb. – az alapja az oktatás. Minden itt kezdődik, és egyáltalán nem mindegy, milyen az oktatási rendszer, az alapfoktól a felsőfokig. A középiskolai oktatás tekintetében (beleértve a szakképzést is) a megyei önkormányzat különösen érintett. Azt tapasztalom, hogy Magyarországon megérett a helyzet arra, hogy változtassunk; a porosz

módszer, amely az én időmben érvényes volt, mára elavult. Például a szakképzésben véleményem szerint a munkaerő-piaci igényeknek jobban és rugalmasabban kellene megfeleltetni a választható szakmák kínálatát, másrészt sokkal gyakorlat-orientáltabbá kellene tenni az oktatást, hiszen egy szakember akkor kiváló, ha az elméleti ismereteit a gyakorlatban is megfelelően tudja alkalmazni. Ez nélkülözhetetlen. Pillanatnyilag nem helyezhetjük át a hangsúlyt, egyrészt finansziális okokból, másrészt mert nem engedi a jogszabályi környezet. Nem tudom, hogyan kellene megteremteni, hol kellene kezdeni – nem is az én feladatam ez –, de feltétlenül változtatni kell. És ugyanilyen jelentősége van a regionális igényeknek az oktatás felé. Felvettem már több alkalommal, hogy miért nem tanulnak a diákjaink szlovákul: kézenfekvő lenne, hiszen határmenti megye vagyunk, a szlovákok és a magyarok között széleskörű, szerteágazó kapcsolatrendszer működik az élet minden területén, mégsem valósult meg kellő módon a szlovák nyelv oktatása a középiskolákban, amely a kommunikációs alapot a jelenleginél jobban megteremtené a határmenti kapcsolatokhoz.

Pedig ezeknek az együttműködéseknek a jelentősége mind a kultúra, mind a turisztika, mind a gazdaság területén rendkívül nagy. Húsz éve még elképzelhetetlen volt a határátlépés, nemcsak területi viszonylatban, hanem az élet különböző területein megvalósuló kapcsolatrendszer tekintetében is. Úgy látom, az összefogás, az együttműködés szándéka szlovák és magyar oldalon is megvan, és vannak is sikeres kezdeményezések, ilyen például a múzeum irodalomtörténeti gyűjteményéhez és a Madách-kúriához kapcsolódó, a pozsonyi Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumával közösen benyújtott pályázat; vagy a kerékpárutakat érintő turisztikai jellegű pályázatunk. Ugyanakkor rendkívül bürokratikus már a pályáztatás is, a lebonyolításról nem is beszélve. A napokban Besztercebányán voltam egy egyeztetésen, ahol többek között ezek a nehézségek is szóba kerültek: a legtöbb pályázat esetében az is rendkívül sok papírmunkát, előkészítést igényel, hogy a két fél együttműködése a papírforma szerint megfeleljen a kiíró szempontrendszerének.

A középiskolás oktatáshoz hasonló jelentőségűnek tartom a felsőfokú oktatást, amely a tudományos közeget biztosítja egy város számára. Nagyon nagy veszteségnek tartanám, ha Nógrádban megszűnne működni felsőoktatási intézmény. A salgótarjáni Pénzügyi és Számviteli Főiskola magas szintű képzést nyújt, kiváló szakembereket képeznek, és úgy gondolom, nagy szükség van erre az intézményre. A megyei önkormányzat jelentős mértékben támogatja a főiskola működését, és én nagyon bízom benne, hogy ez a támogatás nemcsak azt jelenti, hogy kitoljuk a működés felfüggesztésének időpontját, hanem egyfajta biztonság megteremtésének is az eszköze. Azonban, más tekintetben is van tennivaló: összehasonlítva néhány más olyan várossal, amely felsőfokú intézménnyel rendelkezik, talán nálunk kevésbé érzékelhető a főiskolás diákság részvétele a város életében, mint máshol. Bizonyára ez a létszámmal is összefügg, ám talán nem csak erről van szó, és ezen a ponton a kérdés kapcsolódik a kultúra „közéletiségéhez”.

- *Hogyan?*

- Úgy gondolom, a kultúra akkor tölti be funkcióját, ha nemcsak a szakma számára elérhető. Hanem „közérdekű” és ez maga a „közélet”.

NÉMETH BOZÓ ANDREA

Formák újratekertve

Beszélgetés Balázs István festőművésszel

Balázs István 1958-ban született Zólyombrezón (Podbrezová), Rimaszombatban él családjával – feleségével és kisfiával. Diplomáját a pozsonyi Képzőművészeti Főiskola festő szakán szerezte 1985-ben, majd 2003-ban ugyanitt készítette el doktori disszertációját. 1995-től tanít a besztercebányai Bél Mátyás Egyetemen, 2008-tól pedig a Művészeti Akadémián is. Tagja a Szlovákiai Magyar Képzőművészek Társaságának. Művészettörténész felesége, Garlatyová Gabriela sokban segíti a periférián (értsd a Pozsonytól távol eső földrajzi helyek Szlovákiában), tehát sok szempontból elszigeteltségben alkotó művész pályafutását, művészi karrierjét. Munkái megtekinthetők a www.balazs.eu.sk elektronikus oldalon.

– Alkotóművészi pályafutásod derekán hogyan emlékszel vissza az indulásra?

– Lehet hogy nem a leghagyományosabb úton indultam, mert egyrészt nem jártam művészeti irányultságú középiskolába, hanem gimnáziumba. Itt az utcában, ahol ma is lakunk. Nem merült fel olyan korán bennem, hogy művész akarok lenni. Valahogy úgy hozta az élet, valami rávezetett, s egyre inkább kezdtem ez irányba érdeklődni. Egy idő után aztán valahogyan, teljesen természetes módon az érdeklődési köreim közül a képzőművészet került az első helyre. Aztán tizenhét-tizennyolc éves koromra már teljesen világos volt, hogy csak ez az, amivel foglalkozni szeretnék, így más főiskolára nem is adtam be a jelentkezést, csak a képzőművészetre. Előtte persze sokat rajzoltam, és ha megnézed, eleinte kimondottan realiztikusan, precízen dolgoztam – sosem voltam az a „gyerekművész-sztár”, akik szabadon festenek, és aztán később nem folytatják tovább. Én mindig nagyon egzakt voltam, tájképeket rajzoltam már 12 éves koromban. Ebben nagy szerepe volt annak is, hogy egész nyarakat a nagyszüleimnél töltöttem falun, Tamásin, segítettem a ház körül az öregeknek, azonkívül jártam ki a természetbe, rétre, mezőre, és ott kezdtem el tájképeket rajzolgatni. Csak úgy magamtól, akkor még senki nem igazított útba. Később, gimnazista koromban ismerkedtem meg egy helyi festővel, Kurilla Gáborral¹, aki aztán a tanárom is lett a művészeti alapiskolában. Akkor már gimnáziumba jártam, és csak bejártam a művészeti iskolába, mint legidősebb diák. A gimnáziumban viszont Štefan Bazovský² tanár, festőművész segített felkészülni az első felvételire. Mindketten irányítottak, de azonkívül jókat beszélgettünk, és tőlük kaptam bátorítást arra, hogy csináljam.

– A többi környékbeli művésszel milyen volt a kapcsolatod?

– Személyesen ismertem őket. Bacsikai Bélával³ akkor ismerkedtem össze, amikor itt volt kiállítás a Rimaszombatban, éppen Kurilla révén. Voltam is néhányszor nála

Guszonán, elvittem a rajzaimat, ő korrigáltatott, tanácsokat adott. Ha nem is rendszeresen, de úgy félévente el-elmentem hozzá. Ugyanúgy a Dúdort⁴ is ismertem, szintén Kurilla által.

Aztán a gimnáziumi érettségi után elmentem Pozsonyba. Persze előtte felvételiztem a Képzőművészeti Főiskolára, de nem vettek fel – ezért is mentem Pozsonyba, két éves oktatásra, ahol népművelői szakmát tanultam. Ez nem igazán függött össze a képzőművészeti terveimmel, de mégiscsak Pozsonyban lehettem két évet, ahol úgy gondoltam, több lehetőségem lesz továbbtanulni és képezni magam a művészet terén is. Ez végül abban merült ki, hogy legalább rendszeresen látogathattam a fővárosi galériákat és megnézhettem az aktuális kiállításokat. Szóval mégiscsak tájékozottabb voltam arról, hogy mi folyik a művészeti életben. És persze minden évben újra nekifutottam a képzőművészetnek – aminek eredménye az lett, hogy harmadszorra fel is vettek.

- *Elég kitartó voltál, ugye?*

- Tisztában voltam vele, hogy általában mindenki többszöri nekifutással kerül be, így nem szegte a kedvem. Elég nehezen lehetett megítélni, hogy kit miért vettek fel oda mindjárt elsőre. Viszont később úgyis kiderült, hogy ki marad meg a pályán, elég körülnézni, ki mivel foglalkozik most. Ami azt illeti, az akkori évfolyamtársaim közül kevesen vagyunk, akik megmaradtunk a művészetnél. A lényeg, hogy felvettek a főiskolára, kamarafestő szakra, amit végig is csináltam, '85-ben diplomáztam le.

- *A művészeti kifejezőmódodra hogy találtál rá? Kezdeti munkáid ugyanis kifejezetten klasszikus formahagyományt képviselnek, figurálisak, gyakran dolgozol fel mitológiai elemeket stb. Milyen elképzelésekkel, gondolati háttérrel indultál neki a művészpályának?*

- Az akkori oktatás a realizmusra, figurálisra fektette a hangsúlyt. A kamarafestői szakon pedig modell után festettünk, portrét, aktot, figurális kompozíciókat.

- *Mit jelent pontosan a kamarafestészet?*

- Tulajdonképpen úgy lehet talán lefordítani, hogy táblafestészet. Volt ugyanis a monumentális festészeti szak, ahol nagyméretű kompozíciókat, falfestészetet, mozaikot csináltak, a mi szakunkon pedig kisebb vászakra intimebb jellegű képeket festettünk. Ez tulajdonképpen a polgári festészet tovább folytatása, amit ugye festőállványon meg lehet valósítani. Nagyon hagyományosan és konzervatívan kezelték ezt ott, a közép-európai impresszionizmus volt az ideál, Mednyánszky stílusa, illetve a század eleji luminizmus, amit például Halász-Hradil⁵ is képviselt. Nem nagyon volt lehetőség kísérletezésre. Volt egy tanárunk – a nevét inkább nem említem –, elég bigott felfogású emberke volt, de mint művész tulajdonképpen nem jelentett sokat. Nem is állított ki. Úgy kezelt minket, mintha irigyelne, mintha egy kissé féltékeny lenne, hogy majd túlszárnyaljuk őt. Szóval ilyen fura viszonyok uralkodtak ott. Mindenesetre megkövetelték a figuralizmust, amivel én nem is ellenkeztem, mivel jómagam is azonosultam vele – ha saját magam kellett volna választani, hogy mit fessek, biztosan úgyis a figurális festészet mellett döntök. Nekem meg is felelt volna az ottani irány, ha nem lett volna olyan beskatulyázott. De sajnos pont emiatt nem tudtam kibontakoztatni további elképzeléseimet. Amit tudtam, azt persze megcsináltam a későbbi évfolyamokon, ötödikben, hatodikban már elég szabad kezet kaptunk, köszönhető volt ez annak is, hogy a tanárunk infarktust kapott, és egy fél évig nem járt be a főiskolára, így magunkra lettünk hagyva, ami

persze nekünk jól jött. Akkor kezdtem el szabadabb módon kifejezni magam, és elégedettebb is voltam magammal. Azért sosem annyira, hogy azt éreztem volna, hogy no most már elértem, amit akartam. Mindig tudtam, hogy mi az, amit még tökéletesíteni akarok.

- *Mi volt az a művészi elképzelésed, amit szerettél volna ott a tanulmányaid során kibontakoztatni, de nem igazán volt rá lehetőség?*

- Mondjuk szerettem volna expresszívebben megfesteni az alakokat, szabadabb ecsetkezeléssel, kevésbé ragaszkodni a formai és térbeli egységhez. Modernebb felfogásban kísérletezni – fényképek után dolgozni, montírozni, eltúlozni, elnagyolni bizonyos képelemeket, kipróbálni régebbi – mondjuk reneszánszos-barokkos eljárásokat.

- *De ugye vannak is ilyen jellegű képeid?*

- Persze, a diploma után én elterveztem magamnak, hogy mondjuk négy évig ezzel fogok foglalkozni, s ebből alakultak ki a mitológiai vagy bibliai jelenetek – egyfajta ráhallással a régi művészetre. S ugyanakkor ez egybeesett azzal is, hogy akkoriban jelen volt a posztmodern, a transzavantgárd, amely a bevett modern művészeti felfogásmódot vagy a modernizmusba vetett hitet úgymond kissé destabilizálta. Tehát ez afféle természetes folyamat volt, ahol a korszellem találkozott saját elképzeléseimmel, nyilván ezért is érdekelt akkoriban jobban a régebbi korok festészete, mint a modern vagy a kortárs művészet. Na és persze nem hagyhatók ki az olvasmányélményeim sem, mivel mindig is kedveltem a mítoszokat, régi mondákat, történelmi témákat, tehát irodalmi indíttatású képeim is vannak. Meg hát egy hagyományos téma szubjektív módon való feldolgozásáról van szó. Előfordul, hogy vannak az embernek valamiféle rögeszméi, amik kicsit tartósabban keringenek a fejében, és azt ki kell adnia magából, le kell dolgoznia. Nem ismerem a racionális okát, hogy mért pont az a téma ragad meg, de valamilyen oka biztosan van, persze. Ebből adódik tehát a figurális-kompozíciós korszakom. Egy idő után viszont eljött az idő, hogy úgy éreztem, ezen a területen már nem tudok továbblépni. Már nem volt mit mondanom.

- *Tehát mi volt a következő korszak elindítója, amelyben lassan elhagytad a figurális festészetet, s elkezdted egyre inkább absztrakt, geometrikus, organikus formákkal dolgozni?*

- Szóval a figurális festészetet idővel – úgy négy-öt évvel a főiskola után – úgy éreztem, kimerítettem a magam részéről. Nem volt már mit hozzáadnom, már csak saját magamat ismételtém volna. Ezért megpróbáltam az engem foglalkoztató témákat, élményeket kissé szabadabban feldolgozni. A nonfiguratív ábrázolásmód nálam is úgy alakult ki, hogy bizonyos formákat leegyszerűsítettem. A zárt formák, mint a kör, ovális vagy szabálytalan formák – a figuralizmusnak, a zárt sziluettnek az alapjai, ezekből a mértani idomokból épülnek fel az alakok. Elejével még elrejtettem bennük némi figuralitást, vagy legalábbis a látható világra utaló valamiféle jeleket – hogy érzékelhető legyen az alak, avagy annak részei, mint a fej, koponya stb. Vagy a tájképnek valamilyen vetülete, visszhangja fellehető – egy horizontális vagy vertikális sáv, amit csak a képkeret szakít meg. Szóval ezt így leegyszerűsítettem, aztán ezek a vonalak duplázódtak, triplázódtak, mígnem önálló életre kelttek, s ehhez hasonlóan a figuralitás alapjaiként szolgáló alakzatok is fokozatosan elveszítették a kapcsolatukat a látható valósággal. A kör már csak kör lett, s nem

például fej. De ez persze felvett új tartalmakat, hiszen a kör önmagában nagyon sok mindent jelenthet, ha megfosztjuk konkrétumaitól, kibővível a jelentéstartományát.

- *Mennyire használtad ezeket a jelképeket tudatosan?*

- Tulajdonképpen kezdetben teljesen ösztönösen, később kezdtem el csak kutatni a mögöttes tartalmukat. 1993-ban Makón voltam művésztelepen, ott került a kezembe Jankovits Marcell és Hoppál Mihály Jelképtára. Nagy élvezettel olvastam, ott eszméltem rá, hogy a saját képeimen megjelenő formáknak is lehet valamilyen jelentésük. Ez a gondolat felszabadított, mert azelőtt is úgy éreztem, hogy ezek nálam sem csak afféle képzőművészeti-formai kísérletek. Mintha utólag fedeztem volna fel saját magamat. Aztán jóval később, 2000 után, amikor a doktori disszertációmát készítettem, Platón *Dialógusát* olvasva világossá vált számomra, hogy jó úton haladtam, mert valóban a kör illetve a gömb a legelső forma, a legáltalánosabb, hiszen a Teremtő nem alkothat egy tökéletlen idomot. Szimbóluma a teremtsésként, az embernek és a világnak, univerzumnak egyaránt. Persze elsődlegesen mindig ösztönösen használtam őket a képeimen, nem arra törekedtem, hogy most jelképekben fogalmazzak meg konkrét irodalmi mondanivalókat. Mindig igyekeztem szem előtt tartani, hogy ezeknek a formáknak van valamilyen tartalmi-jelképi jelentőségük, de azon kívül elsődleges mindig a formai-művészi kivitelezés volt számomra. Úgy gondolom, hogy a művészi formának az ilyen irodalmi vagy eszmei jelentőségén túl is van saját élete, ami több mint jelkép. A jelképet nem mindenki fogja fel, és nem is fontos, hogy mindenki tudja értelmezni, valakinek elég, ha élvezi a formai külsőségeit. Aki nem tudja, vagy nem tudatosítja, hogy mi mienek a szimbóluma, az nyilván más módon áll hozzá: magában újra lefordítja a saját nyelvére, saját értelmezése alapján. Vagyis a jelképek jelentése nem lehet eléggé behatárolt.

Ez volt tehát a középső korszaka a festézetemnek, ahonnan aztán szintén továbbálltam, mivel olyan érzésem volt, hogy ez még mindig túlságosan kötődik a hagyományos festészethez. Állvány, olaj, vászon stb. - ez már nem elég. Triviálisan mondva, a festékek az ilyenfajta mázolására már túlhaladott lett a számomra. Azon gondolkodtam, hogy újítani kéne. Hiába dolgozik az ember modern vagy kortárs szellemben, a technika a reneszánsz és barokk óta tulajdonképpen nem változott, csak másképp kenjük a festéket és más formákat hozunk.

- *Mi az, amire vágytál?*

- Valamilyen új technikára, eljárásra. Mert egy új technika új formákat, újfajta kifejezőeszközöket is hoz magával. Persze közrejátszott az is, hogy akkoriban az anyagi helyzetünk sem igen kedvezett a drága alapanyag megszerzésére. Ugyanakkor a diákjaim is próbálkoztak mindenféle anyagra festeni, s nekem is kezdett motoszkálni a fejemben, hogy a festéket nemcsak vászonra lehet felvinni. S így elkezdtem kísérletezni: papírral, műbőrrel, nejlonnal, míg rátaláltam a hullámpapírra, nagyméretű kartondoboz lapokra, s úgy éreztem, hogy ez nekem nagyon megfelel, mivel leteríthetem a földre, és nem is ecsettel, hanem festőhengerrel tudom a festéket rávinni. Megvolt a lehetősége, hogy a jelzett út - a nagyméretű körök, geometriai alakzatok és egyáltalán a geometria - kiteljesedhet rajtuk. A festőhenger eléggé behatárolt, konkrét nyomot hagy, viszont ez az eljárás mégis nagyon sok variációs lehetőséget, szubjektív és egyéni megoldást tesz lehetővé.

- *A színeid is élénkebbé váltak.*

- Igen, a színekkel is sokféle módon lehet dolgozni, és persze nem olajjal, hanem akrillal csinálom ezeket. Ez a festői korszakom így hát szigorúan geometrikus, racionálisan átgondolt munkákból áll. Viszont mégiscsak tartalmazza az ősi, jelszerű alakzatokat, egyfajta archetipusos megjelenítést.

- *Nekem a térbeliség, a mélység érzete is előjön.*

- Persze, azt is hordozza, láthatsz koncentrikus köröket és alakzatokat, de gyakran használom a spirált is, tehát mindig visszatérek bennük az ősi formákhoz. Mondhatnám, nem a barokk vagy a reneszánsz festészetéből indulok ki ezekben az alkotásaimban, hanem sokkal inkább az őskori művészetből, népművészetből, vagy akár az ún. „primitív” társadalmak művészetéből.

- *Hogy éled meg azt, hogy gömöri művész vagy?*

- Egészen természetesen. Sosem vágytam el innen, bár nyolc évig Pozsonyban éltem mint diák. De nemigen akartam ottmaradni – persze szubjektív okok is közrejátszottak abban, hogy visszajöttem ide, Rimaszombatba, a nagyvárosból. Szerencsére mindig volt műteremre lehetőségem. Igaz, kiállításra, karrierbéli sikerekre már kevésbé, most mégis úgy érzem, hogy ez egyáltalán nem hátrány, sőt a nyugalom szempontjából kifejezetten előnyös. Manapság pedig a kapcsolatfenntartás már nem jelent problémát. Természetesen az is fontos szerepet játszik ebben, hogy tizenöt éve Besztercebányán tanítok az egyetemen és az akadémián is. Nem vagyok elszigetelve, hiszen az a heti három nap, amit ott eltöltök a kollégákkal, untig elég, s mindig jólesik visszajönni a magam zárt, nyugodt otthonába.

- *A tájhoz milyen személyes kötődésed van?*

- Nagyon szeretem, szerintem ez az egyik legszebb táj amit ismerek – nincsenek túl magas hegyek, nem egy monoton síkság – a táj sokat jelent számomra. Azért a műveimben is talán érezhetően visszaköszön a gömöri táj, nemcsak a korábbi tájképeimen, hanem az újabbakon is – gondolok itt eleve az itteni táj ritmusára, hullámzására.

- *Az ún. „gömöri hullámzás” már Bacskai Bélánál fogalomná vált.*

- Igen, Bacskainál is. S ez az a formai gazdagság, ami itt van körülöttünk és méríthetünk belőle.

- *Milyen terveid, céljaid vannak még?*

- Szeretném, ha az emberek látnák, amit csinálok. Ha nem is mindenki fogékony rá, azért legalább azok, akik értik és értékelik az ilyesmit. Jó lenne több helyen és jó helyeken kiállítani. De ez, gondolom, minden képzőművésznél így van. Lehet, hogy az idén valami sikerül.⁶

- *Te mit nevezel jó helynek?*

- Azt, ahol közönség – jó közönség van. Értő közönség. Itt Szlovákiában nem sok ilyen van. Isten tudja mért, de talán az általános kulturális szint nem kedvez a művészetnek. Gondolom, ez Magyarországon talán már valamivel előbbre van, bár az utóbbi időben nem igazán figyelem az ottani eseményeket, keveset járunk át. Reméljük, hogy azért ez még fog változni. Vannak rá jelek. A festészet, legalábbis az utóbbi időben, kezd megint előtérbe kerülni. A 90-es években nagyon háttérbe szorult. Ma meg már akadnak gyűjtők is, úgyhogy az ember mégiscsak kap némi visszajelzést a munkájára és ez pozitívan hat.

- *Mindig voltak és vannak is dívatok, amik lesöpörnek, vagy éppen visszahoznak valamit a művészet színterére.*

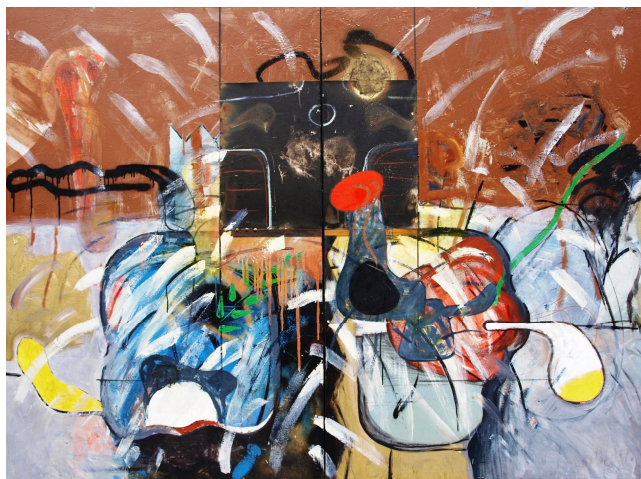
- Persze, azt el kell felejteni, hogy az ember csak a mának dolgozzon. Nem a dívat kell hogy a legfontosabb legyen, meg hogy az embernek most legyen sikere. A művész mindig úgymond az „örökkévalóságnak” kell hogy alkosson, hogy amit megteremtünk anyagi formában, az működni tudjon évtizedek vagy évszázadok múlva is az elmúlásunk után. Hiszen nem szabad elfelejteni, hogy a képzőművészetnek ez a küldetése. Az azonnali siker nem biztos, hogy olyan jó és maradandó értéket takar.

- *Hogy érzed, mennyire tudsz beilleszkedni a kortárs művészetbe?*

- Valamennyire talán. Bár amit én csinállok, az inkább radikális festészet. A kortárs művészet egyes fiatalabb képviselői technikailag visszatértek a hagyományos festészethez, amely sokkal inkább közönségcsalogató, mivel gyönyörködni lehet a kép realiztikus kidolgozásában, akárcsak a régi képeken. Amit én csinállok, az viszont radikálisan modernista, ezért is nehezebb befogadni. De lehet, hogy valakinek pont ez kell...

Jegyzetek

- ¹ Gabriel Viktor KURILLA (1947, Losonc) Rimaszombatban élő képzőművész.
- ² Štefan BAZOVSKÝ (1929, Hnúšťa-Likier - 2003, Rimaszombat) festőművész, pedagógus.
- ³ BACSKAI Béla (1935, Perse - 1980, Guszóna) festőművész, a nógrádi és gömöri tájjal összeforrt művészete, legjelentősebbek nagyméretű akvarelljei.
- ⁴ DÚDOR István (1949, Deresk - 1987, Tornalja) gömöri festőművész, a gömöri táj festője.
- ⁵ HALÁSZ-HRADIL Elemér (1873, Miskolc - 1948, Kassa) festő és grafikus, Münchenben és Párizsban végezte tanulmányait.
- ⁶ BALÁZS István 2010 decemberében és 2011 januárjában három egyéni kiállítást rendezett Pozsonyban, három különböző helyszínen, amelyek életművének keresztmetszetét mutatják be. Munkáiról egy terjedelmes katalógus is megjelent.

BÓDI KATALIN

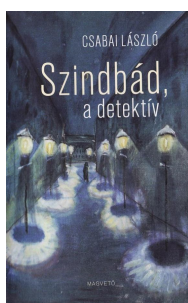
Mítoszteremtés haladóknak

Csabai László: *Szindbád, a detektív*

A könyv címe krimit ígér, a főhős néven nevezése pedig nem enged egykönnyen Krúdytól ellépni, vagyis már a könyv kinyitásával az olvasóra áramlanak az irodalmi kontextusok, amelyek játéka az utolsó oldalig megmarad, de sosem válik megterhelővé vagy kínosan erőltetetté. Csabai László

második kötete a nagypróza lehetőségét felmutató novellagyűjtemény, amelynek főhőse Szindbád, a nyárligeti detektív, aki egy fiktív magyarországi kisváros második világháború előtti éveinek eseményeit mutatja meg saját történetében, a nyomozás különös perspektívájából. A tizennégy novella olvasásában izgalmas szerep jut az olvasónak, ami nem csupán a krimiolvasás pozíciójából adódó titokfejtés tevékenysége, ugyanis a szövegek egyik esetben sem redukálhatók a rejtély megoldására vagy a leleplezés örömére – bár fordulatokban egyáltalán nincs hiány.

Csabai László Szindbád-történetei sajátos módon értelmezik a krimi, amelynek műfaji kerete természetesen a bűntény feltárása és megoldása köré rajzolható, a bűncselekmény, a tettes és a karakteres nyomozó hármasságával. A bűnügyi történetek sajátja a jellemzően városi környezet különleges, in-

tenzív atmoszférája, amely különös szövedékként foglalja magába az események jellemzően bonyolult hálózatát. A krimikben a városi tér jellemzően heterotópiaként van jelen, vagyis epikus funkciója nem csupán az elbeszélés cselekményreferenciáinak megteremtésében van, hanem a me-

taforikus szövegszervezésben. A *Szindbád, a detektív* elbeszéléseiben mint-hogyha a heterotopikus tér maga generálná a bűneseteket, mert okot ad azok elkövetésére, s ennek képe Szindbád bűnfeltáró tevékenységéből kiáradó gondolatmenetében rögzül egy sajátos társadalomrajz megteremtésével.

A klasszikus krimi műfajával való játékot erősítik a novellákban megjelenő bűnesetek is, amelyek jellemzően nem krimiszerűek, nem klasszikusan borszongatók, sokkal inkább családi drámák, apró félreértések, kisszerű bosszúvágó vagy éppen hétköznapi ravaszságok állnak a háttérükben; olyan ismerős történetek, amelyek ebből az időbeli távolságból szemlélve különösen erőteljes vonalakkal vázolják fel az emberi viselkedés anatómiáját. Borges a krimi meghatározásában a nyomolvasást az olvasás allegóriájának tekinti, hiszen az olvasó a főhőshöz hasonlóan nyomoz-

zást folytat a rejtély után, amely ráadásul a szöveg önnön nyelvi anyagában is jelen van, így az olvasás tétje túlmutat a bűneset megfejtésén.

„Bagdadban is olyanok a népek, mint Nyárligeten, azok mindenütt hasonlóak [...]”: ezzel az elmélkedéssel kezdődik a (*három testvér háza*), vagyis a kötet első darabja, amely világosan megjelöli a történetek helyszíneit: a gyermekkori emlékekből körvonalazódó közel-keleti nagyvárost, és a felnőttként újra birtokba vett szülővárost, amelyek szinte minden novellában egymásra tükröződnek bizonyos jelenségek megértési folyamatában, de kifejezetten nem az elvágyódás hamis nosztalgiájával: „Paulina kisasszonynak hívják, pedig volt férje. Amíg el nem hagyta Paulinát a nő húgáért. Nyárligeten szokás kicsapongva a rokonságból választani. A nőre rá van írva a szenvedés, ami persze rögtön megszépíti csontos arcát. A szoknyából kilógó lábfeje is csontos. Erekkal barázdált. Száraz. Ez viszont nem tetszik Szindbádnak. Ha a bagdadi nagy hammamba valaki ilyen megviselt bőrrel lépett be, a tellak soron kívül hívta a gyúróasztalra, és azonnal dagadozó szappanhabbal borította be meggyötört testét. A kezelésbe vett arcát ezért nem lehetett látni, de az először fájdalmas, majd megadó, majd ujjongó nyögésekből követni lehetett, milyen újjászületésen megy át test és lélek.” (félreértés, 37–38.)

A nyomozati tárgyá váló bűncselekményekkel párhuzamosan a nyomozó története is kibontakozik, így végül sajátos világlátásának megismerése és a végeredményben mitikussá torzuló város képzeletbeli megteremtése válhat az olvasás igazi tétjévé. Szindbád nyomozásai során bejárja a város szinte mágikusan organikussá átlényegülő bonyolult szövetét, külső és belső tereket, polgárházakat, gimnáziumot, polgármesteri hivatalt, a várost határoló tó menti nyomorúságos kuny-

hókat, a bordélyt, a városházát, a korzót, amelyek ebből a különös perspektívából egészen másként mutatkoznak, mint egyébként, a hétköznapi rendbe tagozódva. A dolgok összefüggéseinek lassú, már-már meditatív megfigyelése hatásosan kapcsolódik össze a novellák egyes szám harmadik személyű elbeszélésével, amely rendre rögzíti Szindbád gondolatmenetének áramlását, s legtöbbször jelen időben szólal meg, kameraszzerűen rögzíti a nyomozó által érzékelt látványt s az ebből következő cselekményeket: „Kiles az ablakon, itt vannak-e már az oroszok a téren, de csak a Sárkányölő-szobor alatt szuronyos puskába kapaszkodva álldogáló magyar bakákat lát. Úgy látszik, a géppisztolyok aránytalanul nagy rikoltása van, tapasztalatlanoknak nem bémérhető belőle a forrás. Legalábbis a bakák nem idegesek. Vagy talán már minden mindegy nekik is? Szindbád kézbe veszi a ciánkapszulát és szolgálati fegyverét. A browning csövét szájába dugja, és elképzeli, hová fröccsenne az agyveleje. Nincs kedve meghalni továbbra sem, mégis lehetségesnek tartja, hogy meghúzza a ravaszt.” (fényképek, 368–369.)

A pásztázó tekintet, az elbeszélésbe integrált gondolatfolyam és a jelen idejű elbeszélés a párbeszéd sokaságával gyakran felidézik a filmes technikákat, de korántsem a szépirodalmi narráció összetettségének kikerülési szándékával, hanem sokkal inkább a novellákban megkonstruált világ érzékletes ábrázolása végett: „- Hová telepedett elsőnek? Beszéljen már, ne dühítsen! - ... nem emlékszem ... mondjuk, szereti, ha meglovagolom ... - Másszon az ölembe - rendeli, s mikor Elvira félénken, még csak egyik combbal fölé merészkedik, határozott lökéssel nyeregbe billenti. - Hajolgatott leföle? - Hogyne hajolgattam volna drága felügyelő úr, de az ég szerelmére, engedjen el ... ! Nem engedi. Kiderül, Elvira tett egy

180 fokos fordulatot a gróf ágyékán, aztán négykézlábra állt. Ezeket mind megcsináltatja vele, s közben csupán az érdeklő, van-e olyan pozíció, melyben a nő eltakarja előle a kabáttartót. Nincs. Akkor sem, ha testét balra csavarva dől rá. – Köszönöm – tolja le magáról. A nő zavartan, a detektív csalódottan szuszog.” (a *Lupanarium*, 195–196.)

A rejtélyek generálódásában és lelepleződésében, amint már említettem, lassan kirajzolódik a város már-már mitikus hangulata, amelynek megteremtésében a vizsgálódás jellegzetesen meditatív perspektívája elsődlegessé válik. Az egyes történetek háttérében olyan rendkívül gazdag kultúrtörténeti tabló áll, amely persze világosan megmutatja a szerző elszánt kutatómunkájának precizitását. Ugyanakkor zsenialitását is bizonyítja, hiszen ez az összetett tudásanyag nem csupán önmagáért, a tudás értékeért és rögzítéséért fontos, hanem kifejezetten izgalmas és szórakoztató, mert összekapcsolódik Szindbád karakterének és történetének megismerésével, illetve a korabeli társadalom szinte mikrotörténeti leírásával, ami a közhelyes tudásunkból rendszerint hiányzik. Például Szindbád hosszas élvezeteket hozó étkezései nyilván Krúdyt idézhetik, ám Csabai László novelláiban a nyomozó különös táplálékai sokkal inkább a kulturális felejtés megakadályozásáról, a főhős jellemzéséről, és nem utolsósorban a szövegek rétegzettségéről szólnak, sosem nélkülözve a finom, intellektuális humort: „Szindbád megszédül a boldogságtól, s mikor meglátja a tálnyi, ropogósra sült halfejet, nagyot kordul a gyomra. Nehéz nem azonnal felfalni az egészet. De a detektív trenírozva van a türelemre. Szájába veszi az elsőt. Engedi, hadd adja le a felszín, amire képes, s csak utána roppant. Nem radikálisan, csak annyira, hogy megrepedjen a koponyatető, és kifolyjon az alatta lévő cellákból az ízletes telítődött olaj. Ebből már érzi, hogy

valóban egészséges környezetből származó példánnyal van dolga. Most rágófogaival összetöri a kopolyút. Remek a ropogás, friss és megfelelőre sült hal. És aztán a szívás. A hal koponyájában több íz van, mint a többi részében együttvéve. Nem csoda, ha Szindbádnak le kell hunynia a szemét az élvezettől.” (szegény Teodóra, 238.)

Hasonlóképpen aktív olvasói jelenlétre van szükség a novellák által felkínált másik izgalmas szövegjátékban is: az elbeszélésekben rendre felbukkan a krimi műfaji sajátosságaira történő ironikus reflexió. Érdekes ismét Borgesre utalni, aki szerint a krimi olyan sajátos olvasót ír a szövegbe, aki alapszinten ismeri és azonosítja a detektívtörténetek műfaji kódjait, s számára az olvasás öröme éppen ezeknek a műfaji kereteknek a felismerése adja, amely egyúttal a szöveg által felkínált játékba való belemerülés is. Amikor Eufrozina, Szindbád egykori szerelme arra figyelmezteti a detektívet, miként is kell leleplezni az emberek viselkedését, miközben a férfi a férj megbízásából figyeli a csalfa asszonyt, ez az olvasói játék éppen a szövegben felbukkanó ironia megértésével gazdagodhat:

„– Jegyezd meg: kávéházi teraszon az emberek nem a kávéval, nem is egymással, hanem azzal foglalkoznak, ki bámulja őket, vagy legalábbis melyik ismerős tűnik föl. Tehát fél szemünk mindig kifelé sandít. A kávéházazókat mindig belső helyiségből kell meglesni, arra nem fordulnak. Én tanítalak? Én vagyok detektív vagy te? Jól van, nem is baj, hogy téged bérelt föl az az ostoba férjem. Rég beszélgettünk. Hívj meg ebédre! Te megteheted. Gyanún felül állsz. Már amennyire ez nálunk lehetséges. (privát ügyek, 314.)

A Szindbád, a detektív elbeszélései úgy egyesítik a különféle irodalmi és tágabb kulturális hagyományokat, hogy a történelmi krimi műfaja különösen gazdag kerete lesz az egyes novelláknak, ame-

lyekből, azon felül, hogy magyarázatot adnak hősünk nevére (hangsúlyozva a Krúdy-hagyománytól való sajátos, nem egyértelmű, de kinyilatkoztatott távol-

ságot), a folytatás lehetőségét is magukban rejtik a kifejezetten megrázó utolsó történettel.

(Magvető, Budapest, 2010)

BARNA PÉTER

Szószátyár minimalista

Chuck Palahniuk: *Altató*

Chuck Palahniuk 2002-es *Lullaby* című regényének fordítására a magyar olvasóknak 2010-ig kellett várni, amikor is a Cartaphilus Kiadó magára vállalta a feladatot, és Totth Benedek fordításában megjelentette a kultuszíró könyvét. Palahniukot minimalista szerzőként tartják számon, ebből kifolyólag én is ennek a legfőképpen Amerikában hódító, a posztmodern írástechnikát felváltó irányzatnak a főbb jellegzetességei felől vizsgálom az *Altatót*, természetesen úgy, hogy e kritikának nem lehet feladata eldönteni, vajon a szerző írásművészete mennyire titulálható minimalistának.

A kompozíció egyenetlensége, a fejezetek számainak rapid elvarrása, a befejezetlen, sokszor radikális hirtelenséggel véget ért betéttörténetek, a lyukasnak tetsző szövegkorpusz mind-mind olyan jegyek, melyek tipikusan az amerikai minimalista próza sajátosságai, nem beszélve az alapvető tematikáról, a globalizáció, a kapitalizmus, valamint napjaink tömegkommunikációjának és

társadalmának pellengérré állításáról. Az előbb felsorolt jellemzők Palahniuk regényére egytől-egyig igazak. A központi alakokról keveset, a mellékszereplőkről pedig szinte semmit nem tudunk meg. Az elnagyolt, néhol abszolút módon hiányzó jellemábrázolás, a karakterek kiépítése szintén egy tipikus attribútum, mely az amerikai minimalista prózára jellemző. A cselekmény egyrészt akadozik, másrészt átkötések híján bontakozik ki: az újságíró-tematika Streater és Helen megismerkedésével szinte vég nélkül válik lényegtelenné, Osztriga kiválása sincs sem felvezetve, sem megmagyarázva, a két főszereplőt összekötő szerelmi szál kifejtése pedig szintén csonka marad. Ami az alapvető szövegszervező elvet illeti, az a jellegzetesség, hogy „mindig történik valami; a szereplők szüntelenül kifejtenek valamiféle aktivitást, párbeszédet bonyolítanak, sorsuk alakításával próbálkoznak” (ABÁDI NAGY Zoltán: *Az amerikai minimalista próza*. Bp.: Argumentum,

1994. 295.), szintén fokozottan jellemző az *Altatóra*. Valóban dinamikus a szöveg, a regény második fele pedig felér egy utazási regénnyel: a négy főszereplő éjt nappallá téve utazik a végső cél elérése érdekében. A szöveggel együtt az olvasó is rohan, a diegézis eme kiéleződésének köszönhető az is, hogy nehéz megszakítani az olvasást.

Eddig csak olyan szövegszervező elveket mutattam be, amelyek azt igazolják, hogy Palahniuk regénye minimalista műként definiálható, azonban legalább ilyen számottevő érvek vannak azon az oldalon is, amelyek éppen ezt cáfolják. Az egyik, hogy míg a minimalizmusra „főleg a szemlélő-regisztráló irányultságú” (ABÁDI NAGY, *i.m.* 313.), szűkszavú, csakis a legszükségesebbekről hírt adó és bármiféle közvetlenségtől, mindentudástól elhatárolható elbeszélői pozíció a jellemző, addig Palahniuk narrátora számtalanszor végzi el az interpretációt az olvasó helyett is, sőt, a narratív stratégia sokszor kifejezetten szószátyárnak mutatkozik. Erre példa: „A tudósok szerint az ókori görögök úgy hitték, a gondolataik nem tőlük származnak. Ha valami gondolatuk támadt, azt valamelyik isten vagy istennő parancsának tekintették. Apolló szólt, hogy viselkedjenek bátran. Athéné szólt, hogy habarodjanak bele egymásba. Ha manapság az emberek meglátják egy tejfölös chips reklámját, máris rohannak a boltba, hogy megvegyék; de ezt most szabad akarattal hívják. Az ókori görögök legalább nem áltatták magukat.” (27.); „A szabad akaratról beszélnek. Hogy létezik-e olyan, vagy mindent Isten sugallatára teszünk, mondunk és akarunk? Létezik-e szabad akarat, vagy a tömegmédia és a kultúra irányít bennünket, a vágyainkat és tetteinket, születésünk pillanatától fogva?” (235.)

A másik meghatározó, és a vélt vagy valós minimalista koncepciót alapvetően cáfoló szegmens az allegória konstruálásának szándéka. Az alapintención nyilvánvalóan egy utópisztikus allegória megvalósítása volt, amelynek legfőbb kérdése, hogy milyen lenne a világ zene, internet, televízió, általában véve a nyilvánosság, a média nélkül. A posztmodern allegorizáló természetével ellentétben a minimalizmus abban is megújul, hogy abszolút mértékben negligálja az allegória használatát. Mondanivalóját a tényekre koncentráló, darabos, száraz, képeket felvillantó, mondanivalót teljes mértékben transzparenssé tevő koncepció a jellemző, a minimalista író „se komoly se ironikus formában nem érdekli az allegorizálás. Az új stílusnak elege van a nagy képletekkel folytatott játékokból, tehát nem képletesít [...] a minimalizmus visszatér a közvetlenül érzékelhető, mindennapi valósághoz, olyan világot teremt (privatizáló és metafizikátlanító redukcióval), mely önmagáért létezik, nem mögöttes esszenciákért és szignifikanciákért. Így ebből allegória nem születethetik.” (ABÁDI NAGY, *i.m.* 339-340.)

Az *Altató* allegorikus szándéka tehát korántsem minimalista vonás, nem beszélve arról, hogy az allegorézis megvalósítása is meglehetősen elhibázott – kijelenthető mindez attól eltekintve is, hogy egy irodalmi szöveg természetes közegéből, a nyelvből adódóan, nem lehet más, csakis allegória. Ha elsősorban egyfajta parabolikus történetként érdemes olvasni a könyvet, létjogosultságát veszítik az afféle túlírások, mint a következő gondolatmenet: „Senki sem hajlandó elismerni, hogy zenefüggők lettünk. Az nem létezik. Nincsenek zene-, tévé- és rádiófüggők. De valahogy mégis egyre több kell mindenből, több tévécsatorna, nagyobb képernyő, nagyobb

hangerő. Nem bírjuk ki ezek nélkül, de nem vagyunk függők, á, dehogy.” (25.) A túlzottan irányított és erőltetett hasonlatok is inkább leleplezik, semmint burkolják a tényleges mondanivalót: „Helen úgy mászott bele a fickóba, ahogyan a tévé mászik bele az emberbe.” (250.); „Osztriga megszállja Helent, ahogyan egy hadsereg egy várost. Ahogyan Helen megszállta az Őrmestert. Ahogyan a múlt, a média, a világ megszáll téged.” (260.)

Egy allegória esetében az ilyen és ehhez hasonló tanító szándékú, nyilvánvaló kritikát megfogalmazó kijelentések rendkívül feleslegesek, ugyanis az allegorikus történet lényege éppen az, hogy a felszín alatti valóságot kívánja megmutatni úgy, hogy a mélyszerkezetet egyáltalán nem, vagy csak ritkán fedi fel. Ha Palahniuk szándéka az volt, hogy egy parabolikus boszorkánytörténet felhasználásával eljátszik azzal a gondolattal, hogy milyen lehet az élet tömegkommunikáció, médiajelenlét nélkül, tanácsosabb lett volna jobban kidolgozni magát a cselekményt, tehát az allegóriát. Az egyéni reflexiók tömkelege viszont azonnal lerombolja az allegorikus jelleg létjogosultságát. Az *Altató* így csak részben teljesíti alapvető feladatvállalását is: utópia helyett csak annak előzményét, pár ember uralkodóvá, teremtővé vagy pusztítóvá válásának folyamatát, az ezekkel járó dilemmák és perspektívák felvillantását vállalja, anélkül, hogy kitérne mindennek következményeire a globális társadalom perspektívájából is. A történetet a narrátor csak formálisan zárja le, ez azonban sokkal inkább okoz hiányérzetet, mint kényszer a továbbgondolásra. Az allegória tehát sem kifejtve, kiaknázva, sem befejezve, lezárva nincs.

A legfőbb dilemma talán azonban mégsem a regény minimalista-nem

minimalista voltának bizonyítása vagy eldöntése, hanem hogy milyen interpretációs hozzáállással közelítsünk a regényhez: a legfőbb alkotásesztétikai, kompozicionális kérdéseket megmagyarázzuk a minimalizmuson keresztül, és végső soron dicsérő attitűddel zárjuk le az értelmezést, hiszen minimalista regényként valóban funkcionálhat a szöveg. Vagy nem vesszük figyelembe mérvadó perspektívaként az áramlat hatását, és tabula rasa olvasással, „átlagolvasói” hozzáállással értékeljük a szöveget: ez esetben meglehetősen negatív, lesújtó kritikával kell ugyanis illetnünk a Palahniuk-regényt. Én a továbbiakban az utóbbi lehetőség irányából közelítek a szöveg felé.

A sztori, bár néhol érdekes és rész, nem mondható túlzottan újszerűnek vagy fantáziadúsnak: adott egy újságíró, akinek rejtélyes csecsemőhalálokról kell cikksorozatot írnia. Carl Streater rájön, hogy a halál kiváltója nem más, mint egy altatódal, ami a *Versek és mondókák a világ minden tájáról* című könyvben olvasható, eredetileg pedig az ősi kultúrákban használták, abból a célból, hogy véget vessenek az éhező gyermekek, sebesült harcosok, haldoklók szenvedéseinek, vagy megóvják a Földet a túlnépesedéstől. Aki meghallja, azonnal meghal. Ennek felismerése után tehát Streater élet és halála lesz, csakúgy, mint Helen Hoover Boyle, aki egy boszorkány, és tulajdonképpen bérgyilkosként dolgozik: befolyásos emberek bérelnek fel, hogy az altató segítségével semmisítse meg ellenfeleiket. Melléjük szegődik még Helen titkárja, Mona, valamint az ő szerelme, Osztriga, aki tipikus hippi jellem, megszokott világmegváltó gondolatokkal. Miután az újságíró-tematika egy csapásra megszakad és pillanat alatt a négy főszereplő is megismerke-

dik, elindulhat egy hamisíthatatlan road story, mely során egyrészt mindenki eljátszik a gondolattal, vajon a mondóka segítségével hogyan tudná jobbá/rosszabbá varázsolni a világot, másrészt mindenki részt vesz abban a hadjáratban, aminek célja, hogy a még fennmaradt altatódal-példányokat elégessék. Közben persze egy nekrofil mentős is a dal birtoklója lesz, ki is sajátítja magának, aztán Osztriga egy szempillantás alatt leválik a csapatról, és felvállalja a gonosz megtisztelő szerepét. Az egyetlen dicsérhető, bár a figyelmes, dörzsölt olvasó számára éppen gyenge csavar az a momentum, amikor kiderül, hogy az altatódal ellenzere (amiről addig azt hitték, hogy az *Árnyak könyvében* van), valamint számos más varázsige magának Helennek a kultikus naplójában található, csak nem látszik az írás, ugyanis mindenféle kétes eredetű anyaggal vetették papírra. Osztriga és Helen végül közellenség lesz, Streater és a már halott, ám egy varázsige segítségével egy Őrmester testébe bújt Helen felkészül megkeresésükre, hogy aztán a regény formális zárással érjen véget.

Az előzetes híresztelésekkel ellentétben nem éreztem megrázónak, brutálisnak, esetleg meghökkentőnek, vagy lesújtónak a történetet. Bár maga a cselekmény adott lehetne ahhoz, hogy ezeket a jelzőket okkal használjuk (gondolok itt elsősorban a töménytelen mennyiségű halálesetre), azt az atmoszférát, stílust, szövegbeli felépítettséget, ami mindezt képes megjeleníteni, nem másnak, mint az íróknak kellett volna megteremtenie. Nos, Palahniuknak ez finoman szólva sem sikerült, sőt, mondhatom, abszolút mértékben hidegen hagyott a történet, egyszer sem állt el a lélegzetem, a katarzis átélésének pedig még csak a lehetősége sem környéke-

zett meg. Nem beszélve arról, hogy amit a *Harcosok klubjának* megírása után még újszerűként lehetett definiálni, az mára már csupán agyonkoptatott, untig ismert gondolatok tömkelege, ráadásul az író még csak véletlenül sem engedi meg az olvasónak, hogy gondolkodjon egy kicsit, ne adj' Isten kihívásnak érezze felfedni a könyv primer példaértékeit. Az olvasás közben tudatlannak éreztem magam, akinek még azt is a szájába kell rágni, hogy mit jelenthet az a globalizáció.

A didaktikus szándék olyan mértékű túlkapasárról van szó, mely már-már megalázza a befogadót, aki joggal teheti fel a kérdést: miért nem hagyja a narrátor, hogy töprengjek kicsit? Egyáltalán akkor miért olvasok? A szöveg mindent elmond, mindent kifej, kétségbeejtően és zavaróan meggátolja a befogadás élvezhetőségének minimális szintjeit is. az *Altató* olvasójának nem kell tartania attól, hogy a könyv legfőbb jelentésrétegeit neki kell lehámoznia az allegorikusnak mondható történetről, hiszen az író fejt fel az összes relevánsnak gondolható, csupán az interpretáció folyamán megérthető gondolatiságot. A narrátor számtalanszor végzi el az interpretációt az olvasó helyett is, a narratív pozíció sokszor kifejezetten szószátyárnak mutatkozik: „A szabad akaratról beszélnek. Hogy létezik-e olyan, vagy mindent Isten sugallatára teszünk, mondunk és akarunk? Létezik-e szabad akarat, vagy a tömegmédia és a kultúra irányít bennünket, a vágyainkat és tetteinket, születésünk pillanatától fogva?” (235.)

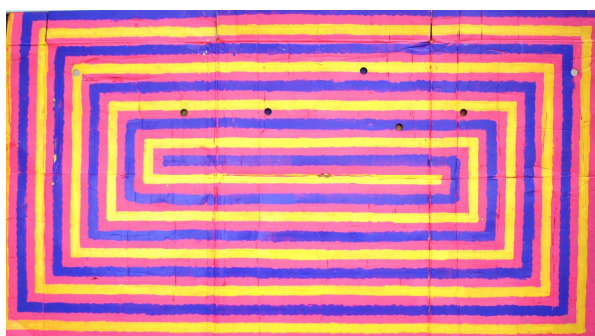
A filozófiai háttér, ami jelen esetben nagyrészt kimerül a globalizáció, a kapitalizmus, valamint napjaink tömegkommunikációjának és társadalmának kritikájában, untig hallott, új gondolatot abszolút nélkülöző, ráadá-

sul a narráció sajátosságainak köszönhetően erőszakos didaxistól is motivált. Az egyetlen érdekességet talán azok a részek nyújtják, melyekben az altatódal felhasználásának különböző, a szereplők által képviselt alternatíváiról van szó. Az eltérő, korántsem triviálisnak mondható nézőpontok ütköztetése érdekes dialógusokat generál, Streater és Osztriga filozófiájának radikális eltérése pedig a későbbi konfliktusok forrása lesz – míg előbbi célja, hogy a gyilkos ének ne kerüljön senki más birtokába, utóbbi főleg a föld túlnépesedésének megakadályozására, az emberi faj gyors kipusztítására használná fel: „– Én egy kibaszott hazafi vagyok – mondja Osztriga, és kinéz az ablakon. – Az altatódal áldás. Mit gondolsz, miért született meg egyáltalán? Emberek millióit fogja megmenteni a rájuk váró lassú és gyötrelmes haláltól, a járványoktól, az éhínségtől, az aszályoktól, a napsugárzástól és a háborúktól.” (170.)

Minimalista regény, road story, bestseller, krimi – több műfaji kategória, több olvasási lehetőség is adott tehát.

Az alapvető lehetőségek kódolva vannak a szövegben, a legfőbb gond éppen az, hogy az író nem tudta ezeket teljesen következetesen véghezvinni, kiaknázni. A minimalizmus hatása nyilvánvaló, de sem az utazási szál, sem a krimire jellemző izgalom, titokzatosság, sem a bestseller szövegalkotó eljárásai nem mérvadók. Lehet, hogy az *Altató* könnyed, bármiféle erőfeszítés nélkül feldolgozható olvasásélményt ad, elhanyagolhatóan kevés olyan jegyet hordoz azonban, mely alapján azt mondhatnánk, hogy érdemes elolvasni a szöveget, mert gyarapodunk általa. Palahniuk egyébként is tömegtermelésben ontja a könyveket, ami nem a minőségről árulkodik, ennek következtében akarva-akaratlanul is elgondolkodunk azon, hogy talán ő sem más, mint az íróvilág popkulturális szereplője, a nagyközönséget kiszolgáló kultikus alkotója, akinek munkássága éppen az ellen szól, amivé válik.

(*Cartaphilus, Budapest, 2010*)

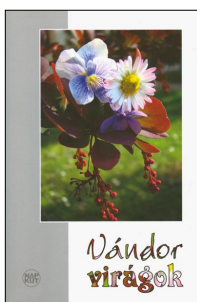
CSONGRÁDY BÉLA

Egy műfordító „jutalomjátéka”

Vándorvirágok. Bolgár szavak és színek
Szondi György közvetítésében

Azt tartják, hogy az írások első – és a persze befejező – mondatai különösen fontosak, de nem árt, ha a köztük lévő szöveg is érdemes a figyelemre. Az alábbi recenzió esetében többféle felütés kínálkozott. Mindenekelőtt az a kérdés, hogy mennyire ismert – ismert-e egyáltalán – Magyarországon a bolgár irodalom. Környezetünkben tud-e valaki akár egy író, költőt is említeni e irodalom képviselőjében? Talán a 19. századi nemzeti újjászületés költőjének, a Petőfi-sorsú szabadságharcosnak, Hriszto Botevnek a neve cseng ismerősen némelyek számára. És a huszadik századból, a mai szerzőktől? Bizony sok hely maradna kitöltetlenül egy tesztlapon.

Lelkiismeret-furdalásunk – ha egyáltalán ez ügyben van valakinek ilyen érzése – mérséklésére különféle magyarázatok kínálkoznak, bármelyiken lehet elmélkedni. Lényeg, hogy abból az antológiából, amely nemrégiben *Vándorvirágok* címmel jelent meg, egy-csapásra sokat tehetünk hiányos ismereteink pótlása érdekében. Csakhogy egy olyan gyűjteményt, amelynek kilencven szerzője van, és mintegy kétszázötven évet fog át hogyan lehet olvasásra ajánlani? Kit és mit lehet kiemelni a háromszázharminc oldalból? Igazság szerint mindenkit és mindent említeni kellene, de ez nemcsak az ész-

szerű terjedelmi korlátok miatt lehetetlen. S e felvetés – azaz, hogy lehet-e hitelesen és meggyőzően ismertetni egy ilyen kötet tartalmát – máris egy újabb elgondolkodtató bevezetés-variációt jelent. A harmadik variáns pedig – s ez lett a „befutó” – a fordításra, fordításokra koncentrálni, annál is inkább, mert ez esetben egyetlen személy követte el valamennyi mű, szemelvény magyarra ültetését.

Szondi György „jutalomjátéka” ez a kötet. Azé a műfordítóé, irodalomtörténészé, nyelvtudományi kandidátusé, költőé, aki ezernyi szálon kapcsolódik a bolgár kultúrához. A hetvenes évek elején végzett az ELTE Bölcsészettudományi Karának magyar-bolgár szakán és különféle beosztásokban – lektorként, aspiránsként, vendégtanárként – több alkalommal is dolgozott, végzett tanulmányokat Szófiában. Mintegy harmincöt éve tolmácsolja a bolgár irodalmat a magyar olvasók számára, és nyelvkönyvek társszerzőjeként, kiadványok szerkesztőjeként is igyekszik interpretálni, népszerűsíteni a balkáni nép írásbeliségének értékeit. Amint éppen e kötet utószavában megjegyzi, több mint négyszáz bolgár író, költőt szólaltatott meg eleddig anyanyelvén. Ugyanott utal arra is, hogy mások ösztönzésére – „szedjed már csak össze egyszer!” – rugaszkodott neki, hogy keresztmetszetet

készítsen, afféle pályáívet rajzoljon három és fél évtizedes műfordítói munkásságából. Vagy ahogyan remélte: „színes magyar szőttesét” nyújtsa „bolgár próza-, vers- s drámaszövegeknek.”

Mint már szó esett róla, ebben a műfordító kedve, ízlése szerint összeállított antológiában kilencven mű szerepel teljes egészében vagy egy-egy részlet erejéig. A népköltészeti bevezetőt követő első szerző, Paiszij Hilendarszki 1722-ben született, az ő szláv-bolgár történelméből négy oldal került e válogatásba. A kortárs irodalmat viszont az 1978-ban született Galina Nikolova költő képviseli legfiatalabbként. Kettőjüket az a bizonyos – más vonatkozásban már ugyancsak említett – két és fél évszázad válaszja el. Minden nép életében és irodalmának kialakulásában, így a bolgárban is, fontos szerepet játszott a népköltészet, amelyből Szondi György ebbe a kötetbe három verset válogatott be, és – nyilván nem véletlenül – mindháromnak van magyar vonatkozása. A *Szörnyű zendülés*ben a török hatalmas hadával – amelyik Európa azon a táján még több keserűséget okozott, mint az északabbi országokban – való viaskodásból a bolgárhoniak az „[...] oláhokhoz, Bogdánföldre, / magyarok rónás honába [...]” menekülnek. A *Rada* viszont éppen annak a magyar seregnek állít emléket, amelyik Zlatica falunál szenvedett fagyhalált. A *Buda vára* címében is jelzi a helyszínt, ahol Grujo ifjú bolgár vitéz tömlöcben raboskodik vállalán a szép sólyommadárral...

Az egyéni karakterű bolgár líra első jelentős alakjai között tartatik számon Petko Szlavejkov (1827-1895), annak ellenére, hogy a *Fejérlábú lány forrása* című balladisztikus versében – amely Gergána önfeláldozó, szó szerint sírig tartó szerelméről szól Nikola iránt – még a népi hagyományok erőteljes

hatása is felfedezhető. Ljuben Karavelov (1834-1879) a bolgár forradalmi emigráció egyik vezéralakjaként a prózaírásban járt az élen. *Doncso* című írásának részlete a hazaszeretet példázatának tekinthető. Érdekes, hogy a hazafias bolgár líra legnagyobb alakjaként számon tartott Hriszto Botev (1648-1876) helyütt ugyancsak prózával szerepel, amely a pénz mindenhatósága ellenében megszólaló jelképes történet. Nagyon fontosak – nemcsak a *Vándorvirágok* kötet, de a bolgár történelem megismerése szempontjából is – Zahari Sztojanov (1850-1889) feljegyzései a bolgár felkelésről. Erre utal a viszonylag hosszú két részlet is, melyeket az eredetileg az Európa Könyvkiadónál 1978-ban *Egy nemzet mámore*a címmel megjelent könyvből vett át a fordító. Aleko Konsztantinov (1863-1897) *Hihetetlen történetek* címmel foglalta össze „egy mai bolgárról”, Baj Ganjoról – mint a korabeli feltörekvő, de gátlástalan, haszonleső társadalmi réteg magatartását és gondolkodásmódját jelképező alakjáról – szóló karcolatait. Ebből – amelyet 1983-ban szintén megjelentetett könyv alakban az Európa – itt három részt közöl Szondi György. Az egyik, a *Baj Ganjo utazik* a pesti pályaudvaron történekről is mesél, amikor a főhős lóhalálában rohan a vonat után csergéjét mentvén, mert a tolatást indulásnak véli.

A már huszadik századi Atanasz Dalcsev (1904-1979) *Gondolatok* című írása a bölcsélet iránti érzékenységre utal. A *nagy türelem és a remény* című aforizma a következőképpen szól: „A fájdalom minél gyorsabban szeretne elmúlni. Az élvezet is türelmetlen. Csak a remény állhatatos, még a halálba is elkísér.” Radoj Ralin (1923-2004) *Magoncok* címmel vetette papírra szarkasztikus „egymondatait”: „Ha középpont vagy,

vigyázz, ne ördögi kör közepe légy. Aki illúziókat táplál – éhes marad. A cenzúra a szinonimák anyja, következőképp gazdagítja a szókincset.” Találóak Rumen Sztojanov (sz. 1941) találós kérdései is: „Szép időben a sutban kuksol, rosszban meg sétatifikál.” (Esernyő) „Mit csinál a számár a napon?” (Árnyékot) „Kicsinyke, csupaszká – világot öltöztet” (Tú) és szellemes a *Joga és kötelessége* című megjegyzése is: „Joga és kötelessége az embernek, hogy kiszámíthatatlan és megmagyarázhatatlan legyen. Enélkül robottá válna. A rövidség kedvéért ez a költészet.” Sztaniszlav Sztratiev (1941-2000) és a jóval fiatalabb Alekszandar Szekulov leplezetlen öniróniával szól a bolgárok karakterológiájáról, amivel egyébként mások is előszeretettel foglalkoznak. Az előbbi például így fogalmaz *A bolgár szamuráj* című írásában: „[...] nem a karmában, hanem a kamrában hisz [...] kimonója azelőtt darócból volt, most Amerikából van [...] harakirit a szomszédján követ el. Nem a haikut szereti, hanem a hajcihőt.” Szekulov *A mester és kövekben* úgy ítéli meg, hogy „A bolgár ember az egyéni szabadság és a kollektív rabság géniusza. Ezért a bolgár irodalomban nincs sok szerelmes regény [amely] megköveteli, hogy egyéni rabságba essél, ugyanakkor a mi emberünket csak a fehér rózsa és a szelfúttá hajfűrt érdeklí [...] nem azért iszik, hogy felejtse, hanem, hogy emlékezzen. Nem azért, hogy könnyebb legyen neki, hanem, hogy még keserveesebb. Aztán a kocsmából parlamentet csinál. És fordítja.”

Legkritikusabban és eléggé ironikusan Dimo Dimovszki (1945-1994) fogalmaz már az írása címében (*Provinciális légtelenség*) is. A könyv egészéhez képest feltűnően sok a morfondírozó, moralizáló prózai szöveg. Különös írás Bojan Papazov (sz. 1943) *A varnyú csípje meg* című misztikus tragikomédiájának részlete. Megannyi jó vers is található az összeállításban. Példaként említhető

Binyo Ivanov (1939-1998) *Egy embere*, Marin Georgiev (sz. 1946) *Malomja*, Rumen Leonidov (sz. 1953) *Emlékezetvesztése*, Ani Ilkov (sz. 1957) *Kentaurja* vagy éppen Mirela Ivanova (sz. 1962) két verse, az *Eklektikák* és a *Természetek*.

A kisprózai írások közül – természetesen meglehetősen szubjektíven – Alek Popov (sz. 1966) *A fehér ló* és *A teknősök* című példázata, valamint Plamen Dojnov (sz. 1969) *Jéghegyek és utasok avagy utazás a Zserbó kávéházban* című tárcája emelhető ki, utóbbi már csak azért is, mert Budapest szívébe, a Vörösmarty térre vezet. A legutolsó – mert legfiatalabb – alkotó az antológiában a harminchárom éves Galina Nikolova. Az *egyforma* versek első passzusa egyébként is jó slusszpoénnak számít: „akár ruhát felpróbáljuk a szavakat / felveszünk egyet egyszerre ketten / egyik kezem a ruhaujjban / az övé a másikon / s indulunk a szoba két ellenkező sarkába / amelyik szó ép marad / azt levettjük összehajtogatjuk s eltesszük / nehezebb napokra / a többit akár / már most is hordhatjuk”.

Szondi György kötetének értékét (bár nyilván „csak” formai értelemben) nagymértékben növelik a címre hajazó, szebbnél-szebb színes virágfotók. S akkor következzenek azok a bizonyos zárómondatok, amelyek lényegében a recenzens magyarázkodásait jelentik az általa alkalmazott kiemelések esetlegesége miatt. A fentebb leírtak ugyanis éppúgy csak ízelítőt adhattak e – korban, szerzőben és műfajban egyaránt – sokrétű kötetből, mint ahogyan maga a könyv is csak betekintést – persze nagyon hasznosat – nyújthatott egy európai, balkáni nép Magyarországon kevéssé ismert irodalmába.

(Napkút, Budapest, 2010)

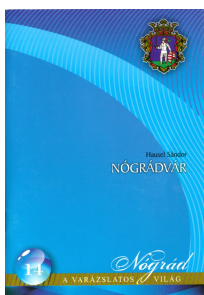
BARÁTHI OTTÓ

Földtan, vasút, kővár

A *Nógrád, a varázslatos világ* című sorozat 12-14. füzetéről

A *Nógrád, a varázslatos világ* című ismeretterjesztő sorozatban újabb három füzet jelent meg, amelyek a régió kulturális és természeti értékeit helyezik a középpontba. Szarvas Imre az ipolytarnóci „ősvilágról”, Gere József a nógrádi vasúttörténetéről, Hausel Sándor pedig a Nógrádi várról tár elénk és mutat be izgalmas adatokat a karcsú kiadványok lapjain.

A Nógrád megyei Ipolytarnóc községtől keletre helyezkedik el az „ősvilági Pompeji”, ahol a dombsági jellegű tájat szabdaló vízmosságok feltárásaiban évmilliókkal ezelőtt élt élőlények maradványai találhatók. A Bükk Nemzeti Park Igazgatósága kezelésében levő terület hivatalos neve *Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület*, vezetője pedig Szarvas Imre, az aktuális kötet szerzője. „A terület geológiai és őslénytani értékei egykori különleges ősföldrajzi helyzetének és az ökoszisztémát elpusztító, betemető vulkáni katasztrófának, valamint a különleges megmaradási-konzerválódási körülményeknek és felszínre kerülésének köszönhetően válhattak közkinccsé” – olvashatjuk a különleges természeti jelenségről a füzetben. Szarvas Imre szakember és mégis közérthető formában vázolja a terület földtani felépítését, rétegeztségét és szelvényezettségét. A terület ősmaradványainak, leleteinek leírását is részletekben gazdagon tárja az olvasók elé: „Ipolytarnóc nevét elő-

ször a tövében 8 méter kerületű és közel 100 méter hosszúságúra becsült óriási megkövesült fa tette híressé. A Borókás-árok két oldalát a XIX. század elején még kőhídként összekötő óriásfenyő kövesedett törzsének vizsgálatai a tudománytörténeti megismerés folyamatát szépen

példázzák, a kovásodott fatörzs hanyatott sorsa pedig veszélyeztetett természeti értékeink védelmének fontosságát hangsúlyozza [...]. A helybeliek »Gyutyánkő-lóczának« nevezték el, kővé válásáról varázslatos meséket szöttek. A fatörzs megkövesedését valószínűleg a vulkáni rétegekből kioldódó, a fa anyagát átítató kavasav okozta.”

Példának okáért ilyen izgalmasan keveri és/vagy választja el a szerző a tudomány és a legenda születését és feloldását. Említést érdemel, és az ismeretterjesztő funkció szempontjából figyelemreméltó az is, hogy a kis füzet olvasói betekintést nyernek az ipolytarnóci turisztikai központba is. A füzet végigvezet minket a kiállítóhelyen, létesítményein, és az általános tudnivalók mellett a nyitva tartás rendjével is megismerteti a potenciális látogatókat. A természet- és környezetvédelem kiváló reprezentánsaként, a szakma megszállottjaként széles körben ismert, vibráló személyiségű Szarvas Imre geológus idegenvezetői tapasztalatait most szakíróként kamatoztatja. Remekül.

Gere József a nógrádi vasút történetének elkötelezett kutatója, emellett a vasúti létesítmények rajongója is: csodálatosan szép makettjeit számos kiállításon megtekinthettük már. Jelen könyvecske kronologikus rendben építkezik, stílszerűen vasútvonalakra és (történeti) „csomópontokra” fókuszál, a nógrádi vasúthálózat kiépülését mutatja be. Már első olvasásra, fejezetcímeivel is felkelti az olvasó érdeklődését, és a vasút szerelmeseit akár nosztalgizásra is készítheti. Gróf Széchenyi István vasútépítési koncepciója értelmében a magyarországi vasúthálózat csomópontjai a megyeszékhelyek lettek volna, köztük Nógrádban Balassagyarmat. Ám a magántőke elkerülte a várost, nem így Salgótarját, a már akkor szénkincséről jól ismert települést. Az első nógrádi vasút – amely létrejöttének körülményeit is vázolja a szerző – megnyitására a Magyar Északi Vasúttársaság tulajdonában, az akkor már működő Pest-Hatvan szakasz folytatásaként, 1867. május 9-én, az 56,7 km-es Hatvan–Salgótarján vonalon került sor. A továbbiakban a szerző a megye többi vasútvonalának megépülését, hálózatának kiépülését írja le (például kiemelésre érdemes az Aszód és Balassagyarmat közötti, Balassagyarmatról Miskolc, Debrecen, Eger és Budapest felé is vonatközlekedést biztosító, máig jelentős vonal megnyitása).

A *Nógrádi vasutak hétköznapijai* című fejezetben a szerző példákkal illusztrálja a vasutak gazdasági és társadalmi fejlődésében betöltött szerepét és jelentőségét: „A hegységek kincse, a minőségi rönkfa – egyéb mezőgazdasági termények mellett –, megjelent Európa piacán. A Salgótarján, Fülek, Losonc városokban és környékükön kiépült ipari övezet termékei a vasútnak köszönhetően távoli országokba is kere-

sett cikké váltak [...]”. Ezt követően kerül bemutatásra a trianoni határok között, majd a második világháborútól napjainkig működő nógrádi vasutak átalakulásának, a változások következményeinek és hatásainak elemzése. Gere József végezetül leszögezi: „A XIX. század végén Nógrád sok áldozatot hozott azért, hogy minél sűrűbb vasúthálózata legyen. A XXI. század elején azért kell erőfeszítéseket tenni, hogy ebből minél több megmaradjon, mert kell a vasút Nógrádban.”

A történeti Nógrád megye határai között fennmaradt több mint negyven egykori – jobbra természetesen védelmi célokat szolgáló – erődítmény (romjai) közül az egyik a Nógrádi vár (maradványa). A vár történetébe a balassagyarmati levéltáros, Hausel Sándor egy korábbi, hasonló című műve felhasználásával vezeti be az olvasót. Nógrád vára egykor a Vác felől a bányavárosok felé vezető utat ellenőrizte, és különös jelentőséggel bírt Nógrád megye történetében. Nemcsak egyik legrégebbi kővára volt, de a megye is róla kapta a nevét, és legalább három évszázadon keresztül központjaként is funkcionált. A vár szláv elnevezése (Nógrád = Újvár) arra utal, hogy már korábban is erődített hely lehetett, ugyanis Anonymus a honfoglalás után 300 évvel mint erős központi helyet említi. A vártörténet időrendi leírására itt igazán nincs módunk, ezért is remek a kiadvány megszületése. Csak kiemelésre van lehetőség. Így például az államalapítás utáni időkben az első súlyos megpróbáltatás, amely Nógrádot érte, a tatárjárás volt, amelynek ez az erődítmény nem tudott ellenállni. Ezt követően Nógrád vára és települése korábbi jelentőségét soha nem tudta már visszanyerni. 1594-ben ismét magyar kézre került, de 1663-tól a várat a

török birtokolja. 1685-ben az öregtoronyban elhelyezett lőporraktár felrobbant. A detonáció az egész várat romba döntötte, amit aztán a török elhagyott. A vár(maradvány) 1705-től a kurucok kezére került, a szabadságharc bukása után véglegesen elveszítve hadászati jelentőségét.

A szerző itt is jobbára saját kutatásai alapján szerzett információi nyomán élményszerűen jeleníti meg a nógrádi vár

fordulatokban gazdag, hol fájdalmas, hol fényes korszakait, tulajdonképpeni történetét.

Szarvas Imre: *Ipolytarnóc ősvilága* (12.)

Gere József: *Nógrádi vasúttörténet 1867-től napjainkig* (13.)

Hausel Sándor: *Nógrádvár* (14.)

(Új Műhely, Salgótarján, 2010)

Szerzőink • AYHAN GÖKHAN (1986, Budapest) költő • BARÁTHI OTTÓ (1944, Hatvan) újságíró, közgazdász • BARNÁ PÉTER (1988, Sárospatak) kritikus, szerkesztő, újságíró • BÍRÓ JÓZSEF (1951, Budapest) költő, író, performer • BÓDI KATALIN (1976, Salgótarján) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő • CSABAI LÁSZLÓ (1969, Nyíregyháza) író • CSONGRÁDY BÉLA (1941, Hatvan) újságíró, közíró • DÉRI ESZTER (1986, Miskolc) magyar-művészettörténet szakos hallgató • FILIP TAMÁS (1960, Budapest) költő • HARTAY CSABA (1977, Gyula) költő • KÁNTÁS BALÁZS (1987, Budapest) költő, műfordító, szerkesztő • LUKÁTS JÁNOS (1943, Budapest) író, szerkesztő, kritikus • MEZŐSI MIKLÓS (1960, Budapest) irodalomtörténész, költő • NAGY CSILLA (1981, Balassagyarmat) irodalomtörténész • NEMES Z. MÁRIÓ (1982, Ajka) költő, író, kritikus • NÉMETH BOZÓ ANDREA (1975, Losonc) művészettörténész, antropológus • NÉMETH ZOLTÁN (1970, Érsekújvár) költő, kritikus, irodalomtörténész • SUHAI PÁL (1945, Bezenye) költő, tankönyvíró, tanár • SZÁVAI ATTILA (1978, Vác) író • SZÉCSI NOÉMI (1976, Szentés) író • SZÉKELY ÁKOS (1945, Nagysimonyi) grafvizuális költő, író, szerkesztő •

BALÁZS ISTVÁN (1958, Zólyombrézó, Szlovákia) festőművész. Rimaszombatban él. TANULMÁNYAI: 1979-85-ben a pozsonyi Képzőművészeti Főiskola festőművész hallgatója. 2000-2003 között ugyanitt ArtD-fokozatot szerez. TEVÉKENYSÉGE: 1995-től a Bél Mátyás Egyetem (Besztercebánya) Humántudományi Karának Képzőművészeti Tanszékén adjunktus, majd 2004 és 2008 között tanszékvezető, 2005-től docens. 2008-tól a Besztercebányai Művészeti Akadémia Képzőművészeti Karának docense, 2009-től dékánhelyettes. Munkái több mint harminc egyéni és több mint kétszáz csoportos kiállításon voltak láthatóak Szlovákiában, Magyarországon, Szlovéniában, Csehországban, Olaszországban és Franciaországban.

